

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

TEK EBEVEYN ANNELERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR:
FARKLI ÜLKE ÖRNEKLERİ

UZMANLIK TEZİ

Neşe ÜNAL

ANKARA
NİSAN/ 2014

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

TEK EBEVEYN ANNELERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR:
FARKLI ÜLKE ÖRNEKLERİ

UZMANLIK TEZİ

Neşe ÜNAL

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Asuman GÖKSEL

ANKARA

Nisan/ 2014

ONAY

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne

Bu çalışma, Yeterlilik Sınav Kurulu tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlığı Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan:.....

Üye:.....

Üye:.....

Üye:.....

Üye:.....

ONAY

.../.../2014

Kadının Statüsü Genel
Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez danıőmanım olmayı tamamen gönüllülük esasıyla kabul eden ve tez çalıőmamın baőından sonuna kadar görüşleriyle bana yol gösteren Yrd. Doç. Dr. Asuman GÖKSEL'e, bu süreçte desteklerini esirgemeyen Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü yöneticileri ve mesai arkadaşlarıma, özellikle istatistiki verilerin erişiminde ve analizinde bana destek olan Hüseyin Erkin SÜLEKLİ'ye, motivasyon ve destekleri için isimlerini sayamadığım tüm arkadaşlarıma ve hayatımın her anında beni yalnız bırakmayan aileme teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Aile içinde geleneksel cinsiyet rollerine dayanan işbölümü, erkeği evin geçiminden, kadını ise gerek ev işi, gerekse çocuk, hasta, engelli ve yaşlı bakımından sorumlu tutmaktadır. Bu durum kadınların eğitim, iş yaşamı ve hayatın diğer alanlarına katılımlarını engellemekte ve bilhassa ekonomik açıdan erkeklere bağımlı hale getirmektedir. Özellikle sosyal güvenlik haklarından yararlanmada istihdamın temel alınması, iş gücüne dahil olmayan kadınların ancak bir erkek aracılığıyla bu haklardan faydalanmaları anlamına gelmektedir.

Öte yandan boşanma, eşin vefatı ya da ayrılık sonucu erkeğin aile yaşamından çıktığı durumda kadınlar gelir kaybına uğramakta, sosyal haklardan mahrum kalmakta, çocuklarının bakım sorumluluğunu tek başlarına üstlenmekte ve ailelerini geçindirmekte zorluk yaşamaktadırlar. Bu nedenle literatürde tek ebeveyn olarak adlandırılan eşi vefat etmiş/eşinden ayrılmış kadınlar, sosyal politikalar ile desteğe ihtiyaç duyan bir kitleyi oluşturmaktadırlar.

Özellikle demografik, sosyal ve ekonomik değişimler sonucu sayıları git gide artan tek ebeveyn annelere yönelik dört ülkede uygulanan sosyal politikaların yoksullukla mücadele, istihdamı artırma ve iş-aile yaşamını uyumlaştırma açısından incelenmesi bu tez çalışmasının amacını oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışmada Türkiye’de konu ile ilgili mevcut durum ve politikaların analiz edilmesi ve ülkemizde uygulanabilecek önerilerin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tek ebeveyn anneler, sosyal politika, kadın yoksulluğu, iş-aile yaşamının uyumlaştırılması

ABSTRACT

In families in which division of labor is based on traditional gender roles, men are responsible for providing for the family while women are responsible for housework and caretaking of children, as well as of sick, disabled and elderly members of the family. This prevents women from participating in education, work life and other areas of life, and makes them especially dependent on men economically. Moreover, the regulations that require employment in order to directly benefit from social security rights mean that women who are not included in the workforce can only use these rights indirectly and through men.

On the other hand, when men leave the family as a result of divorce, death or separation, women face loss of income and lack of social rights. They must still take care of their children alone, so they experience difficulties in providing for the family. Therefore, lone mothers -women who have lost their husbands or have had a divorce- constitute a target group of social policies.

The objective of this thesis is to examine the social policies in four countries towards lone mothers, whose number is gradually increasing as a result of demographic, social and economic changes. These social policies will be examined in their relation to fighting against poverty, increasing employment, and reconciliation of work and family life. The thesis also aims to analyze the current situation and policies regarding lone mothers in Turkey, and to put forward policy suggestions that can be applied.

Key Words: Lone mothers, social policy, women's poverty, work-family reconciliation

İÇİNDEKİLER

ONAY	İİİ
TEŞEKKÜR.....	İV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	Vİ
İÇİNDEKİLER	Vİİ
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	X
TABLolar	Xİ
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. TEK EBEVEYN ANNELERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA İHTİYACI.....	5
1.1 Sosyal Politikanın Öznesi Olarak Tek Ebeveynli Aileler.....	6
1.1.1 Sosyal Politika ve Refah Devleti.....	6
1.1.2 Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politika İhtiyacı ve Politika Sorunları.....	8
1.1.3 Sosyal Politikanın Feminist Eleştirisi.....	12
1.2 Demografik Değişim.....	15
1.2.1 Gelişmiş Ülkelerde Yaşanan Demografik Değişim.....	15
1.2.2 Türkiye’de Yaşanan Demografik Değişim	18
1.3 Tek Ebeveynli Ailelere Genel Bakış	21
1.3.1 Gelişmiş Ülkelerde Tek Ebeveynli Aileler	21
1.3.2 Türkiye’de Tek Ebeveynli Aileler	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	34
2. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE TEK EBEVEYN ANNELERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI.....	34
2.1 Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları	38
2.1.1 Fransa	40
2.1.1.1 Fransa’da Tek Ebeveynli Aileler	41
2.1.1.2 Bakım İzinleri.....	43
2.1.1.3 Çocuk Bakım Hizmetleri.....	44
2.1.1.4 Nakit Transferleri	44

2.1.1.5	Tek Ebeveynlere Yönelik Politikalar	46
2.1.1.6	Değerlendirme.....	47
2.1.2	Hollanda	48
2.1.2.1	Hollanda’da Tek Ebeveynli Aileler	50
2.1.2.2	Bakım İzinleri.....	51
2.1.2.3	Çocuk Bakım Hizmetleri.....	52
2.1.2.4	Nakit Transferleri	52
2.1.2.5	Tek Ebeveynlere Yönelik Politikalar	54
2.1.2.6	Değerlendirme.....	55
2.1.3	İsveç.....	56
2.1.3.1	İsveç’te Tek Ebeveynli Aileler	58
2.1.3.2	Bakım İzinleri.....	60
2.1.3.3	Çocuk Bakım Hizmetleri.....	61
2.1.3.4	Nakit Transferleri	62
2.1.3.5	Tek Ebeveynlere Yönelik Politikalar	64
2.1.3.6	Değerlendirme.....	65
2.1.4	İngiltere	66
2.1.4.1	İngiltere’de Tek Ebeveynli Aileler	67
2.1.4.2	Bakım İzinleri.....	70
2.1.4.3	Çocuk Bakım Hizmetleri.....	70
2.1.4.4	Nakit Transferleri	71
2.1.4.5	Tek Ebeveynlere Yönelik Politikalar	74
2.1.4.6	Değerlendirme.....	76
2.2	Ülke Uygulamalarının Değerlendirmesi	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		88
3. TÜRKİYE’DE TEK EBEVEYN ANNELERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR		88
3.1	Türkiye’de Tek Ebeveyn Annelere İlişkin Mevzuat	89
3.1.1	Uluslararası Politika Belgelerinde Tek Ebeveyn Anneler	89
3.1.1.1	Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)	89
3.1.1.2	Pekin Eylem Platformu	92

3.1.1.3	Avrupa Birliği.....	93
3.1.1.4	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO).....	95
3.1.1.5	Avrupa Sosyal Şartı.....	96
3.1.2	Ulusal Mevzuatta ve Politika Belgelerinde Tek Ebeveyn Anneler.....	98
3.1.2.1	Anayasa.....	98
3.1.2.2	İkincil Mevzuat	99
3.1.2.3	Onuncu Kalkınma Planı	100
3.1.2.4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı	102
3.2	Türkiye’de Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları.....	103
3.2.1	Bakım İzinleri.....	103
3.2.2	Çocuk Bakım Hizmetleri	106
3.2.3	Nakit Transferleri	113
3.2.4	Tek Ebeveynlere Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları	117
3.3	Değerlendirme.....	121
	SONUÇ VE ÖNERİLER	125
	KAYNAKÇA	133

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklaması
AB	Avrupa Birliği
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASAGEM	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ATGHM	Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
ÇHGM	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÇYDD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
EC	Commission of the European Communities
EU	European Union
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İBBS (NUTS)	İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
KAMER	Kadın Merkezi
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SYDGM	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYGM	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

TABLULAR

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1: Temel doğurganlık göstergeleri (2001-2013).....	19
Tablo 1.2: Ortalama ilk evlenme yaşı (2002-2013).....	19
Tablo 1.3: Kaba evlenme hızı (2007-2013)	20
Tablo 1.4: Kaba boşanma hızı (2007-2013).....	20
Tablo 1.5: Farklı ülkelerde tek ebeveynli ailelere ilişkin istatistikler.....	22
Tablo 1.6: Tek ebeveynli ailelere ilişkin trend.....	23
Tablo 1.7: Hanehalkı tipleri (%).....	25
Tablo 1.8: Türkiye geneli, yerleşim yeri ve bölgelere göre hanehalkı tipleri	26
Tablo 1.9: Yasal medeni durum ve cinsiyete göre nüfus (%).....	27
Tablo 1.10: Cinsiyete göre işgücü durumu (%).....	28
Tablo 1.11: 2007 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi veri seti üzerinden Türkiye genelinde tahmin.....	31
Tablo 2.1: Tek ebeveynli ailelere yönelik sosyal politika uygulamaları.....	38
Tablo 2.2: Fransa’da tek ebeveyn aile oranı.....	42
Tablo 2.3: Çocuk yardımı kapsamında yapılan (3 aylık) yardım miktarı.....	53
Tablo 2.4: İsveç’te çocuklu aileler arasında tek ebeveynli ailelerin oranı.....	58
Tablo 2.5: İsveç’te tek ebeveyn annelerin işgücüne katılım ve işsizlik oranları.....	59
Tablo 2.6: İngiltere’de tek ebeveynli aileler 1996 ve 2012 (binde).....	68
Tablo 2.7: İngiltere’de tek ebeveyn annelerin kısmi zamanlı ve tam zamanlı çalışma oranları.....	69
Tablo 2.8: Yıllar içinde tek ebeveynlerin tüm çocuklu ailelere oranı.....	79
Tablo 2.9: Tek ebeveyn istihdam oranı.....	80
Tablo 2.10: Ülkelerde doğum izni süreleri ve ödemeler.....	81

Tablo 2.11: Ülkelerdeki enformel ve formel (0-3 yaş) bakım karşılaştırması.....	82
Tablo 2.12: Tek ebeveynlere yönelik politikalar.....	84
Tablo 3.1: Türkiye’de bakım izinleri.....	105
Tablo 3.2: 2012/13 Öğretim yılı okul öncesi eğitim kurumları, çocuk ve öğretmen sayıları.....	111
Tablo 3.3: Hanedeki 0-5 yaş grubu çocukların bakımı (%) 2006 ve 2011.....	112
Tablo 3.4: Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik düzenli nakdi sosyal yardım programı kapsamında fayda sahibi sayısı ve aktarılan kaynak.....	118

GİRİŞ

Tarihin birçok döneminde savaşlar, göçler veya bulaşıcı hastalıklar gibi sebeplerle kadınlar eşlerinden ayrı kalmak durumunda kalmış, çocuklarının sorumluluğunu tek başlarına üstlenerek hayatta kalmaya çalışmışlardır. Günümüzde sebepleri farklı olsa da kadınlar eşlerinden ayrılmakta ya da eşlerinin vefatı nedeniyle çeşitli zorluklar yaşamaktadırlar. Bu zorluklar arasında geçim sorumluluğunu üstlenme, maddi sıkıntılar, çocuk bakımı ile ilgili sorunlar, toplumda boşanmış/dul kalmış kadınlara karşı alınan tutum ve eşini kaybetmenin/eşinden ayrılmanın yarattığı psikolojik sorunlar sayılabilir.

Bu çalışma ile eşi ölmüş ya da eşinden boşanmış çocuk sahibi kadınları sosyal ve ekonomik anlamda desteklemek üzere çeşitli ülkelerde uygulanan sosyal politikaların incelenmesi; ayrıca Türkiye'deki mevcut durum ve politikalar analiz edilerek ülkemizde uygulanabilecek örneklerin tartışılması amaçlanmaktadır. Bu inceleme gerçekleştirilirken, toplumsal cinsiyet eşitliği¹ bakış açısıyla, devletin hangi politikaları uygulamasına ihtiyaç duyulduğu, iş ve aile yaşamının uzlaştırılması stratejisinin uygulanmasının yeterli olup olmayacağı, var olan politikaların eşi ölmüş/eşinden boşanmış kadınları ve onların çocuklarını nasıl etkilediği sorularına cevap aranması hedeflenmektedir.

Literatürde “bir ebeveyn ile yaşayan çocuk ya da çocuklardan oluşan aile” için tek ebeveynli aile (*lone parent family*) tanımı benimsenmiştir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü [ASAGEM], 2011). Eşi vefat etmiş ya da eşinden boşanmış en az bir çocuk sahibi kadınlar için “tek ebeveyn anne” (*lone mother*) erkekler içinse “tek ebeveyn baba” (*lone father*) terimi kullanılmaktadır. Yalnız anne (*single mother*) olarak tanımlanan kadınlar ise resmi olarak evlenmeden çocuk sahibi

¹ Toplumsal cinsiyet eşitliği; kadın ve erkeğin, kamusal ve özel alanın her düzeyinde eşit fırsat, hak ve sorumluluklara sahip olması, bu alanlara kadın ve erkeğin eşit oranda görünür, güçlü ve eşit katılımının sağlanması ve toplumsal rol ve görevlerin cinsiyet temelli bir biçimde ayrışmaması anlamına gelmektedir.

olan ve çocuğunu yalnız büyüten anneler için kullanılmaktadır. Bu nedenle yalnız anneler de tek ebeveyn anne tanımı içinde yer almaktadır. Bu tez çalışması kapsamında eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış çocuk sahibi kadınlar için kısaca tek ebeveyn anne tanımı kullanılacaktır.

Tek ebeveyn anne ya da baba tanımı yapılırken, ayrıca tek ebeveyn aile içinde yaşayan çocukların da tanımlanması gerekmektedir. Buna göre bazı ülkelerde bir aileye tek ebeveynli aile denebilmesi için çocuğun bekar ve çocuksuz olması, ayrıca 25 yaşın altında olması gerekmektedir. Kimi ülkelerde ise yaş sınırı 16 olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de ise mevcut yasal mevzuat incelendiğinde kesin bir tanımın yapılmadığı görülmektedir. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri incelendiğinde tek ebeveyn aile içinde yer alan bağımlı çocuk tanımı 18 yaş altı tüm fertleri ve 18-24 yaş arasında olup en az bir ebeveyni ile birlikte yaşayan ve ekonomik olarak aktif olmayan fertleri kapsamaktadır².

Literatürde tek ebeveynli ailelerin ele alınmış biçiminde bir değişim olduğunu söylemek mümkündür. Önceleri tek ebeveynli aileler endüstrileşme ve modernleşme ile birlikte ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimin bir yansıması olarak görülmüş ve incelenmiştir. 1970’li yıllardan önce hakim aile formu olarak kabul edilen “çekirdek aile” (anne baba ve çocuklardan oluşan aile) formunun dışına çıkan tek ebeveynliğin bir “sapma” ve “eksiklik” olarak değerlendirildiği görülmektedir (Goode 1948, Cavan 1964). Bu dönemdeki çalışmalar daha çok boşanmaların nasıl önüne geçileceği üzerinedir. 1970’li yıllar sonrasında ise bu anlayışı devam ettiren çalışmalar olsa da, tek ebeveyn anne tarafından idare edilen aile sayısındaki artışın nedenleri, bu ailelerin yaşadığı sorunlar ve bunlarla başa çıkış stratejileri, tek ebeveynliğin sosyal inşası, farklı ülkelerde uygulanan politikaların karşılaştırılması gibi konular üzerine çeşitli yayınlar bulunmaktadır (Kammerman and Kahn 1988; Burns and Scott 1994, Phoenix 1996, Millar 1996). Dolayısıyla günümüzde artık tek

² Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasında tanımlanan tek ebeveyn aile tanımı, AB uyum sürecinde uygulanmaya başlanan ve Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından yürütülen EU-SILC (Statistics on Income and Living Conditions) çalışması ile uyumlu olup tüm tanım ve kavramları da bu kapsamda oluşturulmuştur.

ebeveynli aileler de literatürde aile formlarından biri olarak kabul edilmekte ve bu alandaki çalışmalar ailelerin, özellikle de tek ebeveyn annelerin ekonomik olarak yaşadıkları sıkıntılara odaklanmaktadır.

Ancak Türkiye’de aile araştırmaları incelendiğinde tek ebeveyn aileler üzerine yapılan çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmekte, daha çok boşanmanın nedenleri ve toplumun boşanmış kadınlara karşı tutumu konusunda çalışmaların olduğu görülmektedir (Sucu 2007, ASAGEM 2009). Niceliksel araştırmalarda, başta TÜİK olmak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHGM) ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün çalışmalarında bir kategori olarak tek ebeveynlere yer verilmiştir. Ancak tek ebeveynlerin demografik özellikleri, istihdam durumları, nasıl tek ebeveyn oldukları ve benzer özellikleri hakkında detaylı istatistiki veri sağlayan bir araştırma mevcut değildir. Yine de son yıllarda konuya ilginin arttığını söylemek mümkündür. Örneğin 2011 yılında yayımlanan “Tek Ebeveynli Aileler” başlıklı araştırma ile 7 farklı şehirde toplam 473 tek ebeveynli aile üyesi bireyler ile görüşülmüş, anne baba ve çocukların sorunları tespit edilmiş ve çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur (ASAGEM, 2011).

Buna ek olarak, (Mülga) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) ve Boğaziçi Üniversitesi işbirliğinde yürütölen “Eşİ Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi” kapsamında eşİ vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınların toplumsal yaşam ve geçim yollarının incelenerek politika önerileri sunulması hedeflenmiştir. Niceliksel saha çalışması kapsamında eşİ vefat etmiş 914 ve eşinden boşanmış 306 toplam 1220 kadınla; niteliksel araştırma kapsamında ise çeşitli illerden 26 kadınla yüz yüze derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir (SYDGM, 2010). Bu açıdan söz konusu çalışma bu güne kadar Türkiye’de tek ebeveyn anneler ile yapılan en kapsamlı araştırmadır.

Söz konusu araştırmaların yanı sıra tek ebeveyn anneler üzerine çeşitli makaleler yayınlanmıř³ olsa da bu çalışmaların henüz istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda, bu tez çalışması ile gerek uygulamada yer alan politikaları ortaya koymak, gerekse farklı ülkelerde tek ebeveynliğin ele alınış biçimi ve buna bağlı olarak getirilen çözümlerin tartışılması konusunda literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde, tek ebeveyn annelere yönelik neden sosyal politikaya ihtiyaç duyulduğu ortaya konulacak ve bu bağlamda gelişmiş ülkelerde ve Türkiye’de tek ebeveyn aile sayısındaki artışın anlaşılabilmesi için son 50-60 yılda yaşanan demografik değişimden bahsedilecektir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde ve ülkemizde tek ebeveynli ailelerin özellikleri kısaca incelenecektir. İkinci blmde ise tek ebeveyn annelere yönelik farklı ülkelerdeki sosyal politika örnekleri incelenecektir. Bu kapsamda ücretli bir işte çalışan kadınlar için ebeveyn (ya da analık) izni, ocuk bakım hizmetleri, kreş yardımı gibi uygulamaların yanı sıra tek ebeveynlere yönelik uygulanan özel uygulamalar da incelenecektir. Ayrıca cretli bir işte çalışmayan kadınları istihdam piyasasına dahil etmeye çalışan, ya da evde kalmaları için nakit desteği sağlayan uygulamalar bu blmde detaylandırılacaktır. nc blmde ise Türkiye’de tek ebeveyn annelere yönelik sosyal politika uygulamalarına yer verilecektir. Bu kapsamda, uluslararası ve ulusal mevzuatın yanı sıra doğum izni, ocuk bakım hizmetleri, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik nakit desteği gibi uygulamalar açıklanacaktır. Türkiye’de var olan uygulamalar, diğer ülkelerdeki iyi örneklerle karşılaştırılarak, ülkemizde uygulanabilirlikleri ve tek ebeveyn annelerin sorunlarını azaltma/yok etme potansiyelleri sonuç bölümünde tartışılacaktır.

³ (Bkz. Kavas ve Gündüz- Hoşgör 2010, zar ve Yakut-akar 2012, Aydiner ve ztop 2013)

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEK EBEVEYN ANNELERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA İHTİYACI

Aile denince genellikle akla anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile gelmektedir. Fakat bu tanım bir ölçüde Batı'nın aile ile ilgili kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Dünyanın geri kalanında ise anne baba ve çocuk dışında kalan fertler (amca, dayı, hala, teyze, dede, kuzen, vb.) de aile tanımını içinde sayılmaktadır. Bu nedenle Georgas (2006) aileyi en genel anlamda tüm toplumlarda, insanların hayatta kalabilmesi için evrensel ve gerekli bir kurum olarak tanımlamıştır. Aile biçimleri toplumdan topluma değişmekte olduğundan tek bir aile tipinin varlığından söz etmek mümkün değildir.

Çekirdek aile tipinden farklılık gösteren tek ebeveynli aile, eşlerden birinin vefatı, uzun süreli yokluğu, boşanma/ayrılma ya da evlenmeden çocuk sahibi olma gibi sebeplerle oluşmaktadır. Günümüzde endüstrileşme ve modernleşmenin bir sonucu olarak görülse de tek ebeveynli aile geçmişte de var olan bir aile formudur. Kain (1990)'e göre ortalama yaşam süresinin bugünkü kadar uzun olmaması sebebiyle, eşlerden birinin ölümü sonrası tek ebeveyn aile formu geçmişte oldukça sık karşılaşılan bir durumdu (ASAGEM, 2011).

Bugün gelişmiş ülkelerde de tek ebeveynli aile sayısının artan bir eğilimi izlediği görülmektedir. Ancak tek ebeveynli ailelerin oluşumuna baktığımızda yıllar içinde eşi vefat etmişlerin oranının azaldığı, boşanmış ve evlenmeden çocuk sahibi olmuş annelerin oranının ise arttığı gözlemlenmektedir. Dünyanın pek çok yerinde tek ebeveynli ailelerin büyük kısmını tek ebeveyn anne tarafından idare edilen ailelerin oluşturduğu bir gerçektir. Bununla beraber geçim sorumluluğunun kadının üzerinde olduğu hanelerin yoksulluğu, diğer hanelere göre daha şiddetli

yaşanmaktadır. Bu nedenle tek ebeveyn annelerin taşıdığı yoksulluk riski pek çok refah devletinde kabul edilmekte ve bir mücadele alanı olarak görülmektedir.

Tek ebeveyn annelere yönelik sosyal politika ihtiyacının detayına girmeden önce sosyal politika ve refah devleti kavramları ile ne anlaşıldığı ortaya konulacaktır.

1.1 Sosyal Politikanın Öznesi Olarak Tek Ebeveynli Aileler

1.1.1 Sosyal Politika ve Refah Devleti

Sosyal politika kavramının anlamı ve kapsamı üzerine yürütülen tartışmalar halen sürse de kavramın tarihsel sürecine baktığımızda Sanayi Devrimi ve beraberinde ortaya çıkan sorunlara çözüm yolları aranması, sosyal politikanın doğuşunu sağlamıştır. Bu nedenle başlangıçta sadece işçilerin koşullarının iyileştirilmesi sosyal politikanın konusu olmuştur.

Sosyal politikanın bugünkü anlamını kazandığı dönem ise II. Dünya Savaşı sonrası refah devletinin gelişimini tamamladığı yıllardır. 1970’li yılların ortalarına kadar kapitalizmin Altın Çağı olarak adlandırılan bu dönem tam istihdam, genişleyen ekonomik ve sosyal haklar sunan refah devleti anlayışı ve buna bağlı olarak uygulanan sosyal politikalar ile anılmaktaydı (Gökbayrak, 2011).

Ancak 1970’li yılların ortalarında ekonomide yaşanan kriz, farklı bir refah devleti ve sosyal politika anlayışını getirmiştir. Neo-liberal ideolojinin savunduğu ekonomiye sınırlı devlet müdahalesi, teknolojiyle birlikte üretim süreçlerinin değişmesi, farklı istihdam biçimlerinin ortaya çıkması, küresel piyasaların baskısı ve ailede yaşanan demografik dönüşüm, bu değişimde rol oynamıştır. Sonuç olarak işgücü piyasasında olmanın, refah talebinin önkoşulu haline gelmesi, işsizlikle mücadelede aktif istihdam politikalarının uygulanması, refahın sunumunda piyasa ve sivil toplumun rolünün artması bu dönemi karakterize etmektedir (Gökbayrak, 2011).

Bugün sosyal politika, geçirdiği tüm bu süreç doğrultusunda en geniş tanımıyla “toplumu oluşturan bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik faaliyetleri içeren bir kavramdır ve sosyal adaletin ve sosyal eşitliğin sağlanmasına yönelik tüm politikaları içermektedir” (Uçar, 2011). Bu kapsamda sosyal politika uygulamaları genellikle refah devleti ile birlikte anılmaktadır.

Aslında uygulanan sosyal politikalar, ülkelerin refah devleti olma özelliğini belirlemekte bir ölçüt olarak görülmektedir. Kısaca refah devleti “fertlerin sosyal durumlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir hayat düzeyi sağlamayı, sosyal adalet ve sosyal güvenliği gerçekleştirmeyi sosyal politikalar yoluyla sağlayan devlet” olarak tanımlanmaktadır (Uçar, 2011). Yukarıda belirtildiği gibi refah devleti kavramı da sosyal politikanın anlamındaki değişime paralel bir biçimde dönüşüm geçirmektedir.

Bu bağlamda, günümüzde refah devletinin ve sosyal politikaların kapsamı tartışılmaktadır. Bireylerin kendi refahları için ne kadar sorumlu olmaları ve devlet müdahalesinin ne ölçüde olması gerektiği sosyal politikanın da sınırlarını belirlemektedir. Bu açıdan bir taraftan kadın, çevre, tüketici ve çocuk hakları gibi konularda sosyal politikanın kapsamı genişlerken, diğer taraftan sosyal politikanın alanının sosyal desteğe en çok ihtiyacı bulunanlarla sınırlandırılması gündemdedir (Uçar, 2011).

Bu noktada, tek ebeveynli ailelerin sosyal politikanın kapsamı içinde yer alıp almayacağı konusu karşımıza çıkmaktadır. Sosyal politika ve tek ebeveynli ailelerin ihtiyaçlarının kesiştiği alanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde kadın yoksulluğu (ve buna bağlı olarak çocuk yoksulluğu) ile istihdam ilişkilerinden bahsetmek gereklidir.

1.1.2 Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politika İhtiyacı ve Politika Sorunları

Bilindiği gibi dünyanın pek çok yerinde kadınlar, yasalarda var olan eşitlikçi yapıya rağmen hak kazanımı ya da uygulamalar konusunda eşitsizliklerle karşı karşıya kalmakta, ya da sahip oldukları hakları erkeklerle eşit biçimde kullanamamaktadırlar. Dolayısıyla kadınlar, toplumsal yaşama yeterince katılamamakta, kalkınmanın olanaklarından erkeklerle eşit oranda yararlanamamakta ve dünya nüfusunun en yoksul dilimini oluşturmaktadırlar. Kadınlar, hizmetlere erişimde erkeklerle eşit konumda yer alamamakta; eğitim, sağlık, istihdam ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi hayatın temel alanlarındaki ayrımcılık hala varlığını sürdürmektedir.

Mevcut yapı içerisinde kadınların maruz kaldığı ayrımcılık, eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış ya da evlenmeden çocuk sahibi olan ve çocuğunu yalnız büyütme isteyen kadınlar için farklı bir boyuta ulaşmaktadır. Çocuk bakımından tek başına sorumlu olmanın yanı sıra bir taraftan da ücretli bir işte çalışma zorunluluğu tek ebeveyn anneler için iş ve aile yaşamını uzlaştırmada farklı bir tansiyon yaratmaktadır. Dolayısıyla tek ebeveyn annelerin, eşiyile birlikte yaşayan kadınlara göre belirli açılardan daha dezavantajlı bir konumda oldukları değerlendirilmektedir.

Tek ebeveyn annelerin taşıdıkları risklerin başında, toplumdaki bu eşitsiz yapı nedeniyle emek piyasasına katılamamanın sonucu olan yoksul kalma riski gelmektedir. Bugün kadınların ücretli bir işte çalışmalarının önünde birçok engel bulunmaktadır. Bu engellerin başında kadınların eğitim olanaklarına erişimlerinin kısıtlı olması, ev içi sorumlulukların ailede eşit bir şekilde paylaşılmaması, emek piyasasından kaynaklanan sebepler ve kreş imkanlarının yeterli olmaması gelmektedir (SYDGM, 2010).

Toplumda var olan kalıplaşmış geleneksel cinsiyet rollerine göre erkekler evi geçindirmekten, kadınlar ise evi çekip çevirmekten ve bakımdan sorumludurlar. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün bir sonucu olarak kadınların sadece ev

işleri ve bakımdan sorumlu olarak görülmesi, en başta kadınların eğitime devam etmelerini engellemektedir. Bunun nedeni eğitimin sadece meslek sahibi olmak için gerekli olduğu düşüncesidir. Eve ekmek getirecek kişinin erkek olacağı düşüncesiyle, kadınların eğitim almasına gerek olmadığı inancı toplumun bazı kesimlerince kabul edilmektedir. Dolayısıyla kadınların eğitime katılmaları aileleri tarafından önemli görülmemektedir. Diğer taraftan kız çocuklarını okula göndermek isteyen fakat geçim sıkıntısı yaşayan aileler seçim yapmak zorunda kaldıklarında önceliği erkek çocuklarına vermektedirler. Sonuç olarak toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların eğitime katılmalarına etkilemekte, bu da istihdama dahil olmalarına engel teşkil etmektedir.

Diğer önemli husus, ev içi sorumlulukların eşit paylaşılmaması sebebiyle çalışan kadınların, erkeklerle aynı niteliklere sahip olsalar bile, aynı iş için gereken konsantrasyonu işlerine verememeleridir. Bu sebeple evli ve çocuk sahibi kadınların mesleklerinde yükselme ihtimalleri, bekar ve çocuksuz kadınlara göre daha azdır (Koray, 2005). İlkkaracan (2010)'ın dediği gibi, aile içindeki sorumluluklar nedeniyle kadınlar daha az ve esnek çalışma saatlerini ve koşullarını, kısmi zamanlı çalışmayı, seyahat etmemeyi ya da az seyahat etmeyi tercih etmekte ve buna uygun işlere yönelmektedirler. Tercih edilen bu işler zamanla “kadın işi” olarak görülmekte ve istihdam piyasasında kadınlara yönelik yapılan ayrımcılığın temelini oluşturmaktadır.

Dolayısıyla eğitim olanaklarına erişemeyen, erişse dahi toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü nedeniyle evlendikten sonra işlerini bırakan kadınlar, eşlerinden ayrıldıkları zaman çalışma hayatına katılmak için gerekli iş tecrübesi, eğitim ve becerilerden mahrum kalmaktadırlar. Eşi vefat eden ya da eşinden ayrılan kadınların geçim sıkıntısı çekmelerinin en önemli nedeni çalışabilecekleri bir iş bulmada yaşadıkları zorluktur.

Kadın istihdamını etkileyen diğer husus emek piyasasının eşitsiz yapısından kaynaklanan sebeplerdir. Kadınlara yönelik ayrımcı uygulamalar nedeniyle bazı işler kadın işi ve erkek işi olarak ayrılmakta, kadınlar aynı iş için erkeklerden daha düşük

ücret almakta, güvencesiz ve esnek işlerde çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Kadınlar ayrıca çalıştıkları işte uzun süreli çalışmamakta, kriz durumlarında işten ilk çıkarılanlar olmak durumunda kalmaktadırlar (Özar ve Yakut-Çakır, 2012:1-12). Çalışma saatlerinin fazla ve düzensiz oluşu da yine kadınların işlerini bırakmalarında rol oynayan önemli bir faktördür.

Tek ebeveyn annelerin çocuk bakımından tek başına sorumlu olmaları beraberinde birçok zorluğu getirmektedir. Çocuk sahibi olmak, başlı başına gelire olan ihtiyacı artırmaktadır. Boşanmış kadınlar için, eski eşten nafaka alınamayan durumlarda bu ihtiyacın karşılanması ancak çalışma yoluyla karşılanabilmektedir. Ancak, özellikle çocuk bakım hizmetlerinin yetersiz ya da pahalı olduğu durumlarda kreş çağında çocuğu olan kadınlar, çocuklarını bırakacakları bir kurum bulamamakta, bu da onların çalışma yaşamına katılmalarını engellemektedir. Çoğu kadın çalıştıkları işten elde ettikleri kazancın yüksek fiyatlı kreş ücretlerini karşılamaması sebebiyle çalışmayı değer görmemektedir. Tek ebeveyn anneler için kazanılan gelirin çocukların masraflarını karşılamaya yetmemesi, kadınların işlerini bırakmalarında rol oynamaktadır. Ayrıca çocukların hastalandıklarında ya da acil diğer ihtiyaçlar için izin alma durumunda bu imkanın sağlanmaması, bakımdan tek başlarına sorumlu oldukları için tek ebeveyn anneleri güç durumu düşürmektedir.

Tüm bu sıkıntıların yanında tek ebeveyn olmak, belirli açılardan çift olarak çocuk sahibi olmaya göre daha dezavantajlıdır. İki ebeveynli ailelerde çalışmak, dinlenmek ve çocuk bakmak için çiftlerin toplam 48 saati varken tek ebeveynli ailelerde tüm bu aktiviteler için sadece 24 saat vardır. Tek ebeveynli ailelerde çocukların maddi ve bakım ihtiyaçlarını gidermek tek kişinin sorumluluğundadır (Koren, 2004). Diğer yandan iki ebeveynin de çalıştığı ailelerde ebeveynlerden biri hasta, işsiz ya da bakımdan sorumlu olduğu durumlarda diğeri maddi açıdan onu destekleyebilirken tek ebeveyn anneler bu açıdan da dezavantajlı konumdadırlar.

Görüldüğü gibi tüm bu etkenlerden ötürü tek ebeveyn anneler yoksulluğa diğeri ailelere göre daha fazla açıktır. Literatürde kadın başlı haneler yoksullukla ilişkilendirilmekte, hatta yoksulluğun kadınlaşması kavramı kullanılmaktadır (Ypeij,

2009). Yapılan çalışmalara göre kadınının hane reisi olduğu ailelerde erkeğin hane reisi olduğu ailelere göre hane geliri daha düşük ve yoksulluk sınırı altında yaşama oranı daha yüksektir (Aydiner Boylu ve Öztop, 2013:208-220). Brodsky ve arkadaşlarına (2005) göre tek ebeveyn annelerin yoksulluğu çocuk bakımının herhangi bir maddi kazanç getirmemesi, kadınların aynı iş için erkeklere göre daha düşük ücret alması, yeterli çocuk bakım hizmetinin bulunmaması, iş ve aile yaşamındaki rollerin çatışması gibi birçok etmenin birbiri ile ilişkisine bağlıdır.

Öte yandan kadınlar boşandıklarında ya da eşleri vefat ettiğinde önemli bir gelir kaybına uğramaktadırlar. Ayrıca çoğu kadının ücretli bir işte çalışmaması, ya da emekliliği hak edecek kadar uzun süreli çalışmamış olmaları nedeniyle yoksul kalma riskleri fazladır. Yukarıda bahsedilen hususlara ek olarak kadınların sağlık problemleri ve engellilik durumu söz konusu olduğunda ücretli bir işte çalışmakta zorluk çekmekte, dolayısıyla istihdam piyasasından dışlanmaktadır (SYDGM, 2010). Kısaca gelir getirici işte çalışma sorumluluğunu erkeklere, ev içi sorumlulukları kadınlara yükleyen toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, evi geçindiren erkeğin yokluğunda kadınların ve çocukların ekonomik zorluk çekmesine sebep olmakta, yoksul kalma risklerini artırmaktadır. (SYDGM, 2010). Bu nedenle tek ebeveyn annelerin sosyal politikalar aracılığıyla desteklenmeleri gerekmektedir.

Diğer taraftan şu da gözden kaçırılmamalıdır ki, tek ebeveynli ailelerin sosyo-ekonomik kırılganlıkları ülkeden ülkeye, refah devletinden refah devletine ve tek ebeveyn tiplerine göre farklılık göstermektedir (Brodolini, 2007). Ülkelerin sosyal yardımlarının cömertlik düzeyi ve tek ebeveynlere uygulanan politikaların şekli ve payı ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Aynı önlemler (emeklilik ücretleri, işle ilgili destekler, gelişmiş nafaka uygulamaları gibi) farklı tek ebeveynli aileler için farklı etkiler yaratabilir. Farklı kültürel atmosfer ve aile örüntüleri tek ebeveynler için sosyal dışlanma ve sosyo-ekonomik güçlük açısından farklı sonuçlar doğurabilir (Brodolini, 2007).

Dolayısıyla, tek ebeveynli ailelerin neden daha fazla yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduklarını anlamamız için hem tek ebeveynlerin farklı kültürel, ekonomik ve

sosyal yardım alma durumlarını, hem de bireylerin nasıl tek ebeveyn olduklarını göz önünde bulundurmamız gereklidir (Brodolini, 2007).

Sosyal politikanın amacının sosyal eşitlik ve sosyal adaleti sağlamak olduğu kabulünden hareketle, yasalar önündeki eşitliğin her zaman sonuçlarda eşitliği sağlamayacağı değerlendirilmektedir. Bu sebeple sosyal politika çalışmalarında özel bir yeri olan tek ebeveynlerin toplumdaki diğer bireyler gibi haklardan eşit bir şekilde yararlanmalarının sağlanması gerekmektedir. Bu noktada izlenecek yol konusunda toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını kaybetmemek için feminist yazarların görüşlerinin dikkate alınması mühimdir.

1.1.3 Sosyal Politikanın Feminist Eleştirisi

Daha önce belirtildiği gibi, sosyal politika genel olarak toplumun refahını artırma, bireylerin ve grupların sağlık, barınma, gıda, giyinme ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamının ne şekilde yapılacağı üzerinedir. Sosyal politikanın odağında ise çoğunlukla aileler ve aile yaşamı vardır.

Ancak aileler ile ilgili sosyal politikalar konusunda feminist analistlerin eleştirisi, bu politikaların belirli varsayımlar üzerine temellendirilmesi üzerinedir. Refah devleti yapılanmaları, erkeğin tam zamanlı bir işte çalıştığı, kadının ise tam zamanlı bakıcı olduğu aile modelini kabul etmekte, başka bir deyişle toplumsal cinsiyete dayalı rollere ilişkin varsayımlara dayanmaktadır. Bu aile modelinde ayrıca, kadınların eşlerinin geliriyle ve sosyal haklarıyla destekleneceği, “istikrarlı” evliliklerin olacağı, yani boşanmaların olmayacağı varsayılmaktadır (Millar, 2011b).

Aile örüntülerinin daha “homojen” olarak değerlendirildiği 1950’li yıllarda bile bu varsayımın doğruluğu tartışılırken, özellikle 1970’li yıllarda ailelerde hızlı değişimler başlamıştır. Bir sonraki kısımda daha detaylı bahsedilecek olan bu değişim sürecinde kadınların işgücü piyasasına katılımları artmış, boşanma oranları, evlilik dışı birliktelikler ve evlilik dışı doğum oranları yükselmiştir (Lewis, 2011).

Ayrıca bireyler ilk evliliklerini daha ileriki yaşlara ertelemiş, kürtaj yaygınlaşmış ve doğum oranları azalmıştır. Sonuçta, özellikle aile reisi kadın olan tek ebeveynli aile sayısı ve yalnız yaşayan kişi sayıları artmış, ortalama hanehalkı büyüklüğü azalmıştır (Millar, 2011a).

Kadını ev hanımı olarak, erkeği ise tam zamanlı çalışan olarak kurgulayan refah sistemleri özellikle feminist yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Bu varsayıma dayanan sosyal politikalar erkeği işsizlik, hastalık, yoksulluk gibi risklere karşı korurken kadınları ve çocukları erkeğin üzerinden korumakta, dolayısıyla erkeğe bağımlı kılmaktadır. Öte yandan, çocuklara annenin bakacağı varsayımı da kreş hizmetlerinin gelişmesini engellemekte, bu da kadınların işgücüne katılım oranının artmasında en büyük engellerden birini oluşturmaktadır (Burns and Scott, 1994).

Bu bağlamda feminist yazarlar, sosyal devletin toplumsal cinsiyet bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bunun için öncelikle bakım sorumluluğunun ne kadarının devlet tarafından sağlandığının, bunun karşılığında kadınların ne kadarının işgücü piyasasına katılımlarının desteklendiğinin incelenmesi gerekmektedir (Uçar, 2011).

Devletin kime, nasıl yardım yapması gerektiği tartışmalarını içeren feminist sosyal politika eleştirisinin diğer bir düzlemi, devletin sosyal politika uygulamadaki hedefleri ile ilgilidir. Bu çerçevede, Orloff (1993)'a göre “toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetilen bir refah devletinin sosyal politikalarının temel amacı kadını özerk bir hane kurabilecek hale getirmek ve bu haneyi iktisadi olarak sürdürebileceği olanakları kadına sunabilmek olmalıdır” (SYDGM, 2011). Yukarıda belirtildiği gibi haneye ekmek getiren kişinin erkek olduğu varsayımına dayanan politikalar sebebiyle kadınlar mağdur olmaktadır. Bunu bertaraf etmek adına eşi vefat etmiş kadınlara yönelik nakit yardımı ya da çocuk yardımı gibi uygulamaların, ihtiyaç sahiplerinin yaşamlarına olan etkisi göz ardı edilemez. Ancak, yine de bu uygulamalar kadınların özerk bir hane kurmalarında yeterli olmamaktadır. Bu politikalar ile kadınların, erkeğin çalıştığı çift ebeveynli ailelerin yaşam standartlarına erişmeleri oldukça zordur (SYDGM, 2011).

Öte yandan belirtmek gerekir ki, refah devletinin geçirdiği dönüşüm neticesinde bugün sosyal politika uygulamalarında bir daralma söz konusudur. Bu kapsamda evrensel uygulamalar yerini “en çok ihtiyacı olanların” desteklenmesine bırakmıştır. Özellikle yoksulluğu azaltmak adına işgücü piyasasına katılımı teşvik eden politikalar sonucunda yardım almaya hak kazanabilmek için çalışıyor olmak ya da iş arıyor olmak şartı getirilmiştir. Ancak şu da bir gerçektir ki yoksulluğun önlenmesinde sadece aktif istihdam politikaları yeterli olmamaktadır. Ücretlerin düşük olması nedeniyle bireyler çalışsalar bile ailelerini geçindirmeye yetecek kadar kazanamayabilirler. Devletin dar gelirli çalışanlara sağladığı yardım miktarlarının da düşük olması, yoksulluk riskinin devamına yol açmaktadır. Diğer taraftan yardım alabilmek için iş arama şartı getirilmesi, toplumda insana yaraşır iş imkanının yeterli düzeyde olduğu varsayımına dayanmaktadır. Ancak çoğu zaman bu mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak izlenen politikalardaki bu değişim, en çok kadınları, bilhassa eşi ölmüş ya da eşinden ayrılmış kadınları etkilemektedir.

Bu kapsamda tek ebeveyn annelerin yoksul kalma riskleri ile mücadelede feminist yazarlar kapsamlı politikalar uygulanmasının gerekliliğinin altını çizmişlerdir. Bu çerçevede, öncelikle kadınların istihdama katılmalarının önünde engel olan yetersiz eğitim ve nitelik sorununun önüne geçilmeli, kadınlara örgün ve yaygın eğitim imkanı sunulmalıdır. Ayrıca iş arama ve işe yerleşme konusunda kadınlara rehberlik hizmeti verilmesinin başarılı sonuçlar doğuracağı değerlendirilmektedir. Diğer taraftan kadın girişimciliğinin desteklenmesi, kadın yoksulluğunun önlenmesinde önemli bir politikadır. Bununla beraber değişen istihdam koşullarına karşı kadınların korunmalarının sağlanması adına sosyal güvence, işsizlik sigortası, güvenceli esneklik gibi sosyal politikalara ihtiyaç vardır. Son olarak kadın istihdamının önünde engel teşkil eden yetersiz ve kalitesiz bakım hizmeti sorununun önüne geçilmesi gereklidir (Uçar, 2011).

Şunu da unutmamak gerekir ki, tek ebeveyn anne olmak, kadınların yaşam döngülerinde karşılaştıkları geçici bir durum olabilir. Eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrılmış kadınlar tekrar evlenebilirler ya da çocukları büyüyüp evden ayrılabilirler.

(Millar, 2011a). Tek ebeveynlere yönelik politikalar oluşturulurken tek ebeveynliğin sabit bir aile formu olmadığı göz ardı edilmemelidir.

Bu çerçevede, tek ebeveyn olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için gelişmiş ülkelerde ve Türkiye’de yaşanan demografik değişimi daha detaylı incelenmesi gereklidir.

1.2 Demografik Değişim

1.2.1 Gelişmiş Ülkelerde Yaşanan Demografik Değişim

Hakim aile modeli olarak kabul edilen “hanenin geçimini erkeğin sağladığı aile modeli” toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne dayanmaktadır. Bu tip ailede genellikle erkek, ücretli bir işte devamlı olarak çalışırken, ev kadını ise tüm ev işlerini ve çocuk/yaşlı bakımı dahil ailenin tüm fertlerinin sosyal hayatlarının yönetilmesini üstlenmektedir. Bu aile tipi ayrıca sabit bir evlilik birliğine dayanmakta, ayrılıklar çok sık yaşanmamaktadır. Fakat bu “hakim” olduğu varsayılan modelin son yıllarda sarsıldığı ve yaşam biçimlerinde farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Günümüz toplumlarında bireyler daha az ve ileriki yaşlarda evlenmekte, boşanmalar daha sık görülmekte, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranı artmakta ancak doğum oranları azalmaktadır (Brodolini, 2007).

Dolayısıyla literatürde yaygın bir şekilde belirtildiği gibi bugün gelişmiş ülkeler, demografik bir değişim sürecinden geçmektedirler (Brodolini 2007, OECD 2011, European Union [EU] 2013) . Bu değişime bakıldığında göze çarpan ilk husus doğum oranlarının 1960’lı yıllara göre düşmesi ve nüfusun giderek yaşlanmasıdır. Örneğin 1964 yılında şu anda Avrupa Birliğine (AB) üye olan 27 ülkede toplam 7.7 milyon canlı doğum gerçekleşmişken, 2011 yılında bu sayı 5.2 milyon olarak kaydedilmiştir (EU, 2013). OECD ülkelerine baktığımızda da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelerde 1970 yılında toplam doğum oranı 2,7 iken 2009 yılında bu oran 1,7’ye düşmüştür (OECD, 2011).

Doğurganlığın bu şekilde düşmesinin temel nedenlerinden biri çocuk sahibi olmanın ileriki yaşlara ertelenmesidir. Kadınların eğitimde geçirdikleri sürenin artmasının yanında öncelikle kariyerlerine odaklanmayı tercih etmeleri ve modern doğum kontrol yöntemlerinin yaygın olarak kullanılması nedeniyle, kadınlar daha ileriki yaşlarda çocuk sahibi olmayı tercih etmektedirler. Kadınların ilk çocuk sahibi olduklarıdaki yaş ortalaması 1970 yılında OECD ülkeleri içinde 24,3 iken, 2000’li yılların ortasında 27,7 olarak kaydedilmiştir (OECD, 2011).

Kadınlar aynı şekilde evlenmeyi de ileriki yaşlara ertelemektedirler. 1970 yılında OECD ülkelerinde kadınların ilk evlenme yaşı ortalama 24 iken, 2008 yılında bu sayı 28’e yükselmiştir (OECD, 2011). Diğer taraftan kadınların 2000’li yıllarda görülen ilk evlenme yaşı (28) ile ilk çocuk sahibi olma yaşı (27,7) arasındaki 0,3’lük fark gösteriyor ki bireylerin çocuk sahibi olduktan sonra evlenme oranı, yani evlilik dışı çocuk sahibi olma oranı artmaktadır. OECD ortalamasına baktığımızda 1980 yılında %11 olan evlilik dışı çocuk sahibi olma oranı, 2007 yılında artarak %33 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2011). Öte yandan AB üyesi 27 ülkede 2011 yılında evlilik dışı doğan çocukların oranı %39,5 olarak gerçekleşmiştir (EU, 2013).

Evlenme oranları azalırken boşanma oranlarının ve birlikte yaşamının artması, gelişmiş ülkelerde yaşanan demografik değişimin bir diğer nedenidir. OECD ülkeleri ortalamasında göre evlenme oranları her 1000 kişi için 1970 yılında 8,1 iken, 2009 yılında 5,0 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2011). AB üyesi 27 ülke dikkate alındığında, 1965 yılında kaba evlenme oranının her 1000 kişi için 7,7 olduğu, 2010 yılında ise bu rakamın 4,4’e düştüğünü görülmektedir (EU, 2013). OECD ülkeleri ortalamasına göre boşanma oranları 1970’ten 2009’a gelindiğinde, her 1000 kişi için iki kat artmış ve 2,4 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2011). AB ülkelerinde de durum benzerlik göstermektedir. 1965 yılında kaba boşanma oranı⁴ her 1000 kişi için 0,8 iken, 2007 yılına gelindiğinde bu oran 2,1’e yükselmiştir. Boşanma oranlarındaki bu artışta anılan yıllar arasında bazı ülkelerde boşanmanın yasal hale gelmesinin de etkisi bulunmaktadır (EU, 2013). Yine de özellikle 2009 yılından sonra boşanma

⁴ Kaba boşanma oranı: Belli bir yıl içinde her 1000 nüfus başına düşen boşanma sayısıdır.

oranlarındaki artış, tek ebeveyn olma potansiyeli açısından göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

Resmi evlilik yerine birlikte yaşamayı tercih eden (özellikle çocuksuz) çiftlerin sayısının artması da ailelerde yaşanan değişim açısından önemli bir husustur. Evlilikten ziyade özellikle kayıtlı olarak⁵ birlikte yaşamayı tercih eden çiftlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle sadece resmi evlenme ve boşanma sayılarına bakmak, gelişmiş ülkelerdeki aile yapısını ve dolayısıyla tek ebeveyn sayısı ile ilişkisini anlamak için yeterli olmayacaktır. Ancak resmi olarak kayıtlı olmadan birlikte yaşayan çiftlerin istatistiğinin tutulmaması bunu zorlaştırmaktadır (EU, 2013).

Dolayısıyla tüm bu değişimler sonucunda, gelişmiş ülkelerde “aile normu” olarak kabul edilen evli çift ve çocuklardan oluşan aile yapısının yaygınlığı farklı yaşam biçimleriyle değişmektedir (Kiernan, 2004). Tek başına yaşayan genç ve yaşlı nüfus sebebiyle tek kişilik hane sayısının artmasının yanında, boşanmaların artmasıyla beraber tek ebeveynli aile sayısı da artış göstermektedir. Diğer yandan çocuklu aile sayısı azalırken, çocuk yapmamayı tercih eden beraber yaşayan çiftlerin sayısı artmakta, bu da ortalama hane büyüklüğünü etkilemektedir (Dulk, 2001). Demografik değişim, ekonomide yaşanan değişimle beraber gitmekte; yoksulluk, düşük ücretli çalışan ve toplumsal dışlanma riski taşıyan nüfus artmaktadır.

Bu süreçten tek ebeveynli ailelerin nasıl etkilendiği ve tek ebeveyn annelerin genel özelliklerinden bahsetmeden önce Türkiye’de yaşanan demografik değişim incelenecektir.

⁵ Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, Lüksemburg Hollanda, Norveç, İsveç ve İngiltere’de çiftlere evlilikten farklı olarak birlikteliklerini kaydettirebilme imkanı sunulmaktadır.

1.2.2 Türkiye’de Yaşanan Demografik Değişim

Türkiye’de, ekonomi ve sosyal hayatta yaşanan gelişmeler sonucunda nüfusun yapısı değişmektedir. Kentleşme, kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, bebek ölümlerinin azalması, sosyal güvenlik sistemlerinin gelişmesi ve kadınların iş gücüne katılmaları, doğum oranlarının düşmesinde etkili olmaktadır.

Ülkemizde savaş yılları sonrası nüfus artışı yaşanmış, hatta 1960’lı yılların başında nüfus ikiye katlanmıştır. Nüfusun büyüklüğü sürekli olarak artsa da nüfus artış hızı bu yıldan sonra azalmaya başlamıştır. 1990 yılına gelindiğinde 1960 yılındaki nüfus ikiye katlanmıştır (56 milyon). 2000’li yılların sonunda 72 milyon olan nüfusun 2023 yılında 82,3 milyona ulaşması beklenmektedir.

Türkiye’de de gelişmiş ülkelerle benzer şekilde doğurganlığın yıllar içinde azaldığını söylemek mümkündür. Bir kadının doğurgan olduğu dönem (15-49 yaş grubu) boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade eden toplam doğurganlık 2001 yılında 2,37 çocuk iken, 2013 yılında 2,07 çocuktur (bkz. Tablo 1.1). Nüfusun yenilenme düzeyine⁶ (2,10) yakın bir doğurganlık seviyesinde olan bu oran, gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olsa da, ülkemizde yıllar içinde azalma eğilimi göstermektedir.

Annenin ortalama yaşının da yıllar içinde artış gösterdiği görülmektedir (bkz. Tablo 1.1). Ortanca ilk doğum yaşındaki artış, yüksek doğurganlıktan düşük doğurganlığa geçişin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de ortanca ilk doğum yaşı 25-49 yaş grubundaki kadınlar için 2008 yılında 22,3 iken 2013 yılında bu sayı 21,8 olarak gerçekleşmiştir (TNSA, 2008).

⁶ Nüfusun yenilenme düzeyi toplam doğurganlık hızının 2,1 olduğu düzeydir. Ebeveynlerin kendileri yerine net olarak biri kız diğeri erkek olmak üzere iki çocuk bıraktıkları, böylece nüfusun ancak kendisini yenileyebildiği düzeyi ifade etmektedir. Erken dönem ölümlerini ve doğumdaki dengesiz cinsiyet oranlarını telafi etmek için 2’ye fazladan 0,1 eklenir.

Tablo 1.1: Temel doğurganlık göstergeleri 2001-2013 (TÜİK, 2013c)

Yıllar	Doğum Sayısı	Kaba Doğum Hızı	Toplam Doğurganlık Hızı	Annenin Ortalama Yaşı
2001	1 323 195	20,3	2,37	26,2
2002	1 129 417	18,6	2,17	26,3
2003	1 198 763	17,9	2,09	26,5
2004	1 322 242	18	2,11	26,5
2005	1 243 513	18,1	2,12	26,5
2006	1 254 157	18,1	2,12	26,6
2007	1 287 784	18,3	2,16	26,7
2008	1 292 839	18,2	2,15	26,8
2009	1 261 299	17,5	2,08	26,9
2010	1 253 309	17,2	2,05	27,2
2011	1 237 172	16,8	2,02	27,3
2012	1 279 684	17,0	2,08	27,5
2013	1 283 062	16,9	2,07	27,7

Türkiye’de doğurganlığın üzerinde önemli bir etkisi olan kadınların ilk evlenme yaşlarında düzenli bir artış olmuştur (TNSA, 2008). 2002 ve 2013 yıllarını karşılaştıran Tablo 1.2’den görülebileceği gibi, ilk evlenme yaşı yıllar içinde artış göstermiştir. Türkiye’de doğumların neredeyse tamamının evlilik içinde gerçekleşmesinden dolayı ilk evlilik yaşı önemli bir göstergedir. Daha genç yaşlarda evlenen kadınlar daha uzun süre gebelik riski altına girmektedirler, bu da daha fazla doğum yapmalarına neden olmaktadır. Bu açıdan ilk evlenme yaşının artması doğurganlığı da etkilemiştir.

Tablo 1.2: Ortalama ilk evlenme yaşı, 2002-2013 (TÜİK, 2013a)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kadın	22,7	22,7	22,8	22,8	22,8	22,8	22,9	23,0	23,2	23,3	23,5	23,6
Erkek	25,9	25,9	26,0	26,1	26,1	26,1	26,2	26,3	26,5	26,6	26,7	26,8

Belli bir yıl içinde her bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı 2007 ve 2013 yılları karşılaştırıldığında düşüş göstermiştir. Tablo 1.3'te görüldüğü gibi, 2007 yılında 9,09 olan rakam, 2013 yılında 7,89'a düşmüştür.

Tablo 1.3: Kaba evlenme hızı 2007- 2013 (TÜİK, 2013a)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	9,09	9,03	8,21	7,98	8,02	8,03	7,89

Türkiye'deki boşanma sayılarına baktığımızda yıllar içinde boşanma sayısının arttığı göze çarpmaktadır. Örneğin 2002 yılında 95.323 olan boşanma sayısı, 2009 yılında 114.162'ye, 2012 yılında ise 123.325'e ulaşmıştır. Aynı şekilde Tablo 1.4'e göre, 2007 yılında 1,34 olan kaba boşanma hızı, 2013 yılında 1,65'e yükselmiştir (TÜİK, 2013a). Ancak gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemizdeki boşanma oranlarının daha düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 1.4: Kaba boşanma hızı 2007-2013 (TÜİK, 2013a)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	1,34	1,40	1,58	1,62	1,62	1,64	1,65

Kısaca özetlemek gerekirse, ülkemizde doğurganlık yavaş da olsa azalmakta, ilk evlenme yaşı artmakta, evlenme hızı azalırken boşanmalar artmaktadır. Tüm bu sürece bakıldığında göze çarpan husus Avrupa ve gelişmiş ülkelere benzer bir süreçten geçildiği, ancak Türkiye'de rakamsal olarak doğurganlık ve evlenme oranlarının daha fazla, boşanma oranlarının daha az olduğudur. Yine de belirtmek gerekir ki anne baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile modelinden farklı aile biçimlerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde tek ebeveynli ailelere ilişkin dünyada ve Türkiye'deki sayısal verilere yer verilecek, tek ebeveynlerin genel özelliklerinden bahsedilecektir.

1.3 Tek Ebeveynli Ailelere Genel Bakış

1.3.1 Gelişmiş Ülkelerde Tek Ebeveynli Aileler

Tek ebeveynli ailelerin Avrupa’da ve diğer ülkelerde genel özelliklerinden bahsetmeden önce belirtilmesi gereken husus, eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrılmış bireylerin homojen bir grup olmadıklarıdır. Bu durumun başlıca nedeni bireylerin tek ebeveyn olma süreçlerinin birbirinden farklı gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu farklı süreçler de beraberinde farklı sonuçlar doğurmaktadır. Eşi vefat etmiş bireyler, hiç evlenmemiş tek ebeveyn anneler, boşanmış ya da eşinden ayrılmış anneler ve tek ebeveyn babalar genellikle birbirinden çok farklı biçimlerde tek ebeveyn olmuşlar ve bunu hayatlarının farklı zamanlarında deneyimlemişlerdir. Örneğin daha erken yaşta eşinden ayrılmış bir anne, kariyerinde üst noktalara henüz gelememiştir ve çocuklarının yaşı da küçüktür. Oysaki eşin vefat etmesi, yani dul kalma genellikle daha ileriki yaşlarda karşılaşılan bir durumdur. Bu nedenle eşi vefat etmiş kadınların çocukları yaşça daha büyüktür ve eğer çalışıyorlarsa, işte geçirdikleri süre itibarıyla daha sağlam bir kariyer elde etmişlerdir (Brodolini, 2007). Öte yandan evlilik dışı çocuk sahibi olan yalnız anneler, genellikle eğitimini tamamlamamış genç kızlar olabilirler ve bu nedenle okula ya da üniversiteye devam ederlerken desteklenmeye ihtiyaç duyabilirler (Brodolini, 2007). Bu yüzden tek ebeveynli aileler; tek ebeveyn olma nedeni, tek ebeveyn olarak geçen süre, çocuğun ve ebeveynin yaşı, ebeveynin eğitim durumu ve mesleği gibi özelliklere göre farklılaşmaktadırlar. Tek ebeveynli ailelere ilişkin veriler analiz edilirken bu farklılıklar da dikkate alınmalıdır.

Günümüzde çoğu ülkede tek ebeveynli ailelerin oranı artmaktadır. Birçok OECD ülkesinde 1980’ler ortasında %5.5 olan tek ebeveynli aile oranı, 2000’ler ortasında %8.1 olarak gerçekleşmiştir. Tek ebeveynli ailelerin oranı İsveç ve İngiltere’de en fazlayken, Güney Avrupa ülkelerinde daha azdır (OECD, 2011). Ancak altını çizmek gerekir ki, Güney ve Doğu Avrupa ülkelerinde tek ebeveynler ayrı bir hanede yaşamak yerine geniş ailede yaşamayı tercih etmektedirler. Bu nedenle bu ülkelerdeki rakamlar, gerçek tek ebeveyn sayısını yansıtmayabilir

(Iacovou and Skew, 2011:465-490). Gelecekte de tek ebeveynli aile sayısının artacağı tahmin edilmektedir. OECD (2012) tarafından yapılan projeksiyona göre, 2025-2030 yılları arasında tek ebeveynli aile sayısının %22 ila %29 arasında artış göstereceği öngörülmüştür.

Tablo 1.5'ten de görüleceği gibi tek ebeveynli ailelerin çoğunluğunda hanehalkı reisi kadındır. Bu durum, genellikle toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünden kaynaklanmakta, çocuğun sorumluluğunu genellikle anneler üstlenmektedir. Bu nedenle özellikle boşanma vakalarında çocuğun velayeti genellikle anneye verilmektedir.

Tablo 1.5: Farklı ülkelerde tek ebeveynli ailelere ilişkin istatistikler (OECD, 2011)

	Tek ebeveynli aile oranı %	Hane reisinin erkek olduğu tek ebeveynli ailelerin oranı %	Tek ebeveynli ailede yaşayan çocukların oranı %
İngiltere (2004)	25.9	8.4	24.1
İsveç (2005)	25.2	2.5	22.5
Amerika (2004)	23.4	14.4	22.4
İrlanda (2004)	22.8	7.8	20.7
Norveç (2004)	21.2	19.3	17.5
Avustralya (2003)	21.1	18.6	19.5
Danimarka (2004)	20.2	14.8	17.5
Kanada (2004)	18.2	18.4	16.7
Almanya (2004)	18.0	5	16.5
Finlandiya (2004)	16.5	14.2	14.3
Fransa (2000)	14.5	11.8	12.6
Hollanda (2004)	11.6	10.3	10.3
İtalya (2004)	7.8	6.2	6.4
İspanya (2004)	7.0	8.6	6.2

Tek ebeveynli ailelerin sayısı artarken bir yandan da bu aileler değişim göstermektedirler. Önceleri eşin vefatı tek ebeveyn olmanın ana nedeni iken bugün boşanma ve evlenmeden çocuk sahibi olma oranı daha fazladır. Ayrıca tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocuklar, artık eskiye göre yaşça daha büyüktür ve tek ebeveynli ailelerin hane büyüklüğü gittikçe küçülmektedir (OECD, 2011). 1980 ve 2000’li yılları karşılaştıran Tablo 1.6’dan OECD ülkeleri genelinde tek ebeveynlerin istihdam oranının arttığı görülmektedir. Ancak aynı durum ne yazık ki yoksulluk oranı için de geçerlidir. Tek ebeveyn istihdam oranının fazla olması, yoksulluğun azalmasını garanti etmemektedir. Bu gibi ülkelerde genel olarak tek ebeveynler düşük gelir getiren işlerde çalışmakta, sosyal yardımlar da yeterli olmamaktadır. Ayrıca yoksulluk azaltıcı sosyal yardımların etkisi gittikçe azalmaktadır. Diğer yandan Kuzey ülkelerde hem tek ebeveynlerin istihdam oranı yüksektir, hem de yoksulluk oranları düşüktür. Bunun nedeni Kuzey ülkelerinin sosyal politikalarının genellikle tüm yetişkin bireylerin iş gücüne katılımını artırmaya odaklanması, bunu gerçekleştirirken de çocuk bakım desteği, çalışanlar için destek programları ve tek ebeveynler için gelir testine dayalı nakit desteği sağlamalarıdır (OECD, 2011).

Tablo 1.6: Tek ebeveynli ailelere ilişkin trend (OECD, 2011)

	Tek Ebeveynli Ailelerin Çocuklu Ailelere Oranı			Tek Ebeveynlerin İstihdam Oranı		
	1980’ler Ortası (%)	2000’ler Ortası (%)	2008 (%)	1980’ler Ortası (%)	2000’ler Ortası (%)	2008 (%)
Avustralya (1995)	8.8	11.4	-	26.9	47.9	-
Avusturya (1993)	6.5	6.2	-	63.8	73.9	-
Belçika (1995)	5.8	9.4	-	66.5	54.7	-
Kanada	6.5	9.4	9.4	61.5	77.9	79.8
Fransa	7.3	12.7	-	77.6	77.8	-
Hollanda	4.5	9.2	9.6	25.0	67.2	76.2
İsveç	14.1	16.1	16.2	91.7	86.1	84.2
İtalya	1.2	2.9	4.0	84.1	89.0	86.5
İspanya	1.6	2.8	-	91.7	86.1	84.2
İngiltere	7.8	15.7	-	53.6	47.7	-
Norveç	8.8	13.7	13.2	63.6	67.9	72.5
Almanya	6.0	13.2	14.1	54.9	53.3	56.9
Yunanistan	3.9	2.6	-	50.5	86.5	-
Japonya	1.5	4.1	4.6	79.0	81.2	86.0

Not: Bazı ülkelerde 1980’lere ilişkin veri olmadığı için parantez içinde belirtilen yılların verileri kullanılmıştır.

Tek ebeveynler, bir partnerin yokluğunda iş ve aile yaşamını uyumlaştırmak zorunda kalmakta, ayrıca çocuklarının bakımının hem fiziksel hem de maddi yükünü üstlenmekte zorlanmaktadır. Bu nedenle tek ebeveynli aileler yoksulluğa diğer aile formlarına göre daha fazla eğilimlidirler (Walker and Collins 2004, EUROSTAT 2013). OECD genelinde Danimarka, Norveç, İsveç ve Portekiz dışında, çalışan bir yetişkinin olduğu tek ebeveynli aileler genel olarak bir ebeveynin çalıştığı çekirdek ailelere göre daha fazla yoksulluk oranına sahiptir. Ancak işsizlik, tek ebeveynli ailelerde temel yoksulluk riskini oluşturmaktadır. Neredeyse tüm ülkelerde işsiz tek ebeveynler çalışanlara göre en az iki kat daha fazla yoksulluk oranına sahiptir (OECD, 2011).

Tek ebeveynli ailelerin istihdam oranı ve yoksulluk riski doğrudan bu ailelerde yaşayan çocukların refahını da etkilemektedir. Boşanmaların artmasıyla, tek ebeveynli ailede yaşayan çocuk sayısı da artmaktadır. OECD genelinde (Avustralya, Almanya, İtalya, Yeni Zelanda ve İsviçre hariç) boşanmaların çoğu çocuklu ailelerde gerçekleşmektedir. Çocuk sahibi bireylerin boşanma oranının (%65 ya da daha fazla) en fazla olduğu ülkeler Yunanistan, Lüksemburg, Meksika, Portekiz ve Slovakya'dır (OECD, 2011). Çeşitli ülkelerde tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocukların oranı dikkate alındığında, tek ebeveyn oranıyla orantılı şekilde bu oranın da arttığı görülmektedir (bkz. Tablo 1.6). Lüksemburg gelir araştırmasına göre son on yılda Avrupa'da tek ebeveyn ailelerde yetişen çocukların yoksulluk riski, çift ebeveynli ailelerde yetişen çocuklardan önemli derecede fazladır. Öte yandan, yoksul ailelerde yetişen çocukların ileride sosyal sermayelerinin de düşük olma ihtimali olduğu için yoksul kalma ve toplumsal olarak dışlanan yetişkinler olma ihtimalleri yüksektir (Brodolini, 2007).

Tek ebeveynlerin istihdama katılmalarında çocuklarının yaşı önemli bir rol oynamaktadır. Çocukları okul çağında olan ebeveynler, iş ve aile yaşamını uyumlaştırmada daha başarılı olmaktadır. Ayrıca çocukların yaşı ebeveynlerin sosyal yardım almalarında belirleyici rol oynamaktadır. Bazı ülkelerde çocuk okul çağına geldiğinde (6 yaş civarı) ya da kreş hizmetlerinden faydalanabileceği yaşa geldiğinde (3 yaş) nakit yardımı alabilmek için ebeveynin istihdama dahil olması

gerekmektedir. OECD ülkeleri arasında tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocukların yaş ortalaması 9.5'tir (OECD, 2011).

Özetlemek gerekirse, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tek ebeveynli aile sayısı artış göstermekte, bu ailelerin çoğunluğunda hane reisi kadın olmakta, bu aileler yoksulluğa iki ebeveynli ailelere göre daha fazla açık olmaktadır. Tek ebeveynlerin seçilmiş ülkelerdeki durumu ve kendilerine yönelik geliştirilmiş politikalar ikinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir. Bir sonraki kısımda Türkiye'de tek ebeveyn ailelerin genel özelliklerinden bahsedilecektir.

1.3.2 Türkiye'de Tek Ebeveynli Aileler

Tek ebeveynli aile sayısı diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yıllar içinde artmaktadır. Tablo 1.7'de görülen TÜİK verilerine göre; 2006 yılında tek ebeveynli aile oranı %7,2 iken 2011 yılında %7,8'e ulaşmıştır. Tüm tek ebeveyn olan aileler içerisinde tek ebeveyn olan annelerin sayısının daha fazla olduğu görülmektedir (Aydiner ve Öztop, 2013). 2008 yılında Türkiye çapında yapılan başka bir araştırmaya göre Türkiye'de hanehalkı reisi kadın olan ailelerin oranı ise %13'tür (kentte %12, kırdan %13) (TNSA, 2008).

Tablo 1.7: Hanehalkı tipleri (%), (TÜİK, 2012c)

Yıllar	Tek kişilik hanehalkları	Tek ebeveynli hanehalkları	Çiftlerden oluşan hanehalkları	Çocuklu çiftlerden oluşan hanehalkı	Çocuksuz çiftlerden oluşan hanehalkı	Üç kuşağı içeren hanehalkı
2006	6,1	7,2	70,0	57,0	13,1	16,6
2007	6,5	7,3	70,0	56,2	13,8	16,3
2008	6,9	7,3	69,4	54,7	14,7	16,4
2009	7,7	7,6	69,8	53,7	16,1	15,0
2010	7,5	7,6	70,2	54,7	15,4	14,7
2011	7,9	7,8	70,0	55,1	14,9	14,4

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2011 yılında 10.578 hane ile yapılan görüşmelere dayanan başka bir araştırmaya göre Türkiye genelinde tek

ebeveynli aile oranı %6,6'dır⁷ (ATHGM, 2011). Büyük kentlerde bu oran daha yüksek bir seyir izlemektedir. Örneğin tek ebeveynli aile sayısı İstanbul'da %7,7, Ankara'da %7,0 ve İzmir'de %8,7'dir (bkz. Tablo 1.8).

Tablo 1.8: Türkiye geneli, yerleşim yeri ve bölgelere göre hanehalkı tipleri (%)⁸ (ATHGM, 2011)

	Çekirdek Aile		Geniş Aile		Dağılmış Aile			Akraba Olmayan Hane Halkı	Sayı
	İki kişilik çekirdek aile	Tam çekirdek aile	Ata erkil geniş aile	Geçici geniş aile	Tek kişilik hane	Tek ebeveynli aile	Eksik geniş aile		
Türkiye	17,6	51,0	3,4	6,7	9,6	6,6	4,3	0,7	10578
Kent	14,7	55,4	2,7	6,1	8,6	7,0	4,5	0,9	2904
Kır	25,5	39,6	5,2	8,0	12,1	5,6	3,9	0,1	7674
İstanbul	11,8	57,5	2,0	6,7	8,9	7,7	4,5	0,8	1823
Batı Marmara	26,6	40,6	1,4	3,7	17,7	5,7	3,9	0,6	725
Doğu Marmara	19,2	49,0	2,7	7,9	11,2	5,5	3,6	0,9	865
Ege	21,7	50,3	2,2	5,6	9,8	5,7	4,1	0,7	899
Akdeniz	17,5	53,8	1,9	4,6	10,4	7,1	4,0	0,8	878
Batı Anadolu	16,2	52,6	3,8	7,2	8,9	6,0	4,8	0,5	810
Orta Anadolu	22,3	46,5	7,2	8,0	6,6	4,1	4,1	1,3	762
Batı Karadeniz	23,9	42,4	3,7	7,5	11,2	6,7	4,5	0,1	937
Doğu Karadeniz	23,4	42,9	3,9	7,5	10,5	5,9	5,3	0,6	666
Kuzeydoğu Anadolu	10,2	49,7	6,9	9,7	6,7	10,2	5,2	1,4	579
Ortadoğu Anadolu	8,3	59,5	7,6	8,0	3,5	8,0	4,2	0,8	660
Güneydoğu Anadolu	8,1	56,7	7,5	8,5	4,4	9,3	4,7	0,7	974

⁷ TÜİK verilerine göre daha düşük olan bu rakamın, tek ebeveyn tanımının farklı yapılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

⁸ *İki kişilik çekirdek aile* sadece karı-kocadan oluşan; *tam çekirdek aile* karı koca ve evlenmemiş çocuk/lardan oluşan ailedir. *Ataerkil geniş aile* evli bir hanehalkı reisi, evli çocuklar veya evli kardeşlerin aynı hanede yaşadığı ailedir. *Geçici geniş aile* evli hanehalkı reisinin ve eşinin bir arada olduğu, ayrıca kendisinin veya eşinin anne ve/ya babalarının, ya da evli olmayan diğer akrabalarının aynı hanede yaşadığı ailedir. *Akraba olmayan hane halkı* aralarında akrabalık bağı bulunmayan öğrencilerin ve/ya iş arkadaşlarının belirli bir süre için bir arada oturmaları ile oluşur. *Eksik geniş aile*, hane reisinin evli olmadığı, ancak aralarında dikey yatay veya çapraz akrabalık ilişkileri olan bireylerden kurulu ailedir (ATHGM, 2011).

Aynı araştırmaya göre, kentte tek ebeveynli aile oranı kıra göre daha fazladır; kentte %7,0 iken, kırdaki %5,6'dır (bkz. Tablo 1.8). Türkiye'nin 12 bölgesinden oluşan 1. Düzey İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS 1) bakıldığında ise, en yüksek tek ebeveynli aile oranının %10,2 ile Kuzeydoğu Anadolu'da olduğu görülmekte, onu %9,3 ile Güneydoğu Anadolu ve %8,0 ile Ortadoğu Anadolu izlemektedir. Tek ebeveyn aile oranının en az olduğu bölge ise %4,1 ile Orta Anadolu'dur.

2013 yılı TÜİK verilerine göre eşi vefat etmiş toplam kadın sayısı 2.682.703, boşanmış kadın sayısı ise toplam 1.087.886 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 1.9'da görüldüğü gibi ülkemizde kadınların evlenme oranları yıllar içinde düşüş gösterirken eşi ölmüş ya da eşinden boşanmış kadınların oranı gittikçe artmaktadır.

Tablo1.9: Yasal medeni durum ve cinsiyete göre nüfus (%) (TÜİK, 2013a)

Cinsiyet	Yıl	Hiç Evlenmemiş	Evli	Eşi Öldü	Boşandı
Kadın	2008	23,71	64,12	9,10	3,07
Erkek	2008	31,81	64,59	1,51	2,09
Kadın	2009	23,49	64,14	9,17	3,20
Erkek	2009	31,76	64,54	1,52	2,18
Kadın	2010	23,41	64,00	9,23	3,37
Erkek	2010	31,72	64,40	1,53	2,35
Kadın	2011	23,28	63,91	9,29	3,52
Erkek	2011	31,61	64,35	1,54	2,50
Kadın	2012	23,27	63,77	9,31	3,65
Erkek	2012	31,57	64,27	1,54	2,62
Kadın	2013	23,25	63,66	9,31	3,78
Erkek	2013	31,54	64,18	2,73	1,54

Not: Yabancılar kapsama alınmamıştır.

Ülkemizde tek ebeveynlere ilişkin kısıtlı çalışmalar sonucunda elde edilen bilgilere geçmeden önce, Türkiye’de kadın istihdamına ilişkin genel resme bakılmasında fayda vardır. Bilindiği gibi ülkemizde uygulanan politikalarla son yıllarda artış olsa da kadınların istihdama katılma oranı erkeklere göre halen oldukça düşüktür. 2013 yılı TÜİK verilerine göre erkeklerin istihdam oranı %65,2 iken kadınlarda bu oran %27,1’dir (bkz. Tablo 1.10). Özellikle ülkemizde yaşanan kırdan kente göç sonucunda, kırdan tarım alanında ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, kente geldiklerinde yeterli eğitim seviyesi ve mesleki/teknik bilgiye sahip olmamaları nedeniyle işgücü piyasasında yerlerini alamamaktadırlar.

Aynı niteliklere sahip erkeklerin işgücüne katılma oranının kadınlara göre daha yüksek olması ise bu durumun bir diğer nedeninin toplumsal değer yargıları ve ailenin, kadınların ev dışında çalışmasına karşı olumsuz tutumundan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 1.10: Cinsiyete göre işgücü durumu (%) (TÜİK, 2013b)

Yıl	Erkek			Kadın		
	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılım Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılım Oranı	İşsizlik Oranı
2004	70,3	70,3	10,8	20,8	23,3	11,0
2005	70,6	70,6	10,5	20,7	23,3	11,2
2006	69,9	69,9	9,9	21,0	23,6	11,1
2007	69,8	69,8	10,0	21,0	23,6	11,0
2008	70,1	70,1	10,7	21,6	24,5	11,6
2009	70,5	70,5	13,9	22,3	26,0	14,3
2010	70,8	70,8	11,4	24,0	27,6	13,0
2011	65,1	71,7	9,2	25,6	28,8	11,3
2012	65,0	71,0	8,5	26,3	29,5	10,8
2013	65,2	71,5	8,7	27,1	30,8	11,9

Şu da bir gerçektir ki eğitim, kadınların istihdama katılımlarını etkileyen önemli faktörlerden biridir. İstatistiklere göre kadınların eğitimi arttıkça işgücüne katılım oranları artmaktadır. Örneğin TÜİK verilerine göre ülkemizde 2012 yılında okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %16,7; lise altı eğitimi olanların %25,6; düz lise mezunlarının %30,6; meslek lisesi mezunlarının %38,1 ve yükseköğretim mezunlarının oranı %70,9 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere özellikle üniversite eğitimi almak, kadınların işgücüne katılımlarında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların öncelikle eğitime katılmalarına etkilemekte, aynı zamanda istihdama dahil olmalarına engel teşkil etmektedir. Örneğin TÜİK verilerine göre 2012 yılında işgücüne dâhil olmayan kadınların yüzde 61,3'ü işgücüne dâhil olmama nedenini ev işleriyle meşgul olma olarak belirtmiştir. Diğer önemli husus, eğitim alan ve istihdama katılan kadınların ev içi sorumlulukları nedeniyle evlendikten sonra çalıştıkları işi bırakmalarındadır. Çocuk, hasta ya da engelli bireylerin bakımı ve ev işlerinden tek başlarına sorumlu olan kadınlar, iş ve aile yaşamını uyumlaştıramadıkları için işlerini terk etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu sebeple 2008 TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketine göre daha önce çalışmış olup halihazırda işgücüne dahil olmayan kadınların işlerini bırakma nedenlerine bakıldığında, ailevi nedenlerin %38,7 olduğu görülmektedir (İlkkaracan, 2010).

Daha önce belirtildiği gibi tek ebeveynli ailelere ilişkin Türkiye'de yeterince çalışma bulunmamaktadır. Aslında tek ebeveyn tanımı bile Türkçede yeni kullanılmaya başlanmıştır ve henüz sıklıkla kullanılmamaktadır (Kavas ve Gündüz-Hoşgör, 2010:102–126.). Tek ebeveynlere ilişkin eğitim, istihdam, çocuk sayısı ve sosyal güvenlik durumu gibi konularda detaylı veri elde etme imkanı sınırlıdır. Yine de var olan araştırmalara göre Türkiye'de tek ebeveyn anneler, özellikle eşlerinin vefatı ya da boşanma kaynaklı gelir kaybı nedeniyle maddi sıkıntılar çekmekte, barınma sorunu yaşamakta, iş ve aile yaşamını uyumlaştırmakta zorlanmakta, ayrıca toplumda boşanmış/dul kadınlara yönelik ayrımcılığa maruz kalmaktan şikayet etmektedirler.

2011 yılında tek ebeveynli aileler arasında yapılan bir araştırmaya göre; ekonomik sıkıntılar bu ailelerin sıklıkla dile getirdikleri zorlukların başında gelmektedir (ATHGM, 2011). Hem tek ebeveyn anneler hem de tek ebeveyn babalar en çok kira ve çocukların eğitim masraflarından şikayet etmektedirler. Ayrıca tek ebeveyn anneler özellikle ücretsiz kreş hizmetine ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir (ATHGM, 2011). Yapılan başka bir araştırmaya göre; eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınların sadece dörtte biri yiyecek, yakacak, giyecek, ev eşyası ve çocukların eğitimi gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini dile getirmişlerdir (SYDGM, 2011).

Maddi sıkıntılara ayrıca barınma sorunu eklenmektedir. SYDGM (2011)'nin yaptığı araştırmaya göre kadınların büyük çoğunluğu sağlıksız koşullarda, bakımsız evlerde yaşamaktadır. Özellikle büyük şehirlerde kira fiyatlarının yüksek olması, dar gelirli aileleri zorlamaktadır.

Tek ebeveyn annelerin yaşadıkları diğer bir zorluk, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması ile ilgilidir. Hem ev işlerinden, hem çocuk bakımından tek başına sorumlu olma, kadınların iş hayatında yorgunluk yaşamasına neden olmaktadır. Tek ebeveyn anneler, çocuklarının veli toplantıları veya acil durumları için çift ebeveynli ailelere göre daha fazla izin almak zorunda kalmakta, bu durum iş hayatlarını olumsuz etkilemektedir (ATHGM, 2011).

Tek ebeveyn anneler, maddi sıkıntılar ve iş hayatı ile ilgili zorlukların yanı sıra boşanmış/dul olmaları nedeniyle sözlü ya da fiziksel tacize uğramaktan şikayet etmektedirler. İş yerinde böyle bir taciz yaşayan kadınlar iş değiştirmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu durumla başa çıkabilmek için iş yerinde eşinden ayrılmış olduğunu ya da eşinin vefat ettiğini söylememek, tek ebeveyn annelerin kullandığı bir stratejidir (ATHGM, 2011)

Tek ebeveynli ailelerde ebeveynlerin yaşadıkları zorlukların yanı sıra çocukların durumundan bahsetmek de önemlidir. Daha önce de belirtildiği gibi tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocuk sayısı, çocukların refahı açısından önemli bir

veridir. TNSA 2008 verilerine göre; Türkiye’de çocukların yüzde 5’i sadece bir ebeveyn ile birlikte yaşamakta, bu çocukların büyük kısmı ise annesiyle yaşamaktadır. Oransal olarak düşük olduğu gözlemlense de tek ebeveyn ile yaşayan bazı çocuklar, yaşamlarındaki maddi düşüş nedeniyle dershaneye devam etmekte ve ilave kitap satın almakta zorluk yaşamakta; iş gücüne katılma, ev işlerinde yardımcı olma gibi sebeplerden ötürü okulu bırakma gibi sıkıntılar yaşamaktadırlar (ATHGM, 2011).

SYDGM projesi kapsamında yayınlanan sonuç raporunda, 2007 TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi veri seti üzerinden eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınlar özelinde bir analiz gerçekleştirilmiştir. Tablo 1.11’de yoksulluk riski taşıyan kadınlara bakıldığında (geliri eşik altında olan kadınlar) boşanmış kadınların eşi vefat etmiş kadınlara göre daha az sosyal güvence kapsamında oldukları görülmektedir. Sosyal güvence kapsamında olan boşanmış kadınların oranı %16 iken, eşi vefat etmiş kadınlar neredeyse iki kat daha fazla sosyal güvence kapsamındadır (%34,4).

Tablo 1.11: 2007 Yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi veri seti üzerinden Türkiye genelinde tahmin, (SYDGM, 2011)

	Sosyal Güvenceli	Yüzde	Sosyal Güvencesiz	Yüzde	Toplam
Eşi vefat etmiş	1.854.924	78,2	517.416	21,8	2.372.342
Boşanmış	363.474	74,7	123.013	25,3	486.487
Geliri eşik altında olan kadınlar					
	Sosyal Güvenceli	Yüzde	Sosyal Güvencesiz	Yüzde	Toplam
Eşi vefat etmiş	78.578 (%4,24)	34,4	149.655 (%28,92)	65,6	228.234
Boşanmış	3.816 (%1,05)	16	20.083 (%16,33)	84	23.899

Öte yandan eşi vefat etmiş kadınlar arasında geliri eşik altında olup sosyal güvence kapsamında olanların oranı %4,24 iken, güvence kapsamında olmayanların oranı %28,92'dir. Boşanmış kadınlar arasında sosyal güvence kapsamında olanların yüzde 1,05'i, güvence kapsamında olmayanların yüzde 16,33'ü yoksulluk riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla eşi vefat etmiş kadınlar gelir açısından boşanmış kadınlara göre daha kötü durumdadırlar (SYDGM, 2011). Aynı bulgu, SYDGM tarafından yapılan niteliksel araştırma sonucuyla da paraleldir. Buna göre yoksulluk açısından en zor durumda olan kadınlar, eşleri sosyal güvence kapsamında olmadığı için tek ebeveyn olduktan sonra kendilerine maaş bağlanmayan kadınlardır (SYDGM, 2011).

Son olarak SYDGM (2011) tarafından yapılan araştırma, eşinden resmen boşanmayan ancak çeşitli sebeplerle (terk edilme, eşin cezaevinde girmesi, mülteci statüsünde olması gibi) eşinden ayrı olan kadınların da zorluk çektiklerini ortaya koymuştur.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Türkiye'de tek ebeveynli aile sayısı yıllar içinde artış göstermektedir ve bu ailelerin çoğunluğunda hane reisi kadındır. Türkiye'deki tek ebeveyn anneler üzerine yapılan sınırlı araştırmalar gösteriyor ki, kadınlar eşlerinden ayrıldıktan/ eşleri vefat ettikten sonra önemli bir gelir kaybına uğramakta, barınma sorunu yaşamakta, iş ve aile yaşamını uzlaştırmada zorlanmakta ve toplumun dul/boşanmış kadınlara bakış açısından şikayet etmektedirler.

Tek ebeveyn annelerin yaşadıkları bu sıkıntıları aşmakta kullandıkları strateji ise çoğunlukla aile desteğine başvurmaktır (ATHGM, 2011). ATHGM (2011)'nin yaptığı araştırmaya göre; kadınların çoğu boşandıktan ya da eşlerini kaybettikten sonra anne ya da baba evine dönmektedirler. Diğer bir strateji ise ücretli bir işte çalışmaktır. Araştırmada yer alan her üç anneden biri daha önce ücretli bir işte çalışmıyorken, tek ebeveyn olduktan sonra düzenli ya da düzensiz bir işte çalışmaya başlamıştır. Başka bir deyişle ekonomik sıkıntılarla başa çıkabilmek için kadınlar ücretli bir işte çalışmaya başlamak zorunda kalmaktadırlar.

Öte yandan bireysel stratejiler ancak kısa vadeli çözüm yolları geliştirebilir ve sorunu ortadan kaldırmaya yetmeyebilir. Bu nedenle farklı ülkelerin tek ebeveyn annelere yönelik ne gibi politika çözümleri getirdikleri bir sonraki bölümde incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE TEK EBEVEYN ANNELERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

Birinci bölümde belirtildiği gibi bugün gerek Avrupa Birliği ülkeleri genelinde, gerekse OECD ülkelerinde tek ebeveynli aile sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Demograflar, gelişmiş ülkelerde yaşanan yüksek boşanma oranı, birlikte yaşama, evlilik dışı çocuk sahibi olma ve tek ebeveyn aile formu gibi gelişmeler nedeniyle endüstri toplumu döneminde yaşanan demografik dönüşüme benzer şekilde ikinci bir demografik dönüşümden bahsetmektedirler (Rowlingson, 2001). Bu dönüşüm beraberinde sosyal politikalar aracılığıyla desteklenmesi gereken yeni gruplar yaratmaktadır. Bu bölümde, farklı ülkelerde tek ebeveynli ailelere ve özellikle tek ebeveyn annelere yönelik sosyal politika uygulamaları incelenecektir.

Sosyal politika çalışmaları yürütenler tarafından farklı ülkelerde tek ebeveyn annelere yönelik uygulanan politikalara ilişkin çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Örneğin Millar (2001)'a göre devletler, tek ebeveyn anneleri öncelikle çalışan bireyler olarak mı yoksa anne/bakıcı olarak mı varsaydıklarına göre ikiye ayrılmaktadırlar. Uygulanmakta olan sosyal politikalar, kadınların evde çocuklarına bakmalarını desteklemek üzere çeşitli nakit yardımları içerebilir, ya da onları toplumdaki diğer bireyler gibi iş gücü piyasasına dahil etmeye teşvik etme amacıyla yardım başvurularında çalışıyor/iş arıyor olma şartı isteyebilir (Millar, 2001).

Diğer taraftan Lewis ve Hobson (1997) bakım rejimlerinde iki ideal tip belirlemişlerdir (Kröger, 2010:390-401). “Ebeveyn/İşçi Modeli”nde tüm ebeveynlerden, tek ebeveynler de dahil, iş gücünün aktif katılımcıları olmaları beklenir. Bu da ücretli ebeveyn izninin yanında erişilebilir ve ucuz çocuk bakım hizmetleriyle sağlanır. “Bakıcı Modeli”nde ise tek ebeveyn anneler tam zamanlı bakıcı olarak nakit transferleriyle desteklenirler. Kilkey (2000) ise bunlara “Ücretli

İşçi ve Bakıcı Modeli” ismini taşıyan bir rejim daha eklemiştir. Bu modelde iki seçim de tek ebeveyn anneler için mevcuttur. Tam zamanlı bakıcı olmayı seçenler de, istihdama katılmak isteyenler de bu modelde desteklenirler (Kröger, 2010:390-401).

İş ve aile politikaları konusunda yürütülmekte olan uygulamalar (ebeveyn izni, bakım yardımı, çocuk bakım hizmetleri, mesai politikaları gibi) aynı zamanda kadınların ve erkeklerin toplum içindeki rollerinin ve aile formlarının nasıl olması gerektiği ile ilgili varsayımları gösterir. Bu politikalar, (i) geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayanan, bakımdan kadının sorumlu olması anlayışını güçlendirebilir, (ii) kadınların ücretli işlerini ön planda, çocuk/yaşlı bakımını ise ikinci planda tutmalarına neden olabilir, (iii) kadınlara bakım işine ve ücretli işe ne kadar zaman ayıracakları konusunda daha fazla seçim şansı tanıyabilir, ya da (iv) cinsiyet eşitliğine dayanan bir bakım işi paylaşımını destekleyebilir. Misra ve arkadaşlarına göre, refah devletleri kadınların ve erkeklerin toplumdaki rolleri üzerine cinsiyet varsayımlarına dayanan iş-aile politikaları uygulamaktadırlar (Misra et al. 2007:804-827).

Bu kapsamda, Misra ve arkadaşları, Nancy Fraser’ın (1994) kavramsallaştırmasını kullanarak devletlerin iş ve aile politikalarında uyguladıkları dört ana strateji belirlemişlerdir.

Bu stratejilerden ilki olan bakıcı stratejisinde kadınların çocuk/yaşlı bakımı konusundaki rolleri ön planda tutulurken, ücretli bir işte çalışmaları ikincil olarak kabul edilmektedir. Hollanda, Almanya ve Lüksemburg gibi ülkelerde uygulanan bu stratejide kadınlar belirgin bir şekilde bakım işini üstlenmeleri için ödüllendirilirler. Böylece geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ile ayrılmış olan bakım ve “eve ekmek getirme” işinin birbirinden ayrılması teşvik edilir. Bu ülkelerde uygulanan politikalar daha çok bakım için nakit transferi, ebeveyn izni, esnek çalışma ve yarı zamanlı çalışmanın desteklenmesidir. Böylece kadınlar hem çalışıp hem çocuk bakımıyla ilgilenebilirler. Kısaca bu strateji bakım hizmetini piyasadan satın almak ya da

devletin (veya babanın) sağlamasından ziyade daha çok annenin sorumluluğunda olmasını öngörmektedir (Misra et al. 2007:804-827).

İkinci strateji olan kazanan stratejisi ise bakıcı stratejisinin tersine kadınları öncelikle para kazanan rolleriyle kabul etmekte, bakıcı rollerini ikinci plana almaktadır. Bu stratejide kadınlar ve erkekler iş gücü piyasasına eşit oranda katılmaktadırlar ancak bakım için devlet desteği oldukça sınırlıdır. Kanada, Amerika ve İngiltere’de uygulanan bu stratejide devlet kadınları istihdama katılmaları için teşvik etmektedir (Misra et al. 2007:804-827). Diğer taraftan devlet tarafından sağlanan ya da sübvans edilen bakım hizmeti yetersiz olduğu için çocuklu aileler enformel bakım hizmetlerine başvurmak zorunda kalmaktadırlar.

Üçüncü strateji olan seçim stratejisi ise kadınlara, özellikle çocukları küçükken, evde kalıp çocuklarına bakmak ya da çalışmak arasında seçim şansı tanımaktadır. Fransa ve Belçika’nın örnek olarak gösterildiği bu strateji ile kadınlar hem çocuk bakmalarından dolayı ödüllendirilmekte, hem de istihdama katılmaları yönünde teşvik edilmektedirler. Devlet tarafından sağlanan bakım hizmeti, cömert ebeveyn izni ve evde bakım yardımı gibi politikalarla ebeveynler desteklenmektedir. (Misra et al, 2007:804-827). Ancak bu politikalar kadın istihdamını artırsa da erkekleri de bakım işine dahil etmek konusunda başarısız olmaktadır.

Bu açıdan son strateji olan bakıcı-kazanan stratejisinde amaç, kadınları ve erkekleri işgücüne eşit bir şekilde dahil etmenin yanında bakım işinden de beraber sorumlu olmalarını sağlamaktır. İsveç, Norveç ve Finlandiya’nın örnek olarak gösterildiği bu stratejide kadınlar kadar erkekler de ebeveyn izni almaya teşvik edilmektedirler. Örneğin baba tarafından kullanılan ve anneye devredilemeyen ebeveyn izni uygulaması bu amaca hizmet etmektedir. Diğer taraftan devlet destekli çocuk bakım hizmetinden de aileler kolaylıkla faydalanabilmektedirler. Öte yandan tüm bu politikalara rağmen toplumsal cinsiyet eşitsizliği devam etse bile, yine de bu strateji, geleneksel cinsiyet rollerini değiştirme konusunda bir mücadele girişimi olarak değerlendirilmektedir (Misra et al. 2007:804-827).

Tek ebeveyn annelere yönelik uygulanan politikalara ilişkin tüm bu sınıflandırma çalışmalarının ortak noktası, aslında devletin, tüm kadınlar için çalışma hayatı ve bakım arasında nasıl bir ilişki kurduğunun saptanması üzerinedir. Başka bir deyişle, ülkelerde uygulanan sosyal politikaların ve kadınların çalışma eğilimlerinin analizi, refah devletinin kadınların toplumsal cinsiyet rolleri üzerine varsayımlarına dayanmaktadır.

Bu kapsamda bu bölümde farklı ülkelerde tek ebeveynli ailelere yönelik sosyal politika uygulamalarının karşılaştırılması yapılacaktır. Ancak bu noktada ülke politikalarının karşılaştırılmasını zorlaştıran bazı hususlardan bahsetmek gereklidir. Öncelikle, sayıları artış gösterme eğiliminde olsa da, bugün birçok ülkede tek ebeveynler, özel politikalar geliştirilmesi gereken bir sorun alanı olarak görülmemekte ve onlara ilişkin veri toplanmamaktadır. Diğer taraftan, ülkelerin tek ebeveyn tanımı birbirinden farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler evlenmeden birlikte yaşayan çiftlerin ayrılmalarını boşanma olarak kabul ederken bazı ülkeler sadece resmi evlilikleri ve boşanmaları dikkate almaktadır.

Öte yandan ülkeler tek ebeveynlerin bakmakla yükümlü oldukları çocukları tanımlarken farklı yaş sınırları belirlemişlerdir. Bazı ülkeler 25 yaş sınırını kullanırken bazıları 16 yaş sınırını kullanmaktadır. Dolayısıyla kimi ülkelerde en küçük çocuğu 16 yaşın üstünde olan eşi ölmüş ya da eşinden boşanmış anneler tek ebeveyn tanımı için yer almamaktadır. Yine çeşitli ülkeler, boşanmış ve çocuklu kadınlar yeni bir partnerle resmi evlilik olmadan birlikte yaşadığında onları hala tek ebeveyn olarak kabul etmektedir.

Dolayısıyla mevcut uluslararası mikro veri setlerinde farklı tek ebeveynli aile tiplerine ilişkin sayılar güvenilir ve sabit sonuçlar vermeye elverişli değildir. Bu nedenle tek ebeveynli ailelerin taşıdığı riskler konusunda ülkeleri birbiriyle karşılaştıran çalışma sayısı oldukça sınırlıdır (Brodolini, 2007). Bu tez çalışmasında yapılan analizlerde, farklı ülkelerde tek ebeveynli ailelere ilişkin demografik bilgiler ve uygulanan politikalar karşılaştırıldığında bu hususlar göz önünde bulundurulmuş, kimi durumlarda verilerin güvenilir olmadığı dikkate alınmıştır.

2.1 Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları

Ülkelerin tek ebeveynli ailelere yönelik uyguladıkları politikalar zamanlama, uzunluk, ödemeler ve gelir miktarına göre değişmektedir. Aşağıda yer alan tabloda bazı ülkelerde tek ebeveynli ailelere yönelik uygulanan politikalara örnek verilmiştir. Bu uygulamaların bazıları sadece tek ebeveynli ailelere yönelikken, bazıları çocuklu ailelere yönelik olduğu için tek ebeveynli aileler de bu uygulamalardan faydalanabilmektedir. Bu tabloda yer verilmeyen çocuk bakım hizmetleri de sadece tek ebeveynlere yönelik olmasa da, onların istihdama katılmaları üzerinde oldukça etkilidir.

Tablo 2.1: Tek ebeveynli ailelere yönelik sosyal politika uygulamaları-ülkeler (OECD 2011)

Aile Yardımı	Belçika, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Kore, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovenya
Vergi muafiyeti	Avusturya, Belçika, Kanada, Estonya, Fransa, Almanya, İrlanda, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, İngiltere
Ebeveyn izni	Avusturya, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, İspanya
Çocuk yardımı	Belçika, Kanada, İrlanda, Japonya, Kore, Norveç
Sosyal yardım ya da barınma desteği	Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Macaristan, İsrail, Kore, Hollanda, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İngiltere
Tek ebeveyn gelir desteği	Avustralya, Fransa, İzlanda, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç
Gelişmiş Nafaka ödemeleri	Danimarka, Estonya, Finlandiya, Almanya, Norveç, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İsveç, İsviçre
Özel politikası olmayan ülkeler	Şili, Meksika, Türkiye, ABD

Tablo 2.1’de yer alan tek ebeveynli ailelere yönelik sosyal politika uygulamaları bakım izinleri, çocuk bakım hizmetleri ve nakdi yardımlar olarak üç başlık altında toplanabilir.

Bakım izinlerinden ilki olan doğum izni (ya da analık izni), çalışan kadınlara doğum için belirli bir süre verilen izindir. Bu izin doğum öncesi ve doğum sonrası dönemi kapsamaktadır. Bu izin boyunca annenin bebeğiyle ilgilenmesi, bebeğinin bakımını sağlaması ve sağlığına yeniden kavuşması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda anneye ayrıca maaşının tamamı ya da büyük bir kısmı ödenmektedir (Bütün, 2010). Hemen hemen tüm OECD ülkelerinde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından tavsiye edilen asgari 14 hafta ücretli izin uygulanmaktadır (OECD, 2011). Babalık izni ise doğum nedeniyle babalara tanınan ücretli izni ifade etmekte, azami iki hafta süreyi kapsamaktadır. Ebeveyn izni ise doğum izni bittikten sonra annenin ya da babanın kullanabileceği, genellikle doğum iznine göre daha düşük ödeme yapıldığı ya da hiç ödeme yapılmadığı bir izin çeşididir. Bazı ülkelerde babanın anneye devredemeyeceği ebeveyn izni uygulaması mevcuttur. Ülkeler, izin süreleri, izinde ödenen para miktarı, iznin esnekliği ve izne hak kazanma şartları konusunda farklı uygulamalar benimsemişlerdir. Ebeveyn izni süresi, özellikle çocuk bakım hizmetlerine olan ihtiyacı azalttığı için önem taşımaktadır. Geçici izin ise çocukların hastalanmaları nedeniyle annenin ya da babanın işe devamını engelleyen durumlarda kullanabilecekleri kısa süreli izin anlamına gelmektedir. Yılda 2 gün ile 17 gün arasında değişen izin hakkı sağlayan geçici izin uygulaması, bakım sorumluluğunu tek başına üstlenen tek ebeveynler için daha fazla önem arz etmektedir.

Çocuk bakım hizmetleri, 0-3 yaş çocuklar için kreş, 3-6 yaş çocuklar için anaokulu ve 7-11 yaşındaki çocuklar için okul sonrası etüt hizmetlerini kapsamaktadır. Bu hizmetler özel bakım hizmeti sunan kurumlar, sivil toplum kuruluşları ya da kamu tarafından sağlanabilmektedir (Bütün, 2010).

Ailelere yönelik yapılan **finansal yardımlar** ise annelik/çocuk sahibi olma üzerinden ya da gelir durumu üzerinden verilebilmektedir. Çocuk sahibi bireylere yönelik olarak aile yardımı, çocuk yardımı, vergi indirimi/muafiyeti, doğum ikramiyesi gibi uygulamalar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Ayrıca gelir durumu üzerinden sosyal yardım ya da barınma desteği de ihtiyaç sahiplerine sağlanmaktadır. Tek ebeveyn bireylere yönelik olarak çeşitli ülkelerde nakit yardımları uygulanmaktadır. Ayrıca boşanmış kadınlar ya da erkeklere yönelik

olarak, nafaka ödemesi gereken taraftan nafaka alamayan ebeveyn için gelişmiş nafaka sistemi uygulanmaktadır. Böylece nafaka alınmadığı durumlarda ödenmesi gereken miktar devlet tarafından karşılanmakta, ücretin tahsili takip edilmektedir. Ülkeler ebeveyn izninde olduğu gibi ödenek miktarı ve yardıma hak kazanma şartları açısından farklılık göstermektedirler.

Kısaca özetlenen bu politikaların yoksulluk önleme ve bu bağlamda istihdama teşvik düzleminde Fransa, Hollanda, İsviçre ve İngiltere’de uygulama şekilleri daha ayrıntılı olarak bir sonraki kısımda incelenecektir. Bu seçim yapılırken ülkelerin farklı özellikleri dikkate alınmıştır. Fransa diğer Avrupa ülkelerine göre tek ebeveyn istihdamının yüksek olduğu bir ülkedir. Hollanda ise kısmi zamanlı çalışmanın kadınlar arasında yaygın olduğu bir ülke olduğu için seçilmiştir. İsveç ve İngiltere ise gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında tek ebeveyn sayısının yüksek olduğu ülkeler oldukları için incelemeye değer görülmüştür. Ayrıca bu ülkelerin tamamı Avrupa Birliği üyesi oldukları için, Türkiye’nin AB’ye uyum süreci açısından önemli veriler sağlayacaktır.

2.1.1 Fransa

Fransa’da refah sistemi karmaşık, uzun geçmişi olan ve cömert olma özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Fransız aile politikasında, özellikle iş ve aile yaşamının uzlaştırılması konusunda devlet her zaman merkezi bir rol üstlenmiştir (Silvera, 2010).

Bu politikaların gelişiminde 1970’lerden önce, erkeğin evi geçindirdiği, kadının ise bakımdan sorumlu olduğu geleneksel aile modeli temel alınmış, kadınların evde kalmaları ve çocuk sahibi olmaları desteklenmiştir. 1970’li yıllara gelindiğinde ise bu anlayış hem kültürel hem de ekonomik nedenlerle değişmiş, kadınların ücretli bir işte çalışması yaygınlaşmaya başlamıştır. Aileyi odak noktasına koyan model yerini “çifte kazananlı” aile modeline bırakmıştır. Bu sebeple aile politikaları da kadınların istihdam piyasasına katılmalarını dikkate alarak iş ve aile

yaşamının uzlaştırılmasını destekleyen politikalara dönüşmeye başlamıştır (Silvera, 2010).

Fransa'da 1990'lardan itibaren aile politikaları gittikçe toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten bir anlayışla şekillenmiştir. Bu nedenle Silvera (2010)'nın da bahsettiği gibi ebeveynliği destekleyen ve çocukluk dönemine odaklanan refah devleti anlayışı olan 'parentalizm' (ebeveyn yanlısı tutumlar) gündeme gelmiştir. İskandinav ülkelerinin önemli özelliklerinden olan bu anlayış Fransa'da henüz tam anlamıyla hayata geçirilmiş değildir (Silvera, 2010). Bu politikaların sonucunda Fransız kadınlar çocuk sahibi oldukları için işlerinden ayrılmak zorunda kalmaları da erkeklerin de bakımda kadınlar kadar etkin olmaları henüz sağlanamamıştır.

Fransa'da genel olarak kadın istihdamının özelliğine bakıldığında, yıllar içinde işgücüne katılım oranının arttığı görülmektedir. 1962 yılında 25-49 yaş arası kadınların işgücüne katılım oranı %42 iken, 2008'de bu yaş grubundaki kadınların %80'i işgücüne katılmaktadır (Silvera, 2010). Ancak kadınların sahip olduğu çocuk sayısı ve bu çocukların yaşı ile işgücüne katılım oranları arasında güçlü bir ilişki vardır. Kadınların çocuk sayısı arttıkça işgücüne katılım oranları azalmaktadır. Ayrıca çocuklarının yaşı küçükse, kadınların ücretli bir işte çalışma oranları düşmektedir.

2.1.1.1 Fransa'da Tek Ebeveynli Aileler

Fransa'da tek ebeveynli aile tanımı yapılırken farklı amaçlar için farklı tanımlar kullanılabilir. Ancak Fransa Aile Yardımı Fonuna göre tek ebeveyn; dul, boşanmış, ayrılmış ya da evlenmemiş olup bir ya da daha fazla çocuğa tam zamanlı bakmak ve herhangi bir partneri olmayan ebeveyn olarak tanımlanır. Fransa Ulusal İstatistik ve Araştırma Enstitüsü ise tek ebeveyni 25 yaş altı bir ya da daha fazla çocuğa tam zamanlı bakma sorumluluğu olan ebeveyn olarak tanımlamaktadır (Supermom, 2010).

2000 yılında Fransa'daki tek ebeveyn sayısı 1.4 milyon; 2005 yılında ise 1.7 milyon olarak kaydedilmiştir. Tek ebeveynler içinde tek ebeveyn anne oranı ise %84,5'tir. Tablo 2.2'den görüleceği gibi Fransa'da yıllar içinde tek ebeveynli aile sayısı artış göstermiştir. Ancak en önemli değişim grup içindeki dağılımda gerçekleşmiştir. Eşi vefat etmiş ve boşanmış tek ebeveynlerin oranı düşerken, hiç evlenmemişlerin oranı artmıştır. 1989 yılında çocuklu tek ebeveyn annelerin %60'ı boşanmış ya da ayrılmışken %14'ü dul ve %26'sı hiç evlenmemiştir. (Commission of the European Communities[EC], 1992). 2000 yılında ise boşanmış ya da ayrılmışların oranı %39,2 iken dulların oranı %9, hiç evlenmemişlerin oranı ise %35,8 olarak kaydedilmiştir. Hiç evlenmemiş tek ebeveyn sayısının artış göstermesi, beraber yaşama oranlarının artmasıyla yakından ilişkilidir (Chambaz and Martin, 2002).

Tablo 2.2: Fransa'da tek ebeveyn aile oranı (Chambaz and Martin, 2001)

	1990 %	2000 %
Bakmakla yükümlü olunan tüm çocuklu aileler*	100	100
Tek ebeveyn aileler	12.2	16.0
Tek ebeveyn anneler	10.4	13.8
Tek ebeveyn babalar	1.8	2.3

*Bakmakla yükümlü olunan çocuk 25 yaş altı evli olmayan çocukları kapsar

Fransa'da tek ebeveynlerin istihdama katılım oranının diğer ülkelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunda tek ebeveynlerin yaş ortalamasının etkisi bulunmaktadır. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Fransa'da tek ebeveyn yaş ortalaması daha yüksektir, bu nedenle tek ebeveynler genellikle 6-17 yaş arası çocuklara sahiptir. Bu da kadınların işgücüne katılımlarını arttırmaktadır. Ayrıca daha büyük yaşta çocuklar annelerine ev içinde yardım etmekte ve onların sorumluluklarını belirli bir ölçüde paylaşabilmektedirler (Chambaz and Martin, 2001). Dolayısıyla çocuklarının yaşı büyük olan tek ebeveyn anneler, evli annelere göre daha fazla istihdama katılırken, küçük yaşta çocuğu olan tek ebeveyn annelerin evli annelere göre istihdama katılım oranı daha düşüktür (Chambaz and Martin 2001, Silvera 2010).

Tek ebeveyn annelerin istihdam oranlarını etkileyen diğerk faktör çocuk bakım hizmetleridir. Çift ebeveynli aileler gibi tek ebeveynli ailelerin çocukları da okul öncesi (iki yaşındaki çocuklar için bile) eğitim olanaklarına sahiptirler. Ayrıca yerel gündüz bakım evlerinde tek ebeveynlere öncelik tanınmaktadır (Chambaz and Martin, 2001).

Emek piyasasına dahil olmadığı için sosyal yardım desteğine muhtaç olan tek ebeveyn annelerin bulunduğu ülkelerin aksine Fransa'da tek ebeveyn olmak temel sosyal sorunlardan biri olarak görülmemektedir. Bu nedenle son on yılda bu konuda dikkate değer bir düzenleme yapılmamıştır. Politik gündem tek ebeveynli ailelerden ziyade daha çok (ailesi olmayan) bekar erkeklerin sosyal dışlanması ve çalışan yoksulların sorunlarına odaklanmaktadır. Devletin bu aile formuna eğilmemesinin ana nedenlerinden biri tek ebeveynlerin istihdam piyasasına halihazırda entegre olmalarıyla alakalıdır (Chambaz and Martin, 2001).

Fransa'da tek ebeveyn annelere yönelik uygulanan politikalara geçmeden önce, tüm anneleri etkileyen ve dolayısıyla tek ebeveyn annelerin de yararlanabildiği bakım izinleri ve çocuk bakım hizmetleri uygulamalarından bahsedilecektir.

2.1.1.2 Bakım İzinleri

Fransa'da doğum izni birinci ve ikinci çocuk için ücretli olarak (doğum öncesi 6 hafta, doğum sonrası 10 hafta olmak üzere) 16 haftalık bir süreyi kapsamaktadır. Üçüncü çocuktan sonra bu süre doğum öncesi 8 hafta, doğum sonrası 18 hafta olmak üzere 26 haftaya çıkmaktadır. Çoklu doğumlarda ise daha uzun süre izin hakkı tanınmaktadır. İkiz bebek bekleyenler için 12 hafta doğum öncesi, 22 hafta doğum sonrası olmak üzere toplam 34 hafta; diğerk çoklu doğumlar içinse 24 hafta doğum öncesi, 22 hafta doğum sonrası olmak üzere toplam 46 haftalık izin uygulanmaktadır. Babalık izni ise doğumu takip eden ilk dört ay içinde kullanılmak üzere 11 işgünüdür. Çoklu doğumlarda bu süre 18 işgünü olarak uygulanmaktadır (CLEISS, 2013).

Bunların dışında Fransa’da anne ya da baba tarafından kullanılabilen ebeveyn izni de mevcuttur. Ebeveyn izni hakkı annelik izninin bitmesinden çocuğun üçüncü yaş gününe kadar kullanılabilir. Ebeveyn izni, ücretsiz olarak 1 yıllık süreler halinde alınır ve en fazla 3 yıla kadar uzatılabilir (Silvera, 2010).

2.1.1.3 Çocuk Bakım Hizmetleri

Fransa’da, özellikle 3 yaş üstü çocuklar için verilen bakım hizmetlerinin gelişmiş olduğu değerlendirilmektedir. Resmi okula başlama yaşı olan 3 yaş üstü çocuklar için ücretsiz anaokullarında donanımlı öğretmenlerle ulusal bir müfredat işlenmektedir (Silvera, 2010). Ayrıca toplam ders sürelerinin de uzun olması, ebeveynlerin çalışma yaşamına katılmalarını kolaylaştırmaktadır. Fransa’da genellikle okullar 08.30-16.30 arası ders vermektedir. Bunun dışında çoğunlukla okulların yakınında bulunan serbest zaman merkezleri 16:30-18:00 saatleri arasında hizmet vermektedir (Silvera, 2010).

Fransa’da 3 yaş üstü çocuklar için gelişmiş bakım hizmetleri bulunsa da 0-3 yaş grubundaki çocuklar için aynı derecede gelişmiş ve yaygın hizmet sağlanamamaktadır. Toplumda tüm çocuk bakım hizmetleri 3 ay-3 yaş arası çocukların %44’ünü kapsamaktadır (Silvera, 2010). Bu nedenle bu yaş grubundaki çocukların bakım sorumluluğunu ailenin üstlenmesi ya da bunun için ücretli hizmetlerden yararlanması gerekmektedir.

2.1.1.4 Nakit Transferleri

Fransa’da ailelere yönelik mali destek sistemi oldukça karmaşık olarak değerlendirilmektedir. Sistem aile ödeneği, kreş ve anaokulu harcamaları için vergi muafiyetleri ve ailedeki bağımlı kişi sayısına göre yapılan vergi muafiyetlerinden oluşmaktadır. Ailelere yapılan harcamaların tümü, ülke gelirinin %3,8’ine denk düşmektedir. 2005’te OECD genelinde %2,3 olan destek harcamaları göz önünde bulundurulduğunda Fransa bu alanda öne çıkmaktadır (Silvera, 2010).

Fransa’da ailelere yapılan bu yardımlar çocuk sayısı ve yaşa bağlı olarak değişmektedir. 2009’daki rakamlara göre, ilk çocuk ve 20 yaşın üstündeki çocuklar için ödenek verilmezken; iki çocuk için ayda 124 avro, üç çocuk için ayda 284 avro ve her ek çocuk için ayda 159 avro ödenmiştir. Bu ödenek ailelerin gelir düzeyinden bağımsız olarak her aileye verilmekte, başvuru gerektirmemekte ve ailelere yapılan harcamaların içindeki en büyük payı oluşturmaktadır (Silvera, 2010).

2004 yılından sonra ailelere yapılan bu yardımlara ek olarak çocuklar için farklı yardımlar verilmeye başlanmış ve bunlar PAJE (Birleştirilmiş çocuk ödenekleri) adı altında toplanmıştır. Bu ödenekler aşağıda özetlenmiştir:

- **Doğum İkramesi:** Gelir testine tabi olan bu yardım ailelerin %90’ına verilmektedir. Hamileliğin 7. ayında anneye 923,08 avroluk bir ödeme gerçekleştirilmektedir (Caf, 2013).
- **Temel ödenek:** Annelik yardımı olarak da anılan bu yardım çocuk büyütürken gerekli olan harcamaları karşılamak adına verilmektedir. Ödenek ailenin gelir durumuna göre belirlenmektedir. Çocuğun üçüncü yaşına kadar ayda 184,62 avro verilmektedir (Caf, 2013).
- **İş gücüne katılma kararını özgürce alabilmek için verilen destek:** Daha önce uygulamada olan APE (Ebeveyn çocuk yardım ödeneği) yardımının yerini almıştır. Amacı ebeveyn izni ile gelir kaybına uğrayan anne ya da babayı desteklemektir. Bu kapsamda gelire bakılmaksızın 3 yaşın altındaki ilk çocuk için 6 ay, ikinci çocuk için 3 yıla kadar destek ve üçüncü çocuk için 12 ay ödenek söz konusudur (Silvera, 2010). Çalışmayı tamamen bırakan ebeveyn için ayda 388,19 avro (temel ödenek alınmıyorsa bu rakam 572,81 avrodur), yarı zamanlı çalışanlar için ayda 250,95 avro (temel ödenek alınmıyorsa 435,57 avrodur), yarı zamandan daha fazla çalışanlar için 144,77 avro (temel ödenek alınmıyorsa bu rakam 329,38 avrodur) ödenmektedir (Caf, 2013).

- **Çocuk bakımını özgürce seçebilmek için verilen destek:** 6 yaşından küçük (kendi evinde veya bir çocuk bakıcısı tarafından bakılan) çocukların bakım masraflarını azaltmak amacıyla verilir. Bu ödenek hala ücretli bir işte çalışmayı sürdüren ebeveynlere verilmekte, çocukların yaşlarına, sayısına ve hane gelir seviyesine bağlı olarak ayda 167-441 avro arasında değişmektedir (Silvera, 2010:161-162).

2.1.1.5 Tek Ebeveynlere Yönelik Politikalar

1970’li yılların ortasında Fransa’da aile politikaları daha kırılgan grupları desteklemek adına yeniden şekillendirilmiştir. Bu yeni politika, Fransız aile politikası için bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir çünkü temel hedef, çocukların bakım yükünü azaltmaktan daha çok yoksul aileleri destekleme üzerine kurulmuştur.

Bu kapsamda yeni bir yardım şekli olan API (*Tek Ebeveynler Ödeneği*) 1976’da özellikle küçük çocuklu tek ebeveynli ailelerin asgari ücret almalarını sağlamak üzere uygulamaya konmuştur. API yardımı, gelir durumuna bağlı olarak, hamile bekar annelere ve 3 yaş altı çocuğu olan tek ebeveynlere bir yıl süreyle verilen ve çalışma şartı aranmayan bir yardım çeşididir (EC, 1992). Ancak bu yardım, 1980’li yıllarda hayli eleştirilmiştir. Özellikle bu politikanın tek ebeveynleri istidam piyasasına katılmaya teşvik etme konusunda açık bir şekilde başarısız olması ve tek ebeveyn annelerin devlete ekonomik bağımlılıklarını devam ettirme riski taşıması eleştirilere sebep olmuştur. Fakat 1990’larda çalışmaya teşvik etme sorunu devam etse de, istihdam edilen tek ebeveynlerin oranının (tek ebeveyn anneler dahil) hala yüksek olması bu argümanı zayıflatmaktaydı (Chambaz and Martin, 2001).

API kapsamında verilen yardım miktarına bakacak olursak, 2006 yılında tek çocuklu tek ebeveynlere en fazla aylık 735 avro verilmekteydi. İkinci ve sonraki çocuklar içinse 184 avro veriliyordu. Tek ebeveyn işe başladıktan üç ay sonraya kadar API yardımı tam olarak ödenmekte, 9 ay kadar da yarısı ödenmeye devam etmekteydi (Chambaz and Martin, 2001).

Çocukları büyüdüğünde bazı tek ebeveyn aileler RMI (*yetişkinler için asgari yardım*) adı verilen yardımı alıyorlardı. Çoğu tek ebeveyn işgücüne katılsa da beşte biri 1990'lı yılların sonunda devletten herhangi bir yardım almaktaydı (Chambaz and Martin, 2001).

Ancak yukarıda bahsedilen bu iki yardım çeşidi (RMI ve API) 2009 reformu ile iptal edilmiş, diğer tüm yardımların yerini RSA (*Aktif dayanışma yardımı*) almıştır. RSA, asgari sosyal gelire sahip tüm alıcılar için genel bir tedbirdir ve amacı bireyleri çalışmaya teşvik etmek, yoksullukla mücadele etmek ve sosyal içermeyi sağlamaktır (Supermom, 2010). Yapılacak ödeme çocuk sayısı ve gelire göre değişmekte, bununla beraber bakmakla yükümlü çocuğu olan tek ebeveynler ve hamilelere daha fazla ödeme yapılmaktadır. Yerel Aile Kurumu, tek ebeveynlerin istihdama erişimlerinin sağlanması amacıyla eğitim ve danışmanlık hizmeti vermektedir. Fakat sistem yeni olduğu için tek ebeveynler için yararı henüz değerlendirilememektedir (Supermom, 2010).

Ayrıca nafaka/çocuk yardımı alamayan ya da çok az miktarda alan tek ebeveynleri desteklemek amacıyla ASF (*Aile Desteği Yardımı*) adı verilen bir yardım çeşidi de bulunmaktadır. ASF gelir testine bağlı, eşi vefat etmiş tek ebeveyne ya da yetim bir çocuğun bakım sorumluluğunu üstlenen aileye verilen bir aile desteğidir. Nafaka miktarı ASF'den düşük olduğu durumlarda da ASF ödenmektedir. Aile kurumuna başvuran tek ebeveyne gereken yardım sağlanmaktadır (Supermom, 2010). 2013 rakamlarına göre, tek ebeveynler için bakmakla yükümlü olunan çocuk başına 90,40 avro ödenmiştir (Caf, 2013).

2.1.1.6 Değerlendirme

Fransa'da tek ebeveynler ile ilgili kamu tartışmaları ve hükümet politikaları üç ana eksen üzerinde odaklanmaktadır. İlki tek ebeveynlerin istihdama erişimlerini sağlamak, ikincisi en yoksul olanlara asgari bir gelir sağlamak ve son olarak ayrılmanın/boşanmanın sonuçlarıyla başa çıkabilmeleri için ebeveynlere yardım sağlamaktır.

Fransa’da tek ebeveyn annelerin istihdama katılım oranı evli annelere göre daha yüksek olsa da eğitim seviyesi düşük tek ebeveyn annelerin ve küçük çocuğu olanlar arasında işsizlik oranı fazladır. Diğer taraftan kimi zaman alınan sosyal yardım miktarı, çalışma yoluyla elde edilecek gelirden (kreş ve yol masrafları da düşünüldüğünde) daha fazla olmaktadır. Bu nedenle Fransa’da son dönemde yapılan tartışmalar çalışmanın bireyler için “anlamli ve mantıklı” hale getirilmesi, ücretlerin artırılması, işgücüne katılmayan ebeveynlerin istihdam oranlarının artırılması, ayrıca çocuk bakımı konusunda çözüm üretilmesi üzerinedir (Supermom, 2010). Aslında 2009 yılında sosyal yardım alanında yapılan reform bu amacı taşımakta, yoksulluğun azaltılmasını istihdam ile çözmeye çalışmaktadır.

Diğer taraftan, Fransa’da aile yardımları çok çeşitli olsa da daha çok üç ya da daha fazla çocuğu olan ya da üç yaş altı çocuğu olan aileler için avantajlıdır. Tek çocuk için ödenek verilmemektedir ancak tek ebeveynlerin genellikle tek çocuğu vardır (Silvera, 2010). Fransa’da tek ebeveyn annelerin %41’i yoksul sınıfa girmekte, buna rağmen iş gücüne dahil olmayıp sosyal yardım alan tek ebeveyn anne oranı sadece %17.3’tür (Brodolini, 2007).

Fransa tek ebeveynlere özel politikası bulunan ülkeler arasında sayılmaktadır. Ancak Fransa hükümetinin tek ebeveynlere yönelik uyguladığı politikadaki değişimin yani daha önce koşulsuz sağlanan yardımların artık çalışmaya teşvik etme amacı taşımasının etkileri ancak önümüzdeki yıllarda tek ebeveynlerin istihdam oranlarına bakıldığında anlaşılacaktır.

2.1.2 Hollanda

Hollanda’nın refah sistemi sosyal demokrat İskandinav ülkelerine benzemekle birlikte muhafazakar, sosyal demokrat ve liberal etkilerin bir karması olarak değerlendirilmektedir (van Hooren and Becker, 2012).

Hollanda'nın savaş sonrası refah sistemi sosyal demokrat olarak nitelendirilmektedir. Bunda o dönemde işsizlik ödeneklerinin yüksek olması ve temel sosyal güvenlik ve emeklilik oranlarının bağlı olduğu asgari ücretin benzer ülkelere göre yüksek olması etkiliydi. Ancak Hollanda'nın refah sistemi sosyal demokrat özelliklerinin yanında muhafazakar bir anlayış da barındırmaktadır. Örneğin 1960'larda geleneksel cinsiyet rollerini savunan ve kadının yerinin evi olduğu görüşü hakimdi. Ayrıca "güçlülerin" sosyal uyum adına "zayıflara" destek olmasından hareketle yardımların cömert olması, bu anlayışın bir sonucuydu. Ancak diğer Avrupa ülkelerinde yaşanan sürece benzer şekilde Hollanda'da pasif istihdam politikaların yerini yavaş yavaş aktif istihdam politikaları almaktaydı. Bu nedenle 2000'li yıllara gelindiğinde liberal politikaların etkisini daha fazla gösterdiği değerlendirilmektedir (van Hooren and Becker, 2012).

Hollanda'da istihdam politikalarına bakacak olursak, özellikle 1980'lerin başında giderek artan işsizlik rakamları sebebiyle daha fazla bireyin çalışabilmesi için kısmi zamanlı işleri destekleyen bir politika benimsendiği görülmektedir (Plantenga, 2010). Bu nedenle 1980'li yıllardan beri kadınların, özellikle de annelerin işgücüne katılım oranında önemli bir artış gerçekleşmiştir (Plantenga, 2010). 1980'lerin başında kadınların işgücüne katılım oranı %40'ın altındayken, 2009 yılında kadın istihdam oranı %79,6 olarak kaydedilmiştir (OECD, 2011).

Bu sebeptendir ki, Hollanda kısmi zamanlı çalışmanın yaygın olduğu ülkelerden biridir. Özellikle AB ile karşılaştırıldığında bu gerçek açığa çıkmaktadır. Kadınların kısmi çalışma oranlarına bakıldığında AB üyesi 27 ülke ortalaması %25,4 iken Hollanda'da bu oran %60,9'dur (Plantenga, 2010).

Hollanda'da kadınlar genellikle iş ve aile yaşamını uyumlaştırmak için öncelikle kariyerlerine odaklanmakta, çocuk sahibi olmayı ileriki yaşlara ertelemektedirler. Çocuk sahibi olduktan sonra yarı zamanlı işlerde çalışarak ücretli işte çalışmayı sürdürmektedirler (Dulk, 2001). 1980'lerde kadınların %58'i çocuk sahibi olduktan sonra işlerini bırakırken, 2005 yılında bu oran %11'e düşmüştür. Böylece Hollanda'da "evi erkeğin geçindirdiği kabulüne dayanan geleneksek

modelden 1,5 zamanlı çalışma modeline (yani erkeğin tam kadının kısmi zamanlı çalıştığı modele) geçiş” sağlanmıştır (Plantenga, 2010).

Diğer ülkelerde düşük kaliteli işler olarak tarif edilen kısmi zamanlı işler Hollanda’da 1993, 1996 ve 2001’de yapılan yasal düzenlemelerle birlikte emek piyasasında marjinal işlerden ayrılmaktadır. Ancak halen kısmi zamanlı çalışma kadınlar arasında yaygınken, erkekler tam zamanlı çalışmayı tercih etmektedirler (Plantenga, 2010).

2.1.2.1 Hollanda’da Tek Ebeveynli Aileler

Hollanda’da tek ebeveyn, 18 yaş altı çocuğu olan ve çocuk yardımı alan kişilere denmektedir (Government of Netherlands, 2013). Uzun yıllar boyunca Hollanda’da tek ebeveynli aile sayısı tüm ailelerin %10’unu oluşturmaktaydı ancak 1990’lı yıllardan itibaren bu oranın arttığı gözlemlenmiştir (Knijn and van Wel, 2001). 1995 ve 2007 yılları arasında tek ebeveynli aile oranı %27’den daha fazla artmış, tek ebeveynli aile sayısı 361.000’den 459.000’e yükselmiştir (Ypeij, 2009).

Tek ebeveynli aile sayısının artmasının yanı sıra, Fransa’da olduğu gibi aile ilişkilerindeki değişim, tek ebeveyn olma nedeninde de değişime yol açmıştır. 1970’li yıllara kadar eşini kaybetmek tek ebeveyn anne olmanın ana nedeniyken, boşanma oranlarındaki artışla birlikte tek ebeveyn anneler içindeki en büyük oranı eşinden ayrılmış kadınlar oluşturmaktadır. Hiç evlenmemiş ebeveynlerin payının ise sabit kaldığını söylemek mümkündür (Knijn and van Wel, 2001).

Birçok ülkede olduğu gibi Hollanda’da tek ebeveynli ailelerin çoğunluğunda hane reisi kadındır. Örneğin 2003 yılında tek ebeveynli ailelerin %85’ini geçim sorumluluğunun kadının üzerinde olduğu haneler oluşturmaktaydı. Tek ebeveyn anneler ile evli annelerin yaş, eğitim, çocuk sayıları gibi demografik özelliklerinin benzer olduğunu söylemek mümkündür. Ancak evli annelerin aksine, 2000’li yılların başında tek ebeveyn annelerin neredeyse yarısı sosyal yardım desteği almıştır. Uzun

dönem yoksulluk tek ebeveynli ailelerde çift ebeveynli ailelere göre daha yaygındır. Tek ebeveynli ailelerle çift ebeveynli aileler arasındaki gelir uçurumu son yıllarda artmıştır. Bunda çift ebeveynli ailelerde kadınların istihdam oranının (özellikle kısmi zamanlı çalışma oranının artması ile) yükselmesi etkilidir (Knijn and van Wel, 2001).

Kadının hane reisi olduğu tek ebeveynli aileler Hollanda'da en yoksul kesimlerden birini oluşturmaktadır. Özellikle anne boşanmış ya da hiç evlenmemişse ve eğitim seviyesi düşükse yoksulluk riski artmaktadır (Knijn and van Wel, 2001).

1990'dan beri tek ebeveynlerin istihdam oranı dikkate değer bir şekilde artsa da küçük çocuğu olan tek ebeveyn annelerin istihdam oranı düşüktür (Knijn and van Wel, 2001). 2008 yılında tek ebeveyn annelerin istihdam oranı %76.2 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2011).

2.1.2.2 Bakım İzinleri

Hollanda'da ücretli annelik izni 16 hafta, ücretli babalık izni ise 2 gün olarak uygulanmaktadır. Ayrıca her iki ebeveyn için de ücretsiz en fazla 6 ay için kısmi zamanlı ebeveyn izni ve evlat edinme veya birden fazla doğum halinde ek destek verilmesi uygulamaları da bulunmaktadır. Bu izinlerin dışında ebeveynler aile ve hanehalkı bakım izni, ücretli acil izin ve kısa dönem bakım izni alabilmektedirler (Plantenga, 2010).

Ayrıca tüm çalışanlar dönemsel olarak, hastalanmış olan çocuk, eş ve yaşlı yakına bakmak için uzun dönem (ücretsiz) izin alma hakkına sahiptir. Uzun dönemli bakım izni bir açıdan ebeveynlik iznine benzemektedir. İzin alınabilecek gün sayısı son 12 haftadaki çalışma saatinin 6 katı kadar olabilir. Ancak uzun dönem bakım izni ebeveyn izni gibi yasal güvence altında değildir. İşverenler gerekli gördüklerinde izni reddetme hakkına sahiptirler (Plantenga, 2010).

2.1.2.3 Çocuk Bakım Hizmetleri

Fransa ile karşılaştırıldığında, Hollanda'da güçlü bir çocuk bakım rejiminin var olduğunu söylemek güçtür. Kamu tarafından bazı uygulamalar olsa da çocuk bakımı genellikle ebeveynlerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Devlet genellikle işgücüne katılanları maddi yardımlarla desteklemekte, kurumsal hizmetlerin yaygınlaştırılması yerine çocukların bakım sorumluluğunun özel alanda çözülmesini teşvik etmektedir (Plantenga, 2010).

Çalışma yaşamına katılım konusunda geleneksel model terk edilmiş olsa da halen çocuk bakımının kadınların sorumluluğu olduğu anlayışı benimsenmiştir. Bu nedenle uygulanan politikalar daha çok çalışma zamanlarının düzenlenmesi yoluyla iş ve bakımın uyumlaştırılmasını amaçlamaktadır. Hollanda'daki kısmi zamanlı çalışma stratejisinin bu açıdan kurumsal çocuk bakım hizmetleri sayısının eksikliğini giderdiğini söylemek mümkündür (Plantenga, 2010).

Hollanda'da ilkokullar haftada 25 saat hizmet vermektedir. Genellikle okullar 8:30'dan 15:00'e kadar eğitim vermektedir. Bu nedenle iki ebeveynin de tam zamanlı bir işte çalışması olanaksız hale gelmektedir. Ayrıca ebeveynler okul sonrasında da çocuk bakım hizmetine ihtiyaçları duymaktadır. Bunun sonucunda ebeveynlerden biri yine yarı zamanlı çalışmak durumunda kalmaktadır (Plantenga, 2010).

Hollanda'da çocuk bakım rejimi kurgulanırken çocukların gelişimleri için bu hizmete ihtiyaç duymaları göz ardı edilmiş, çocuk bakımı politikası emek piyasası üzerindeki etkileri çerçevesinde değerlendirilmiştir (Plantenga, 2010).

2.1.2.4 Nakit Transferleri

Hollanda'da ailelere yönelik yapılan yardımlar, ailelerin çocuk yetiştirirken ihtiyaç duydukları harcamalara destek sağlama amacıyla verilmektedir. Bu yardımlar

çocuk yardımı, çocuğa bağlı ödenek yardımı, evde bakılan engelli çocuğu olan aileler için ek ödenek ve çocuk bakım yardımından oluşmaktadır (Sosyal Güvenlik Kurumu [SGK], 2012)

Çocuk Yardımı (AKW): 18 yaşın altında çocuğu bulunan ebeveynler çocuk yardımı alma hakkına sahiptir. Yardımın miktarı çocuğun yaşına göre değişmektedir. 1 Ocak 1995 tarihinden önce doğan çocuklar için ailedeki kişi sayısı dikkate alınmaktadır. 2011 yılında üç aylık dönem için yapılan ödeme miktarları Tablo 2.3'te yer almaktadır.

Tablo 2.3: Çocuk yardımı kapsamında yapılan (3 aylık) yardım miktarı (Government of Netherlands, 2011)

1 Ocak 1995 yılından önce doğan çocuklar için 12-17 yaş arası çocuklar için	
1 çocuk	278,55 avro
2 çocuk	313,25 avro
3 çocuk	324,81 avro
4 çocuk	350,23 avro
1 Ocak 1995 yılından sonra doğan çocuklar için	
0-5 yaş arası	194,99 avro
6-11 yaş arası	236,77 avro
12-17 yaş arası	278,55 avro

Çocuk Bütçesi: Ailelerin masraflarını belirli bir miktar karşılamak üzere uygulanmaktadır. 18 yaş altında çocuğu bulunan aileler başvurabilmektedir. Ailelerin geliri dikkate alınmakta, daha fazla çocuk için daha fazla yardım yapılmaktadır. Aile geliri 28.897 avronun altındaysa, azami çocuk bütçesi alınmakta, bu miktarın üstündeyse bütçe kademeli olarak düşmektedir. 2011 yılında tek çocuklu bir ailenin alabileceği maksimum çocuk bütçesi miktarı 1.011 avro olarak gerçekleşmiştir (Government of Netherlands, 2011).

2.1.2.5 Tek Ebeveynlere Yönelik Politikalar

Hollanda'da 1996 yılına kadar yardım talebinde bulunan tek ebeveynlerden çalışma şartı istenmezken, tek ebeveyn anneleri ücretli bir işte çalışmaya teşvik eden istihdam politikasının benimsenmesi ile yeni bir reform yapılmıştır. Bu kapsamda 1996 yılında yürürlüğe giren Genel Sosyal Yardım Yasası ile destek talebinde bulunan 5 yaşın üstünde çocuğu olan annelere iş arama zorunluluğu getirilmiştir (Knijin and van Wel, 2001).

Sosyal yardım almak için getirilen iş arama şartı, bu konuda tartışmalara yol açmıştır. Çoğunluğun görüşüne göre hükümet, bireylerin çalışma kararına karışmamalı, ebeveynler çocuklarının ihtiyacı olduğu sürece onlara bakmayı seçebilmeli ve devlet yardımı alabilmelidirler. Bu nedenle tek ebeveyn anneler yardım alabilmek için çalışma şartına karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre evli anneler yardım alabilmek için çalışma şartına karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre evli anneler eşlerinin çalışması sebebiyle evde kalıp tam zamanlı anne olmayı seçebilmekte; buna rağmen vergi, sosyal güvenlik ve sağlık sigortasının tüm avantajlarından faydalanabilmektedirler. Özellikle boşanmadan önce ev kadını olan tek ebeveyn anneler (ki çoğunluğu düşük eğitim seviyesine sahiptir) boşanmanın hemen ertesinde iş bulma zorunluluğunu kabul etmemektedirler. Fakat bu, tek ebeveyn annelerin çalışmak istemediği anlamına gelmemelidir. Maddi destek alan çalışan annelerin çoğunluğu (%84) ve tek ebeveyn annelerin çoğu (%56) iş yaşamı ve bakımın uyumlaştırılmasının yaşamlarına çeşitlilik getireceğini; öz güvenleri, kişisel gelişimleri ve özgürlüklerine katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Fakat maddi destek alan tek ebeveyn anneler çalışan tek ebeveyn annelere göre ücretli işin gelirlerine katkı sağlayacağına inanmamaktadırlar (Knijn and van Wel, 2001).

İş arama şartına tabi gelir desteğinin yanı sıra tek ebeveyn anneler ek yardıma başvurma hakkına sahiptirler. Başvuru için en küçük çocuğun 18 yaşın altında olması ayrıca sahip olunan gelirin brüt asgari ücretin yüzde doksanının altında olması gereklidir (Government of Netherlands, 2011).

2.1.2.6 Değerlendirme

Hollanda'da 1970 ve 1980 yılları arasında yaşanan ekonomik kriz ve işsizlik sosyal yardım alan bireylerin sayısında artışa sebep olmuş, bu da sosyal güvenlik harcamalarını arttırmıştır. 1990'lı yıllarda ise sosyal yardım alan vatandaşların sayısının azaltılabilmesi için istihdama teşvik politikaları uygulanmıştır. Bu kapsamda nakdi yardım başvurularında iş arama şartı getirilmiş, çalışamayacak durumda olanlara çeşitli meslek kursuna katılma imkanı sağlanmıştır. Böylece bireylerin cinsiyetleri ne olursa olsun ekonomik anlamda bağımsız olmaları hedeflenmiştir. Bu çerçevede diğer ülkelerden farklı olarak özellikle kısmi zamanlı çalışma teşvik edilmiştir (Ypeij, 2009).

Öte yandan Hollanda'da kısmi zamanlı çalışmayı destekleyen istihdam politikasının emek piyasasında cinsiyet ayrımına yol açacağı ve ücret eşitsizliğinde rol oynayacağı değerlendirilmektedir (Plantenga, 2010). Diğer taraftan bu politikaların tek ebeveynli aileleri olumsuz etkileme riski bulunmaktadır. Tek ebeveyn annelerin kısmi zamanlı işte çalışarak ailelerini geçindirecek kadar kazanmaları mümkün değildir. Bu nedenle sosyal yardım almaya muhtaç olmakta ve yoksul kalma riskleri artmaktadır.

Hollanda'da uygulanmakta olan sosyal politikalardaki değişim ile kadınların artık sadece bakıcı olarak değil, aynı zamanda çalışan olarak kabul edilmeleri söz konusudur. Bu kapsamda tek ebeveyn annelerden de sosyal yardım alabilmeleri için en küçük çocukları 5 yaşına geldiğinde çalışma şartı getirilmiştir. Ancak bu politika yeterli ve kaliteli kamu destekli çocuk bakım hizmeti ile desteklenmezse, tek ebeveyn annelerin işgücüne katılmaları oldukça zor olmaktadır (Knijin and van Wel, 2001).

2.1.3 İsveç

İsveç, sosyal demokrat refah devletine örnek olarak gösterilen ülkelerden biridir. 1945 ve 1970’li yıllar arasında İsveç tam istihdam ve aktif işgücü politikası ile dayanışmacı bir ücret politikası yürütmüş ve genel refah hizmetleri devlet tarafından sağlanmıştır. Ancak 1970’li yılların sonlarında işsizliğin büyümesi, petrol fiyatlarındaki artış ve bütçe açıklarının öne çıkması sonucu ekonomik büyüme durmuştur. 1980’li yıllarda ekonomiyi canlandırma amacıyla refah harcamalarında kesintiler yapılmıştır. 1990’lı yıllar itibariyle uluslararası mali baskılar sonucunda İsveç, refah politikalarında çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir. Devlet dışında hizmet sağlama düzeyinin artırılması buna örnek olarak verilebilir (Page, 2011).

İsveç’te aile politikalarının gelişimine baktığımızda, 1960’lı yıllara kadar geleneksel aile modelinin hakim olduğu görülmektedir. Bu dönemde aile politikaları evin geçim sorumluluğunun erkeğin üzerinde olduğu, kadının ise çocuk bakımından ve ev işlerinden sorumlu olduğu aile modeline dayanmaktaydı. Ancak 1960’lardan sonra kadınların işgücü piyasasında daha fazla yer almalarıyla beraber bu politikalar tartışılmaya başlanmıştır (Wennberg, 2012). Tartışmaların odak noktasını ise kadınların ücretli bir işte çalışmaya başlamalarıyla birlikte çocuk bakımının nasıl sağlanacağı üzerineydi.

O dönemde İsveç’te çocuk bakım hizmetlerine ilişkin iki görüş bulunmaktaydı. Bunlardan biri ailelere bakım için doğrudan nakit transferleri yapılması, diğeri ise kamu tarafından finanse edilen çocuk bakım merkezlerinin yaygınlaştırılmasıydı. Ailelere parasal destek sağlanmasını savunanlar, bu politikanın düşük gelirli ailelerdeki kadınlara çalışıp çalışmama konusunda seçme hakkı vererek kadınlar arasında eşitlik sağlayacağını iddia etmişlerdir. Böylece işçi sınıfından kadınların da dilerlerse tam zamanlı anne olmayı seçebileceklerini öne sürmüşlerdir (Nyberg, 2010).

Kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını, dolayısıyla annelerin çalışma yaşamına katılmalarını ve çifte kazananlı aile modelini savunanlar ise tersine bu modelin

kadınlara seçme hakkı ve eşitlik sağlayacağını savunmuşlardır. Onlara göre nakit transferi, geleneksel aile modelini koruyarak, kadınların ekonomik olarak erkeklere olan bağımlılığının sürmesini desteklemektedir. Bu nedenle bu görüşü savunanlar, devletin çocuk bakım merkezlerini finanse etmek, yani kamu destekli kaliteli çocuk bakımı hizmetlerini sunmak suretiyle kadın istihdamını desteklemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Nyberg, 2010).

1960'ların sonuna doğru ise üçüncü bir alternatif olarak çifte kazananlı/çifte bakıcılı aile modeli önerilmiştir. Buna göre devlet sadece annenin çalışmasını değil, babaların çocuklarına karşı bakım görevlerini gerçekleştirmesini de desteklemekle yükümlüdür. Bunun gerçekleşmesi için kamu destekli çocuk bakım hizmetlerinin sağlanmasının yanı sıra doğum izninin ebeveyn iznine dönüştürülmesi de gerekmektedir. Böylece işgücü piyasasında çalışma ve evde bakım işlerini paylaşma açısından toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanacaktır (Nyberg, 2010).

İsveç'te günümüzde uygulanan sosyal yardım sisteminin, çifte kazananlı çifte bakıcılı aile modeline dayandığını söylemek mümkündür (Wennberg, 2008). Bunun bir göstergesi İsveç'te kadın istihdamının diğer ülkelere göre daha fazla olmasıdır. Örneğin, 2008 yılında kadın istihdam oranı %73,2, erkek istihdam oranı ise %78,1 olarak gerçekleşmiştir. Kadın istihdam oranının erkeklere yakın olmasında ebeveynlerin, bir yaş üstü çocukları için bile kreş hizmetlerine erişimlerinin devlet tarafından sağlanması büyük önemi taşımaktadır (OECD, 1998).

Ancak çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaşmasından önce de kadın istihdamının yüksek olması, bu durumun sadece yaygın kreş hizmetlerine bağlanamayacağını göstermektedir. Örneğin 1970'li yıllarda 0-6 yaş çocuğu olan annelerin hemen hemen yarısı ücretli bir işte çalışırken bu çocukların sadece %10'u kamu destekli çocuk bakım hizmetinden faydalanıyordu (Nyberg, 2010). Bu da çocuk bakımının o dönemde kayıt dışı piyasada düzenlendiğini göstermektedir.

Diğer taraftan İsveç'te kadınların kısmi zamanlı işlerde erkeklere oranla daha çok çalışmaları nedeniyle, yukarıda bahsedilen oranların kadın istihdamını gerçekte

olduğundan daha fazla gösterdiği de gözden kaçırılmamalıdır (Nyberg, 2010). Bugün İsveç'te kısmi zamanlı çalışma, daha çok eğitimle ücretli bir işte çalışmayı bir arada sürdüren genç kadınlar ve erkekler arasında yaygındır. Ancak çocukları anaokuluna giden anneler de kısmi zamanlı çalışmaya devam etmektedir. Nyberg (2010)'e göre kısmi zamanlı çalışma, ayrıca sınıfsal bir sorundur; daha çok eğitim seviyesi düşük kadınlar arasında ve kasiyerlik, bakıcılık, aşçılık, garsonluk ve temizlikçilik gibi mesleklerde görülmektedir.

Kısaca İsveç'te çifte kazananlı/çifte bakıcılı aile modelinin desteklendiği bir refah sistemi anlayışı hakimdir. Bu anlayışın tek ebeveynli aileleri nasıl etkilediği tartışmasından önce tek ebeveynli ailelerin demografik özellikleri ve İsveç'te uygulanan politikalara yer verilecektir.

2.1.3.1 İsveç'te Tek Ebeveynli Aileler

Diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında, İsveç'te tek ebeveyn sayısının yüksek olduğu söylenebilir. OECD verilerine göre 1980'lerde tek ebeveynli ailelerin tüm çocuklu ailelere oranı %14.1 iken 2008 yılında bu oran %16.2 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2011). Diğer taraftan Kuzey Avrupa Sosyal İstatistik Komitesi tarafından yayınlanan istatistiklere göre 2001 yılında İsveç'te çocuklu aileler içinde tek ebeveynli aile oranı %20'dir (NOSOSCO, 2004). Farklı metodolojiler kullanılmasından kaynaklanan bu farklılıklara rağmen İsveç'te tek ebeveynli aile sayısının artış gösterdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 2.4: İsveç'te çocuklu aileler arasında tek ebeveynli ailelerin oranı (NOSOSCO, 2004)

Yıl	1990	1993	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Oran%	18	18	18	19	19	20	20	21	20

İncelediğimiz diğer ülkelerle benzer şekilde, İsveç'te de tek ebeveynli aileler içinde eşi vefat etmiş bireylerin sayısı yıllar içinde azalmış, boşanan ve resmi evlilik olmadan çocuk sahibi olan bireylerin sayısı artmıştır (NOSOSCO, 2004). Ancak İsveç, tek ebeveyn babaların oranıyla da dikkat çekmektedir. Tek ebeveynli ailelerin içinde erkeğin hane reisi olduğu ailelerin oranı %23'tür. Diğer Kuzey Avrupa ülkeleri olan Danimarka, Finlandiya ve Norveç'te ise bu oran %12-13 arasında değişmektedir (NOSOSCO, 2004).

İsveç'te tek ebeveyn annelerin istihdam oranlarının ise görece yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Ancak Tablo 2.5'ten de görülebileceği gibi çift ebeveynli ailelerdeki annelerin istihdam oranlarıyla karşılaştırıldığında, tek ebeveyn annelerin işgücüne katılımlarının daha düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 2.5: İsveç'te tek ebeveyn annelerin işgücüne katılım ve işsizlik oranları (%) (NOSOSCO, 2004)

Yıl	1990	1992	1994	1996	1998	2000
İşsizlik Oranları						
Tek Ebeveyn anneler	4,3	12,8	10,1	16,8	13,3	7,2
Çift ebeveynli ailelerdeki anneler	1,9	5,3	7,4	7,2	6	4,3
İşgücüne Katılım Oranları						
Tek Ebeveyn anneler	89,6	80,7	73,2	72,6	72,2	77,1
Çift ebeveynli ailelerdeki anneler	91,1	88,4	86	84,1	85,8	87,5

Tablo 2.5'te görüldüğü üzere İsveç'te tek ebeveyn anneler 1992-1998 yılları arasında yüksek işsizlik oranlarından etkilenmişlerdir. Bu dönemden sonra işsizlik oranları düşmeye başlasa da çift ebeveynli ailelerdeki anneler ile aralarında fark bulunmaktadır (NOSOSCO, 2004). Örneğin 2000 yılında işgücüne dahil olmayan tek ebeveyn annelerin oranı yaklaşık %25 iken aynı oran çift ebeveynli ailelerdeki anneler için %8 olarak gerçekleşmiştir. İsveç Sosyal Yardım Komisyonuna (2002) göre tek ebeveyn annelerin işsizlik oranlarının daha yüksek olmasının sebebi giderek

artan işsizlik riskinin tek ebeveyn anneleri daha fazla etkilemesi ile ilgilidir (NOSOSCO, 2004). Amilon (2010:33-52)'a göre bu durumun diğer nedeni işverenlerin yalnız anne istihdam etme konusunda isteksizliklerinden kaynaklanmaktadır. İşverenler tarafından evli ya da çocuksuz kadınlar daha az izin alacakları düşüncesiyle daha fazla tercih edilmektedir.

2.1.3.2 Bakım İzinleri

İsveç'te çiftte kazananlı/çifte bakıcılı aile modelinin temel alınması, 1974 yılında annelik izninin ebeveyn iznine dönüştürülmesine yol açmıştır. Böylece doğum sonrası sağlanan izni babaların da kullanabilmesi sağlanmıştır. Önceleri babalar kendilerine ayrılan izin haklarını anneye devredebilirken ilerleyen yıllarda babanın hakkı devredilemez hale getirilmiştir. Bu sayede her iki ebeveynin de bakımdan sorumlu olması gerektiği anlayışı kabul edilmiş ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanması hedeflenmiştir (Nyberg, 2010).

Bugün İsveç'te ebeveyn izni hakkı toplam 480 gündür ve ebeveynlere bu süre boyunca aylık ödenek bağlanmaktadır. 1990'lı yıllardaki ekonomik krizle beraber ebeveyn ödeneği 390 gün için kazancın %80'inine çekilmiş ve bir üst sınır belirlenmiştir (946 kron/yaklaşık 105 avro). Kalan 90 gün içinse günlük 180 kron ödenmektedir. Ebeveyn izninin 60 günü babalara ayrılmıştır ve devredilemez niteliktedir.

Emek piyasasında olmayan ebeveynler için de sabit bir ödenek sağlanmaktadır. Sosyal güvenlik bütçesinden ödenen bu miktar 2009 yılında günde 18 avro/ayda 540 avro olarak belirlenmiştir. Kadınların ortalama aylık maaşı olan 2350 avroyla karşılaştırıldığında bu miktarın ne denli düşük olduğu görülmektedir (Nyberg, 2010).

Ebeveynler kendilerine tanınan 380 günlük izin ve ödenek haklarını, çocuğun doğumundan veya evlatlık edinilmesinden 8 yaşına gelinceye kadar farklı

dönemlerde kullanabilirler. Ebeveynler isterlerse bu izni kesintisiz olarak kullanabilirler ya da çalışma günlerinin yarısı, çeyreği, dörtte biri ya da sekizde biri oranlarında kısaltarak da kullanabilirler. Yine de çoğu ebeveynin çalışma günlerini bölmek yerine tam gün izin kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Buna ek olarak ebeveynlere çocuk 8 yaşına gelinceye kadar kısmi zamanlı çalışma hakkı tanınmaktadır, ancak kısmi zamanlı çalışmayı tercih ederlerse kazançları azalmakta ve herhangi bir telafi ödeneği alamamaktadırlar (Nyberg, 2010).

- **Geçici İzin**

Tek ebeveyn anneler için daha fazla önem taşıyan geçici izin hakkı İsveç'te ebeveynlere sunulmaktadır. Ebeveynler, çocukları 12 yaşına gelinceye dek çocuk başına yılda 60 gün geçici izin (hastalık izni) kullanma hakkına sahiptirler. Gelir kaybı hastalık ödeneği ile telafi edilmektedir (Nyberg, 2010).

Amilon'un yaptığı araştırmaya göre İsveç'te eşi ile birlikte yaşayan anneler, yalnız annelere göre daha az geçici izin almaktadırlar. Ayrıca eğitilmiş, özel sektörde çalışan ve daha yüksek kazancı olan yalnız anneler daha az eğitilmiş, kamu sektöründe çalışan ve düşük maaş alan yalnız annelere göre daha az geçici izin almaktadır (Amilon, 2010:33-52). Dolayısıyla geçici izin, İsveç'te çocuklarının bakımından tek başlarına sorumlu olan tek ebeveyn anneler tarafından daha fazla kullanılmaktadır.

2.1.3.3 Çocuk Bakım Hizmetleri

İsveç'te çocuk bakımı konusunda yürütülen politikalar, tüm çocukların zihinsel ve kişisel gelişimlerinin sağlanması amacıyla uygulanmaktadır (Nyberg, 2010). Okul öncesi çocuk bakımı, eğitimin bir parçası olarak görülmekte ve "kadınların (ebeveynlerin) hakkı olmaktan çok çocuk hakkı olarak değerlendirilmektedir" (Nyberg, 2010).

Diğer taraftan daha önce bahsedilen çifte kazananlı/çifte bakıclı aile modelinin sağlanabilmesinin bir gerekliliği olarak kamu destekli çocuk bakım hizmeti yaygınlaştırılmıştır. Bu kapsamda, 1995 yılında çıkarılan bir kanuna göre yerel yönetimler (belediyeler), çalışan veya okuyan ebeveynlerin çocuklarına uygun bir zaman içerisinde çocuk bakımı sağlamakla yükümlü kılınmıştır (Nyberg, 2010). Söz konusu kanuna göre 1-6 yaş arası çocuklar kreş hizmetinden, 6-12 yaş arası çocuklar ise okul öncesi ve okul sonrası etüt hizmetlerinden yararlanabilecektir.

2000'li yıllardan itibaren çocuk bakımı hakkına yeni çocuk kategorileri de eklenmiştir. Böylece kamu destekli çocuk bakımı daha kapsayıcı bir uygulama haline gelmiştir. Bu çerçevede, ebeveyn izninde olan veya çocuk sahibi olan işsiz ebeveynler de belirli bir ücret karşılığında haftada 15 saat kamusal çocuk bakımı hizmetlerinden faydalanma hakkına sahip olmuřlardır⁹. Ayrıca 6 yaş grubu çocuklar için tanınan 525 saatlik ücretsiz anaokulu eğitimi alma hakkı, 4 ve 5 yaş çocuklar için de tanınmıştır (Nyberg, 2010).

Çocuk bakım hizmeti aynı zamanda özel şirketler, kiliseler, ebeveyn ve personel kooperatifleri vb. tarafından da sağlanabilmektedir. Bu hizmeti sunan özel çocuk bakım merkezleri de yerel yönetimlerde olduğu gibi vergi gelirleri ve ebeveynler tarafından ödenen bakım harçlarından sağlanan gelirlerle finanse edilmektedir (Nyberg, 2010).

2.1.3.4 Nakit Transferleri

- **Ebeveyn Yardımı**

Ebeveyn yardımı bebeği olan ya da evlat edinen ebeveyne verilen bir ödenektir. Ebeveyn yardımı, kazancının yaklaşık %80'i kadardır ve 390 gün boyunca ödenmektedir (düşük geliri olan veya hiçbir geliri olmayan ebeveynler, günlük 180

⁹ Yerel yönetimler işi olmayan ebeveynlere, ebeveyn izninde olanlara göre öncelik tanımışlardır. Böylece işsiz ebeveynlerin çocuklarının kamu kreşlerinden yararlanma oranları yıllar içerisinde artış göstermiştir (Nyberg, 2010).

kron tutarında sabit bir miktar almaktadırlar). Her iki ebeveyn için toplam yardım süresi, çocuk başına 480 gündür. Bu yardımı kesintisiz olarak 480 gün boyunca almak zorunlu değildir. Beklenen doğum tarihinden önceki 60 günden çocuk 8 yaşına gelene kadar geçen süre boyunca kullanılabilir (SGK, 2012).

- **Hamilelik nakit yardımı**

Hamilelik yardımı, fiziksel güç gerektiren işler nedeniyle işine devam edemeyen hamile kadınlara ödenmektedir. Bu yardım, azami 50 gün süreyle, beklenen doğum tarihinden 60 gün önce başlayabilir ve doğumun beklendiği tarihten en geç 11 gün öncesine kadar devam edebilir. Hamile kadınlar için tehlikeli işlerde, diğer bir deyişle hamile bir kadının çalışamayacağı işlerde yardım, tüm hamilelik boyunca ve doğumun beklendiği tarihten 11 gün öncesine kadar ödenmektedir. (SGK, 2012).

- **Geçici ebeveyn yardımı**

Çocuğu hasta olan ebeveynin, çocuğuna bakmak üzere işten ayrıldığı süre için verilen bir yardımdır. Bu yardım 12 yaşından küçük çocuklar için, çocuk başına azami 60 gün süre boyunca verilebilir, gerekli hallerde bu süre 60 gün daha uzayabilir (EU, 2013).

- **Çocuk Bakım Yardımı**

Çocuk bakım yardımı 1-3 yaş arası çocukları olan ebeveynlere verilmekte ve vergilendirilmemektedir. Bu ödenek belediyeler tarafından verilmekte, belediye gerek gördüğünde bu yardımı vermemeyi seçebilmektedir. Eğer belediye bu ödeneği vermeyi tercih ederse, o belediyeye bağlı olan ebeveynler kamu destekli çocuk bakımını kullanma hakkından feragat ederek aylık 3000 İsveç kronu (yaklaşık 300 avro) değerinde olan ödeneği alabilmektedirler (Nyberg, 2010).

- **Toplumsal cinsiyet eşitliği ikramiyesi**

2008 yılında yapılan bir reform ile toplumsal cinsiyet eşitliği ikramiyesi uygulamasına başlanmıştır. Bu uygulamanın hedefi ebeveyn izninin çiftler arasında eşit kullanımının sağlanmasıdır. Buna göre, daha düşük gelire sahip ebeveyn (genellikle anne) tam zamanlı çalışmaya tekrar başlarken diğer ebeveyn (genellikle baba) ebeveyn iznine ayrıldığında, belli bir miktar ödenekten faydalanmaktadır (Nynerg, 2010). Toplumsal cinsiyet eşitliği ikramiyesi günlük 50 kron (5.74 avro) olarak ödenmektedir (EU, 2013).

- **Nafaka**

İsveç'te 1938 yılında kabul edilen nafaka kanunu ile ebeveynlerinden biriyle yaşayan çocukların yaşam standartlarının devam ettirilmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Evlenmemiş olsalar bile, ebeveynlerden biri ayrılma sonrası nafaka ödemek durumunda, yapılacak ödeme devlet tarafından garanti altına alınmaktadır. Ebeveynin nafakayı ödeyemediği durumda çocuk, nafaka yardımı almaya hak kazanmaktadır (Sultan et al, 2012). Nafaka miktarının yetersiz olduğu durumlarda da bu yardım ödenebilmektedir. 2008 yılında çocuk başına yapılan aylık azami ödeme 1,273 krongur (Wennberg, 2008).

2.1.3.5 Tek Ebeveynlere Yönelik Politikalar

İsveç'te tek ebeveyn annelere yönelik gelişmiş nafaka uygulaması dışında özel bir sosyal yardım programı yürütülmemektedir. Eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrılmış kadınlar, yoksul kalma riski taşımalarından ötürü değil, anne olma statüleri üzerinden desteklenmektedirler. İsveç'te (Danimarka, Norveç ve Finlandiya gibi Kuzey Avrupa ülkelerinin aksine) tek ebeveyn anneler için özel bir nakit transferi uygulaması da bulunmamaktadır (NOSOSCO, 2004).

Sosyal yardım başvurusu yapabilmek için çift ebeveynli ailelerden olduğu gibi tek ebeveynli ailelerden de çalışma/iş arama şartı istenmektedir. Çocuk bakım hizmetlerinden ise tüm anneler faydalanabilmekte, tek ebeveyn annelere yönelik özel bir destek sunulmamaktadır (OECD, 1998).

Diğer taraftan İsveç'te tek ebeveynli ailelerin nakit transferi alma oranlarına bakıldığında özel politikalarla desteklenmeleri gerektiği ortaya çıkmaktadır. 2000'li yılların başında İsveç'te çift ebeveynli ailelerin nakit desteği alma payı %16'iken tek ebeveynlerin payı ortalama %41 olarak gerçekleşmiştir (NOSOSCO, 2004).

2.1.3.6 Değerlendirme

Wennberg'e (2008) göre İsveç'te sosyal güvenlik politikaları ilk oluşturulmaya başlandığında kadınların, özellikle de tek ebeveyn olanların yaşam şartları ve maruz kaldıkları riskler dikkate alınmamış, kadınların evlilik içinde korunacakları varsayılmıştır. Ancak daha sonra sosyal politikalar çifte kazananlı/çifte bakıcılı aile modelini destekleyecek şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla sosyal vatandaşlık hakları çalışan ebeveyn olma üzerinden sağlanmaktadır. Ancak bu model temel alındığında, tek ebeveyn annelerin çalışmaya zorlandıkları gerçeği gözden kaçmaktadır. Hobson'a göre (1996) İsveç'te tek ebeveynli aileler politika yapıcılar tarafından tek kazananlı aileler olarak değerlendirilmiştir (NOSOSCO, 2004). Wennberg (2012) ise özgür seçimin ve yapabilirlik yaklaşımının temel alındığı bir sosyal refah sisteminde tek ebeveyn annelerin, çift ebeveynli ailelere göre dezavantajlı konumda olma riskini taşıdıklarını ifade etmiştir.

1990'lı yıllarda genel olarak diğer gruplar reel gelirlerinde artış yaşarken tek ebeveyn annelerin geliri yaş, çocuk sayısı ya da doğduğu ülkeden bağımsız olarak düşmüştür. Bu düşüşün nedeni, çalıştıkları işten elde ettikleri gelirin düşük olması ve herhangi bir işte çalışmamanın tek ebeveynli anneler için daha yaygın olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca çalışma saatlerinin çift çalışanlı ailelere göre daha düşük olması da düşük gelirli olmalarında etkili olmuştur (NOSOSCO, 2004).

Özellikle 1990’larda İsveç ekonomisi derin bir durgunluk yaşamıştır. 1990’ların ortasında ekonomi biraz iyileşse de işsizlik bir sorun olmaya devam etmiştir. Bu nedenle çocuklu ailelerin durumları hem hizmetlerden alınan vergilerin artması hem de sosyal yardımların azalması nedeniyle daha da zorlaşmıştır (NOSOSCO, 2004). Bu tabloda en çok kaybeden ise tek ebeveynli aileler olmuştur. Özellikle tek ebeveyn annelerin eğitim seviyelerinin düşük olması ve düşük gelir getiren işlerde çalışmaları, işgücü piyasasında zayıf bir pozisyonda yer almalarına yol açmıştır. Ancak tek ebeveyn annelerin durumlarına ilişkin detaylı veri toplanmaması, onlara uygulanacak politikaların belirlenmesini zorlaştırmaktadır (NOSOSCO, 2004).

Görüldüğü gibi İsveç’te tek ebeveyn annelere, diğer tüm annelere olduğu gibi doğum izni ve kamu destekli çocuk bakım hizmeti sağlansa da onlara özel bir sosyal yardım programı yürütülmemektedir. Diğer taraftan nakit desteği gibi sosyal yardım başvurularında tek ebeveynlerden de çalışma şartı aranmaktadır.

2.1.4 İngiltere

Sosyal politikanın ilk doğduğu ülke olarak nitelendirilen İngiltere’de refah devleti piyasadan kaynaklanabilecek olumsuz etkilere karşı tampon görevi üstlenmektedir. Evrensel ödemelerden ziyade refah ödemelerine koşulluluk niteliği getirilmiştir. Bu kapsamda yardımlar ihtiyacı en çok olanlara sunulmaktadır. Ayrıca İngiltere’de son dönemde, geleneksel ihtiyaç tespitinden ziyade, iş koşullu yardımlara geçiş olduğu görülmektedir.

İngiltere’de sosyal politikadaki değişimde 1997 yılında iktidara gelen İşçi Partisinin etkisi büyük olmuştur. 1980-1990 yılları arasında ülkede yüksek yoksulluk oranları ve artan eşitsizliklerle mücadele edilmekteydi. Bu nedenle İşçi Partisinin refah rejiminin temel hedeflerinden biri istihdam oranını artırmaktı (Balseven, 2009: 337-349). Bu kapsamda bireyleri işgücü piyasasına girmeye teşvik edebilmek için, ücretli bir işte çalışanlara vergi kredileri sağlanmıştır. Böylece çalışırken elde edilen

gelirin işsiz durumdayken alınan parasal yardım miktarından daha fazla olması amaçlanmıştır. Bu bağlamda İngiltere’de refah rejiminin vergi kredisi ağırlıklı bir sisteme dönüştüğünü söylemek mümkündür (Balseven, 2009: 337-349).

2010 yılında seçilen Koalisyon hükümeti ise sosyal güvenlik bütçesinde ciddi kesintiler yapmıştır. Özellikle çalışan ailelere yönelik yapılan yardımlarda ve vergi kredilerinde devletin mali desteği gittikçe azalmaktadır. Ancak bu kesintilerin özellikle yoksul aileleri ve tek ebeveyn anneleri olumsuz etkileyeceğinden endişe duyulmaktadır (Millar, 2011a).

Diğer taraftan, son yıllarda İngiltere’de aile politikalarının daha fazla gündeme geldiği görülmektedir. Bunda değişen aile yapısı, kadın istihdamı ve yaşlanan nüfustaki artış ve beraberinde yaşanan ekonomik ve sosyal değişim etkili olmuştur. Bu kapsamda, kadın istihdamının artırılması, çalışan ebeveynlerin desteklenmesi ve çocuk yanlısı politikaların oluşturulmasına vurgu yapılmaktadır. Özellikle çocukların erken eğitimlerinin desteklenmesi, yoksul kesimlerin yaşadığı bölgelerde okul öncesi dönemdeki çocuklara yönelik ücretsiz kısmi zamanlı bakım hizmeti sağlanması söz konusudur (Lewis et al, 2010). Bu açıdan İngiltere de diğer Avrupa ülkelerine benzer bir süreçten geçmektedir.

2.1.4.1 İngiltere’de Tek Ebeveynli Aileler

İngiltere’de Genel Hanehalkı Anketinde kullanılan terminolojiye göre tek ebeveynli aile, bakmakla yükümlü olduğu (bekar ve çocuğu olmayan) çocukları ile yaşayan kadın veya erkek bir ebeveyninden oluşan aile olarak tanımlanmaktadır. Çoğunlukla bakmakla yükümlü olunan çocuk tanımında 16 yaş sınırı kullanılmakta, çocuk eğitim görüyorsa bu yaş 19’a çıkmaktadır (Supermom, 2010).

İngiltere’de çocuklu ailelerin %26’sını tek ebeveynli aileler oluşturmaktadır. 2012 yılında bakmakla yükümlü olduğu en az bir çocuğu bulunan tek ebeveyn sayısı

yaklaşık 2 milyon olarak gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 2.6). Dolayısıyla İngiltere’de tek ebeveynli aile sayısının diğer ülkelere göre yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 2.6 İngiltere’de tek ebeveynli aileler-1996 ve 2012 (Binde) (Office for National Statistics, 2012)

	1996			2012		
	Bağımlı çocuk	Bağımlı çocuk olmayan	Toplam	Bağımlı çocuk	Bağımlı çocuk olmayan	Toplam
Tek Ebeveynli Aileler	1.631	814	2.445	1.986	989	2.975
Tüm Aileler	7.393	9.167	16.560	7.739	10.449	18.188

Tek ebeveynlerin %91’ini, diğer bir deyişle büyük çoğunluğunu, geçim sorumluluğunun kadının üzerinde olduğu haneler oluşturmaktadır (Office for National Statistics, 2012).

2010 yılında tek ebeveynlerin %47’sini hiç evlenmemişler, %46’sını boşanmış ya da ayrılmışlar, %7’sini ise eşi vefat etmişler oluşturmaktaydı (Supermom, 2010). İncelenen diğer ülkelerde olduğu gibi evlenmeden birlikte yaşama oranlarının artmasıyla, İngiltere’de de yalnız annelerin sayısının artış gösterdiği görülmektedir.

İngiltere’de tek ebeveynlerin diğer demografik özelliklerine baktığımızda yaş ortalaması dikkat çekmektedir. Tek ebeveynlerin ortalama yaşı 36’dır ve yüzde üçü 20 yaşın altındadır (Supermom, 2010). Tek ebeveynlerin %57’sinin tek bağımlı çocuğu¹⁰ bulunmakta, sadece yüzde 12’sinin üç ya da daha fazla çocuğu bulunmaktadır (Office for National Statistics, 2012). İngiltere’de tek ebeveynlerin diğer ülkelere göre daha genç olmaları, çocukların da daha küçük olmaları anlamına

¹⁰ Bağımlı çocuk bir ya da iki ebeveyniyle yaşayan 16 yaş altı ya da tam zamanlı eğitim gören 16-18 yaş arası çocukları kapsamaktadır (Office for National Statistics, 2012).

gelmektedir. Bu da istihdama katılmalarını etkileyen bir faktördür (Rowlingson, 2001).

İngiltere’de tek ebeveynlerin %57.2’si iş gücü piyasasına dahildir (Supermom, 2010). Tek ebeveyn annelerin istihdam oranları evli annelere göre daha düşüktür, ancak son yıllarda bu oranlarda artış olduğu gözlemlenmektedir. Bunda 1990’lı yıllardan itibaren uygulanan politikaların tek ebeveyn istihdamını artırmaya yönelik olması etkili olmuştur. Bu kapsamda tek ebeveynlere yönelik sağlanan nakit transferlerinin miktarı azalmış, ayrıca bu desteği alabilmek için çalışma ya da iş arama zorunluluğu getirilmiştir (Skevik, 2004).

İngiltere’de tek ebeveyn annelerin istihdam oranı yıllar içinde artsa da, kısmi zamanlı çalışma oranına da dikkat çekilmesi gerekmektedir. İngiltere’de kısmi zamanlı çalışma hem evli olan hem de tek ebeveyn anneler arasında yaygın bir istihdam biçimidir (Millar, 2011a). Tablo 2.7’de görüldüğü üzere, kısmi zamanlı işte çalışan tek ebeveyn anne oranı, tam zamanlı çalışanlara göre daha yüksektir. Tabloda ayrıca daha küçük yaşta çocuğu olan tek ebeveyn annelerin kısmi zamanlı çalışma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da bakım işleriyle çalışma hayatını bir arada götürebilmek için kadınların kısmi zamanlı işleri tercih ettiklerini göstermektedir.

Tablo 2.7: İngiltere’de tek ebeveyn annelerin kısmi zamanlı ve tam zamanlı çalışma oranları 2005 (%) (Millar, 2011b)

	Tümü	Küçük Yaştaki Çocuklar		
		0-4	5-10	11-15
Tam zamanlı çalışma	26	14	25	46
Kısmi zamanlı çalışma	29	21	34	29

İngiltere’de tek ebeveyn annelerin iş ve aile yaşamını uyumlaştırmada yaşadıkları sıkıntıların yanında, istihdam piyasasında da bazı zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Kadınların erkeklere göre daha düşük ücret alması ve çalışabilecekleri iş sayısının sınırlı olması, yaşanan zorlukların başında gelmektedir. Son yıllarda bu konuda bazı değişimler olsa da tek ebeveyn annelerin eğitim, mesleki yeterlilik ve tecrübeleri diğer kadınlara göre daha azdır (Millar, 2011b).

2.1.4.2 Bakım İzinleri

İngiltere’de ebeveyn izni genel olarak annenin yararlanacağı şekilde düzenlenmiştir. Annelik izni babalık iznine göre daha uzundur ve daha fazla ödeme yapılmaktadır. Annelik izni toplam 52 hafta kullanılabilir (Lewis et al, 2010). İlk 6 hafta için çalışan kadınlara ücretlerinin %90’ı ödenmekte, sonrasında belirli bir miktar ödeme yapılmaktadır (OECD, 2013).

Babaların bakım izni kullanmaları konusunda ise çok fazla ilerleme kaydedilmemiştir. 2003 yılından beri babalar 2 hafta ücretli babalık izni kullanabilmektedirler. Bu sürede babalara haftalık 100 sterlin ödenmektedir. Ayrıca babaların, çocukları 6 yaşına girene kadar 13 hafta ücretsiz ebeveyn izni kullanma hakları mevcuttur (Skevik, 2004: 91-113).

Bütün (2010)’ün belirttiği gibi, İngiltere’de ebeveyn izni sınırlıdır ve bu da devletin iş ve aile yaşamını uyumlaştırmada yetersiz kaldığını göstermektedir.

2.1.4.3 Çocuk Bakım Hizmetleri

İngiltere’de çocuk bakım hizmetlerinin sağlanması 2006 ve 2008 Sosyal İçerme Ulusal Eylem Planlarında altı çizilen bir husustur. Bu kapsamda, hizmet sunumunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak İngiltere’de halen yeterli sayıda ve özellikle esnek çalışma saatleri olan çocuk bakım merkezi bulunmamaktadır (Supermom, 2010). Var olan bakım merkezleri çoğunlukla yarı zamanlı hizmet

vermekte ve 3-4 yaş çocuk gurubuna hitap etmektedir. Diğer taraftan okula devam eden çocuklar için okul dışı etüt hizmetleri de oldukça sınırlıdır (Bütün, 2010).

2008 yılında Ulster Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre, İngiltere’de standart çalışma saatleri dışında hizmet sağlama konusunda açık olduğu tespit edilmiştir (Supermom, 2010). Bu sebepten ötürü aileler özellikle enformel bakım yollarına (genellikle aile ve arkadaşlar) başvurmak zorunda kalmaktadırlar.

Diğer taraftan çocuk bakım hizmetlerinin maliyetini de daha çok ebeveynler üstlenmektedir. Hizmet türü ve gelir düzeyine bağlı olarak ebeveynler maliyetin ortalama %80’ini ödemektedirler. Geri kalan kısım ise devlet ve işveren tarafından karşılanmaktadır (Bütün, 2010).

İngiltere’de formel çocuk bakım hizmetinden faydalanan tek ebeveynlere Çalışanın Vergi Kredisine başvurma imkanı tanınmaktadır. Ancak yetersiz çocuk bakım merkezi sebebiyle bu hizmetten faydalanamayan tek ebeveynler, enformel çocuk bakımının tüm maliyetini kendileri üstlenmek zorunda kalmaktadırlar (Supermom, 2010).

2.1.4.4 Nakit Transferleri

İngiltere’de çoğu yardım ya tüm ailelere uygulanmakta ya da geliri belirli bir düzeyin altında olan aileleri kapsamaktadır. Ancak bazı yasa teklifleri ile tüm ailelere uygulanan çocuk yardımı gibi uygulamalara kısıtlama getirilmesi ve sadece geliri belirli bir düzeyin altında olanlara destek sağlanması planlanmaktadır (Supermom, 2010).

İngiltere’de aile yardımlarına ilişkin uygulanan programlara aşağıda kısaca yer verilmiştir:

- **Çocuk yardımı:** 1977 yılından beri yapılan vergisiz bir ödeme olan çocuk yardımı, geliri ne olursa olsun herkes tarafından talep edilebilir. Bir ya da daha fazla çocuğun bakımından sorumlu olan tüm ailelere verilen bir nakit yardımudur. 16 yaşından küçük (eğitim görüyorsa 19 yaşından küçük) çocuğu bulunan ebeveynler, bu yardımı almaya hak kazanırlar. Ailelere ilk çocuk için haftada 20,30 sterlin, ilave her çocuk için çocuk başına haftalık 13,40 sterlin ödenmektedir (SGK, 2012). Çalışma şartı aranmayan bu yardımı, ebeveynlerden birinin geliri yıllık 45,000 sterlinin üstünde olan ailelerin alamayacağı şekilde düzenleyen bir yasa tasarısı mevcuttur (Supermom, 2010).
- **Çocuk Vergi Kredisine:** Çocuklu aileleri desteklemek üzere sağlanan, gelire bağlı bir ödenektir. Dolayısıyla ne kadar ödeme yapılacağı ailelerin ekonomik durumuna göre değişmektedir. Çocuk vergi kredisine, 16 yaşın altında (ya da eğitim görüyorsa 20 yaşın altında) çocuğu bulunan ve yıllık geliri 58.000 sterlinin altında olan ebeveyn(ler)e verilmektedir (EU, 2013). Çalışma ya da iş arama gibi şartlar aranmasa da ebeveyn çalışmadığında vergi kredisine daha düşüktür.

Çalışan tek ebeveynler ayrıca **ilave çocuk vergi kredisine** başvurabilirler (Supermom, 2010). İlave çocuk vergi kredisine ile çocuk bakımı için gereken harcamalarda ailelere destek olunması amaçlanmaktadır. Gelire ve çocuk bakım hizmeti için ödenen miktara göre verilecek ödenek değişiklik göstermektedir.

- **Çocuk ödeneği:** Yıllık geliri 60.000 sterlinden az olan ailelere verilen bir sosyal destektir.
- **Zorunlu Annelik Sigortası:** Hemen hemen tüm çalışan hamile kadınlar, işvereninden zorunlu annelik sigortası alabilirler. Bu yardım en erken beklenen doğum tarihinden 11 hafta önce alınmaya başlanabilir ve 39

haftaya kadar ödenebilir (EU, 2013). Bu yardımı almaya hak kazanmak için en az 26 hafta kesintisiz bir şekilde aynı işverene tabi olarak (beklenen doğum tarihinin en az 15 hafta öncesini kapsayacak şekilde) çalışmış olmak gerekmektedir. Ayrıca haftalık kazancın belirlenen asgari kazanç (97 pound) kadar ya da daha üstünde olması gerekmektedir (SGK, 2012).

Zorunlu annelik sigortası için alınacak miktar kazanca göre değişmektedir. İlk 6 hafta, haftalık ortalama kazancın %90'ı, geriye kalan 33 hafta ise ya haftalık ortalama kazancın %90'ı ya da haftalık 136,78 pound olarak (hangisi daha az ise) ödenmektedir (EU, 2013).

- **Annelik Ödeneği:** Annelik ödeneği kapsamında sağlanan yardımlardan faydalanabilmek için beklenen doğum tarihinden önceki 66 hafta içinde en az 26 hafta çalışmış olmak ve bunun 13 haftasında elde edilen haftalık ortalama gelirin 30 pound olması gerekmektedir. Aynı zamanda işverenden zorunlu annelik sigortası da alınmamış olması gerekmektedir (SGK, 2012).

Yapılan yardım miktarı, kazanca bağlı olarak değişmekte olup beklenen doğum tarihinin on beşinci haftasından başlayarak 26 haftaya kadar haftalık 136,78 pound ya da haftalık ortalama kazancın %90'ı (hangisi daha az ise) kadardır (EU, 2013).

- **Nafaka:** İngiltere'de, İsveç'teki gibi ebeveynlerden birinin nafaka ödemediği durumda devletin destek sağlaması söz konusu değildir. Nafaka miktarı mahkeme tarafından belirlenir ancak tek ebeveynlerin sadece 1/3'ü nafaka almaktadır ve ödemeler düzensiz olabilmektedir. Ödeme yapmayan ya da düzensiz yapan ebeveynlerden nafaka miktarının karşılanması tek ebeveyn için genellikle zordur çünkü bu uzun bir mahkeme sürecini gerektirir (Supermom, 2010). Ayrıca eski eşin iş ya da medeni durumunda yaşadığı bir değişiklik (örneğin eş işini kaybetmesi ya da yeni eşinden çocuğu olması gibi) nafaka vermeyi bırakmasında etkili olmaktadır (Millar, 2011a)

Bu uygulamaların dışında **çalışanın vergi kredisi** de düşük gelirli için sağlanan istihdam desteğidir. Vergi kredisi için mali durum sorgulaması yapılmakta ve yıllık kazanca bakılmaktadır (Millar, 2011a). Çalışanın vergi kredisine başvurabilmek için ailenin üç şartı karşılaması gereklidir. Bunlardan ilki ailede en az bir ebeveynin haftada 16 saat ya da daha fazla çalışmasıdır. İkincisi ailede en az bir bağımlı çocuğunun bulunması gerekmektedir. Bağımlı çocuk 16 yaşın altında (tam zamanlı eğitime devam ediyorsa 19 yaşın altında) olan bakmakla yükümlü olunan çocuğu ifade etmektedir. Son olarak ailenin mal varlığı belirlenen miktarın altında olmalıdır.

İngiltere’de uygulanan vergi kredisi sistemi, emek gücünü aktif hale getirme politikası olarak değerlendirilmektedir. Kredi ile istihdamda yer alan düşük gelirli kişilerin asgari bir gelir elde etmeleri sağlanmaktadır (Balseven, 2009:337-349). Millar (2008) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, tek ebeveynli ailelerin çalışıyor olmaktan elde ettikleri gelirlerin yarısından fazlası devletin bu nitelikli gelir transferlerinden kaynaklanmaktadır (Balseven, 2009:337-349). Bu sebeple, söz konusu uygulamanın özellikle tek ebeveyn annelerin işgücüne katılım oranlarını artırdığı tespit edilmiştir (Francesconi and van der Klaauw, 2007:1-31). Bu artışta çocuk bakım hizmetleri için sağlanan kredi desteğinin de önemli bir payı vardır.

2.1.4.5 Tek Ebeveynlere Yönelik Politikalar

İngiltere’de tek ebeveyn sayısı diğer Avrupa ülkelerine göre fazladır. Ayrıca yaklaşık 3 milyon çocuk tek ebeveyn ile yaşamaktadır. Öte yandan tek ebeveyn anneler, diğer ailelere göre daha yüksek yoksulluk riski taşımakta, daha uzun ve kalıcı yoksulluk nedeniyle mağdur olmaktadır. Tek ebeveyn annelerin istihdama katılım oranları diğer annelere göre daha düşüktür. Aynı zamanda tek ebeveyn anneler diğer annelere göre daha fazla işe girip çıkmaktadırlar. İngiltere’de diğer ülkelerden farklı olarak, genç ve hiç evlenmemiş tek ebeveyn anne sayısı fazladır. Bu ebeveynlerin eğitim seviyelerinin, kariyer olanaklarının ve istihdam oranlarının düşük olması söz konusudur (Lewis, 2009). Tüm bu sebeplerden dolayı tek

ebeveynler İngiltere’de sosyal politikanın hedef gruplarından biri olarak değerlendirilmektedir (Millar, 2011a).

İngiltere’de tek ebeveynlere yönelik yürütülen politikaların başında 1998 yılında uygulamaya konulan “*New Deal for Lone Parents*” (NDLP) yani “Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Yeni Politikalar” programı gelmektedir. İşçi Partisi tarafından belirli kesimlerin (18-25 yaş, 25 yaş ve üstü, engelliler) yoksulluğunu önlemek için istihdam artışını destekleyen bir sosyal politika uygulaması olan Yeni Politikalar, (*New Deal*) içerisinde tek ebeveynlere yönelik önlemleri de içeriyordu. NDLP ile iş arayan tek ebeveynler için bireysel bilgi, rehberlik ve destek sağlanması amaçlanmaktaydı.

NDLP ilk uygulamaya konulduğunda 5 yaş üstü çocuğu olan anneler hedeflense de daha sonra hedef grup 3 yaş üstü çocuğu olan annelere odaklanarak genişletilmiştir. NDLP’ye katılmak tamamen gönüllük esasına dayanmakta ve işe başlama konusunda bir zorunluluk bulunmamaktadır.

NDLP içinde ayrıca çocuk odaklı destekler de bulunmaktadır. Bunlar *Sure Start (güvenli başlangıç)* adı verilen bölgesel bazlı sağlık, çocuk bakımı ve erken dönem desteği içeren hizmetlerdir. Ayrıca 14 yaş altı tüm çocuklar için kaliteli ve uygun fiyatlı çocuk bakımı ve 3-4 yaş arası çocuklar için kısmi zamanlı kreşleri de içeren Ulusal Çocuk Bakımı Stratejisi de uygulamaya konmuştur (Millar, 2011a).

NDLP’den yararlananların sayısı yıllar içinde büyük ölçüde artmış ve 2005 yılında 70.000 kişiye ulaşmıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki, 1997 ile 2005 yılları arasında tek ebeveynli ailelerin istihdam oranları %45’ten %56’ya çıkmıştır (Deacon, 2011). Söz konusu artışta NDLP programının katkısı olduğu değerlendirilmektedir. NDLP programı 2011 Mart ayında sonlanmıştır.

Tek ebeveynlere yönelik diğer bir uygulama ise en küçük çocukları 5 yaşına girene kadar tek ebeveyn olmalarından ötürü Gelir Desteğine başvuru haklarının

olmasıdır. 18 yaş üstü tek ebeveynler için haftalık 71.70 sterlin olan bu destek için iş arıyor şartı aranmamaktadır. Ancak tek ebeveyn, en küçük çocuğu 5 yaş ve üstü ise sadece tek ebeveyn olma statüsünden dolayı Gelir Desteğine başvuramaz (Supermom, 2010).

En küçük çocuğu 5 yaşın üstüne olan tek ebeveynler ise gelir temelli iş arama ödeneği olan İş Arayanlar Yardımına başvurabilirler. Haftalık 65.45 sterlin olan bu yardımı alabilmek için haftada 16 saatin altında çalışıyor olmak ya da aktif olarak tam zamanlı bir iş arıyor olmak ve makul iş tekliflerini kabul etme şartı vardır (Brewer et al, 2012). Ancak tek ebeveynler, çocukları 12 yaşın altındaysa çalışma saatlerini kısıtlama hakkına sahiptirler. Böylece sadece çocukları okuldayken çalışma imkanı elde edebilirler (Supermom, 2010). 2011 Ağustos ayı itibariyle 123.805 tek ebeveyn İş Arayanlar Yardımından faydalanmıştır (Lane et al, 2011)

Bu yardımın dışında, istihdam oranını artırmaya yönelik olarak 2003 yılında uygulamaya konulan Çalışma Kredisi ile bir sene ya da daha fazla süreliğine işsizlik yardımı alan veya haftada en az 16 saat ve üzeri çalışan tek ebeveynlere yardım sağlanmaktadır. Bu kapsamda, 12 aya kadar haftada 40 sterlin ödenmektedir. Ödemeler bir yılın sonunda, tek ebeveyn çalışmayı bıraktığında ya da tek ebeveyn işsizlik yardımı almaya başladığında kesilmektedir. Ödemeler haftalık olarak yapılmakta, gelir testi yapılmamaktadır. Yapılan ödemeler diğer gelir testi gerektiren yardımları almada gelir olarak sayılmamaktadır (Brewer et al, 2012).

2.1.4.6 Değerlendirme

Daha önce belirtildiği gibi İngiltere’de tek ebeveyn sayısının diğer OECD ülkelerine göre fazla olması, bununla birlikte istihdam oranlarının düşük olması tek ebeveynlerin sosyal politikanın hedef kitlesi olmalarına yol açmıştır. Örneğin Sosyal İçerme Ulusal Eylem Planında tek ebeveynler sosyal dışlanma ve yoksul kalma riski taşıyan bir grup olarak belirlenmiştir. Söz konusu eylem planında engelli, yaşlı, etnik azınlıklar gibi istihdam koşullarının iyileştirilmesi hedeflenen gruplara tek ebeveynler de dahil edilmiştir (Supermom, 2010).

Tek ebeveyn ile yaşayan çocukların koşulları da Ulusal Eylem Planında çocuk yoksulluğunun azaltılması başlığı altında yer almıştır. Eylem planına göre 1998-2007 yılları arasında tek ebeveyn ile yaşayan yoksul çocuk sayısı 200.000'e düşmüş, tek ebeveynli ailede yaşayan risk altındaki çocuk oranı %46'dan %37'ye inmiştir. Diğer taraftan yüksek risk taşımalarına rağmen tek ebeveyn ile yaşayan çocuklar, eylem planında çocuk yoksulluğu bölümünde kırılğan gruplar arasında yer almamıştır (Supermom, 2010).

İngiltere'de tek ebeveynlere yönelik uygulanan politikalar daha çok onları istihdam piyasasına dahil etme yönünde şekillenmiştir. Örneğin 2008 yılı Sosyal İçerme Ulusal Eylem Planına göre 2015 yılı itibariyle tek ebeveyn istihdamının 300.000'e çıkarılması hedeflenmiştir. Bu hedefin sağlanabilmesi için çocukları büyüyen, çalışabilecek durumda olan ve yardım talep eden tek ebeveynlerin iş aramaları beklenmektedir. Öte yandan, sadece işe girme sayısının artması yeterli değildir. Diğer altı çizilen husus var olan işlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve çalışmanın anlamlı hale getirilmesidir (Supermom, 2010).

İngiltere'de tek ebeveynleri sosyal yardımlara bağımlı olmaktan çıkarıp işgücüne dahil etmeyi amaçlayan politikaların etkisini gösterdiği değerlendirilmektedir. Örneğin 1997-98 yılları arasında %45 olan tek ebeveyn annelerin istihdam oranı, 2002-2003 yıllarında %53'e ulaşmıştır. Öte yandan işgücü piyasasına dahil olanlara yönelik verilen yardımı alanların sayısı artmıştır. İstihdam oranı arttıkça tek ebeveyn annelerin yoksulluk oranı %47'den %39'a düşmüştür (Millar, 2011a).

Bunların dışında, vergi kredileri ile sağlanan finansal desteğin kadınların işe girmesi ve işte kalmalarında oldukça etkili olduğu gözlemlenmektedir. Tek ebeveyn annelerin sadece ücretli bir işte çalışmaktan elde ettikleri gelir, onların evlerini geçindirmelerinde yeterli olmamaktadır. Ancak tek ebeveyn anneler ile yapılan görüşmelere göre bu krediler, kadınların kendilerini finansal olarak güvende hissetmelerine yetmemektedir (Millar, 2011a).

Tek ebeveyn annelerin kendilerini mali açıdan güvende hissetmemelerinin bir sebebi, İngiltere’de sosyal güvenlik sisteminde yapılan değişikliklerdir. 1980’lerden itibaren tek ebeveyn sayısındaki artış, sosyal güvenlik harcamalarının yükselen maliyeti sebebiyle, uygulanan politikalarda değişiklik yapılmasını gerektirmiştir. Bu dönemde, çiftlerin boşansalar bile çocuklarının sorumluluğunda (maddi ve manevi) eşit olarak yer almalarının altı çizilmiştir. Bunun dışında tek ebeveynlere yönelik sağlanan ödeneklerde çalışıyor olmak ya da iş aramak şart olarak aranmaya başlamıştır. Ayrıca tek ebeveynlere yönelik sağlanan diğer sosyal yardımlarda da kesintiye gidilmiştir (OECD, 1998).

Tek ebeveynlere yönelik uygulanan sosyal yardımlarda yapılan kesintilerin en belirgin örneği Gelir Desteğinde yaşanmıştır. 1998 yılında tek ebeveynler, çocukları 16 yaşına gelene kadar Gelir Desteği alabilmekte ve bunun için herhangi bir işte çalışma ya da iş arama şartı aranmamaktaydı. Ancak yapılan değişikliklerle 2008 yılına kadar bu destekten 12 yaş altında çocuğu bulunan tek ebeveynler yararlanmaktaydı. Çocuk için belirlenen yaş sınır öncelikle 2008’de 10 yaşa indirilmiş; daha sonra 2010 Mayıs ayında 7 yaşa indirilmiştir. 2012 yılından beri ise tek ebeveyn anneler Gelir Desteğine tek ebeveyn olmalarından ötürü, en küçük çocukları 5 yaşına gelene kadar başvurabilmektedirler (Lane et al, 2011).

2010 yılında İngiltere’de seçilen Koalisyon hükümeti de sosyal güvenlik sisteminde önemli kesintiler yapılacağını duyurmuştur. Bu önlemler ile çocuk yardımının dondurulması, vergi kredilerinin en yoksul ailelerle sınırlandırılması, barınma yardımının kesilmesi, tek ebeveynlere en küçük çocukları 5 yaşına geldiğinde çalışma zorunluluğunun getirilmesi gibi değişiklikleri içermektedir (Millar, 2011a). Bu kapsamda yapılacak değişiklikler aileleri doğrudan etkileyecektir. Ancak bunun ne yönde olacağını tahmin etmek henüz zordur.

2.2 Ülke Uygulamalarının Değerlendirmesi

Tek ebeveyn annelere yönelik farklı ülkelerde sosyal politika uygulamalarının incelendiği bu bölümde Türkiye’nin AB’ye uyum süreci dikkate alınarak AB üyesi

dört ülke seçilmiştir. Bu kısımda, refah rejimi, istihdam ve aile politikaları konusunda farklı uygulamaları olan Fransa, Hollanda, İsveç ve İngiltere’de uygulanan politikalar öncelikle kısaca karşılaştırılacak, sonrasında buna ilişkin değerlendirme yapılacaktır.

- **Tek Ebeveynli Ailelerin Genel Özellikleri**

Çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yaşanan demografik, ekonomik ve sosyal değişimler sonucu tek ebeveynli aile sayısı artmaktadır. İncelenen dört ülkeye baktığımızda da bu durumun geçerli olduğu söylenebilir. Tablo 2.8’e göre 1980’li yıllarla 2000’li yıllara göre tek ebeveynli ailelerin tüm çocuklu ailelere oranı artış göstermiştir. Sadece İsveç’te 2000 yılından 2008 yılına gelindiğinde 2,72’lik bir azalma olmuştur. Yine aynı tablodan görüldüğü üzere tek ebeveynli aile oranının en fazla olduğu ülke İngiltere, incelenen ülkeler arasında en az olduğu ülke ise Hollanda’dır.

Tablo 2.8:Yıllar içinde tek ebeveynlerin tüm çocuklu ailelere oranı (US Census Bureau, 2012)

Ülke ve Yıl	Tüm çocuklu ailelere göre oran	Ülke ve Yıl	Tüm çocuklu ailelere göre oran
İngiltere		İsveç	
1981	13.9	1985	11.2
1991	19.4	1995	17.4
2000	20.7	2000	21.4
2008	25.0	2008	18.7
Fransa		Hollanda	
1982	10.2	1988	9.6
1990	13.2	2000	13.0
1999	17.4	2009	16.0
2005	19.8		

Not: Ülkelerin çocuk tanımında kullandıkları yaş aralıkları birbirinden farklılık göstermektedir.

Birlikte yaşama oranlarının artmasıyla beraber Fransa ve İngiltere’de hiç evlenmemiş tek ebeveynlerin sayısı artmıştır. Hollanda’da tek ebeveynler içinde en büyük oranı boşanmış ebeveynler oluşturmaktadır. Hiç evlenmemiş ebeveynlerin payının ise sabit kaldığını söylemek mümkündür. İsveç’te tek ebeveynli aileler içinde

eşi vefat etmiş bireylerin sayısı yıllar içinde azalmış, boşanan ve resmi evlilik olmadan çocuk sahibi olan bireylerin sayısı artmıştır.

Tablo 2.9: Tek ebeveyn istihdam oranı (OECD, 2011)

	1980'ler Ortası (%)	2000'ler Ortası (%)	2008 (%)
Fransa	77.6	77.8	-
Hollanda	25.0	67.2	76.2
İsveç	91.7	86.1	84.2
İngiltere	53.6	47.7	-

Tek ebeveynlerin istihdama katılım oranlarında da ülkeler farkı özellikler göstermektedir. Tek ebeveynlerin yaşları ile sahip oldukları çocukların yaşları ve uygulanan politikalar bu farklılığa temel oluşturmaktadır. Tablo 2.9'a göre Fransa'da tek ebeveynlerin istihdama katılım oranının yıllar içinde fazla değişmediği ve yüksek olduğu söylenebilir. Bu oranlarda Fransa'da tek ebeveynlerin yaş ortalamasının yüksek olması, dolayısıyla daha büyük yaşta çocuk sahibi olmaları etkilidir. Ayrıca 3-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynler için de çocuk bakım hizmetlerinin gelişmiş olması iş gücüne katılım oranlarını yükseltmektedir. Hollanda'da ise tek ebeveynlerin istihdam oranı dikkate değer bir şekilde artmıştır. Bu artışta kısmi zamanlı çalışmanın teşvik edilme politikalarının etkisi göze çarpmaktadır. İsveç'te ise tek ebeveynlerin istihdam oranları yüksektir, ancak 1980'li yıllara göre bu oranda düşüş yaşanmıştır. Diğer taraftan Tablo 2.9 incelendiğinde İngiltere'de tek ebeveynlerin işgücüne katılım oranlarının yükseltilmesi politikalarının sonuç verdiği görülmektedir.

- **Bakım İzinleri**

Doğrudan tek ebeveyn ailelere yönelik bir uygulama olmasa da, doğum nedeniyle verilen izinler ve bu sürede yapılan ödemeler, tek ebeveyn anneleri etkilemektedir.

Tablo 2.10: Ülkelerde doğum izni süreleri ve ödemeler

Ülke	Azami Süre	Ödeme Kriteri	Ücretli	Ödeme
Fransa	Birinci ve ikinci çocuk için 16 hafta Üçüncü çocuk için 26 (çoklu doğumlarda 34/46 hafta)	10 ay sigorta katkısı	Evet	% 100
Hollanda	16 hafta	Tüm sigortalı kadınlar	Evet	% 100
İsveç	İki ebeveyn için 480 gün (60 gün babaya aittir ve devredilemez) Çoklu doğumda ilave 180 gün	Tüm ebeveynler	Evet	390 gün gelirin %80
İngiltere	52 hafta	Beklenen doğum tarihinin on beş hafta öncesini kapsayacak şekilde 26 hafta kesintisiz çalışma şartı	39 hafta	İlk 6 hafta ücretin %90 sonrasında haftalık 136.78 sterlin ya da haftalık ortalama kazancın %90 (hangisi azsa)

Tablo 2.10'da en göze çarpan husus İsveç'in cömert ebeveyn iznidir. 1970'lerde doğum izninden ebeveyn iznine dönüştürülen ve daha sonra babaya devredilemez 60 günlük hak tanıyan İsveç'te ebeveyn izni süresi olarak toplam 480 gündür (16 ay) ve çocuk 8 yaşına gelene kadar ebeveynlerin tercihine göre istenilen zamanda alınabilir. Çalışan bireylerin kazancının %80'i bu süre boyunca devlet tarafından ödenmektedir. Çalışmayan bireylere de ebeveyn yardımı ödenmesi söz konusudur.

İsveç'ten sonra ön plana çıkan ülke olan İngiltere'de ise 39 hafta boyunca ebeveyne ücret ödenmektedir. Fransa ve Hollanda'da ise 16 haftalık ücretli doğum izni uygulaması mevcuttur.

- **Çocuk Bakım Hizmetleri**

Tek ebeveyn annenin iş gücüne katılımında büyük rol oynayan erişilebilir ve makul ücretli çocuk bakım hizmetleri konusunda uygulanan politikalar farklılık göstermektedir.

Tablo 2.11: Ülkelerdeki enformel ve formel (0-3 yaş) bakım karşılaştırması (Bettito and Plantenga, 2004: 85-113)

Ülkeler	Enformel Bakım	0-3 yaş çocuklara yönelik kamusal hizmetler
Fransa	Düşük	Orta
Hollanda	Yüksek	Düşük/Orta
İsveç	-	Yüksek
İngiltere	Yüksek	Düşük

Bettito ve Plantenga (2004) tarafından çocuk bakım stratejilerine ilişkin oluşturulan tablodan derlenen Tablo 2.11’de dört ülkenin karşılaştırması verilmiştir. Buna göre, Hollanda ve İngiltere’de enformel bakım (aile ya da arkadaşlar tarafından sağlanan bakım) halen önemini korumaktadır. Çalışan anne babalar için önem taşıyan 0-3 yaş arası formel çocuk bakım hizmeti ise en yaygın İsveç’te, daha sonra Fransa’da sağlanmaktadır. Hollanda ve İngiltere’de çocuk bakımı daha çok özel sektör tarafından sağlanmaktadır ve kamusal çocuk bakımı hizmetleri sınırlıdır (Bettito and Plantenga, 2004: 85-113).

- **Nakit Transferleri**

Fransa, Hollanda, İsveç ve İngiltere’de ailelere yönelik uygulanan nakit desteklerinin çocuk bakımından kaynaklanan yükü hafifletmek olduğu göze çarpmaktadır. Bu kapsamda bu dört ülkede de ödenen miktar ve ödeme süresi değişse de çocuk bakım yardımı uygulaması mevcuttur.

Öte yandan sadece Fransa’da doğum ikramiyesi uygulaması bulunmaktadır. Çocuğun doğumunda bir defaya mahsus verilen ve doğum bonusu olarak da adlandırılan bu yardım daha çok doğum oranlarını artırmaya yönelik bir teşviktir.

İsveç ve Fransa’da, diğer ülkelerden farklı olarak nafaka ödemesi konusunda ebeveynlere tam koruma sağlayan bir politika mevcuttur. Böylece nafaka miktarı az olduğunda ya da nafaka ödemesi gereken ebeveyn ödeyemediğinde devlet devreye girmektedir.

İngiltere’de ise yapılan nakit transferlerinin amacının daha çok bireyleri iş gücü piyasasına katılmaya teşvik etme amacı taşıdığı görülmektedir. Bu kapsamda kredi uygulamalarıyla çalışmanın “anlamli” hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

Hollanda’da ise çocuk bakımının maliyetini azaltmak adına yapılan nakit destekleri göze çarpmaktadır. Bu yardımlar bir nevi yetersiz çocuk bakım hizmetini karşılamaya yöneliktir.

- **Tek Ebeveynlere Yönelik Politikalar**

Her ne kadar aileler ebeveyn izinleri, çocuk bakım hizmetleri ve nakit transferleriyle desteklenseler de kimi zaman tek ebeveyn ailelere yönelik özel uygulamalar gerekmektedir. Bu kapsamda dört ülkede uygulanan politikalar Tablo 2.12’de özetlenmiştir.

Fransa eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış ya da evlenmeden çocuk sahibi olmuş ebeveynlere yönelik nakit yardımı uygulamasını 1970’li yıllardan itibaren sürdürmektedir. Çalışma şartı aranmayan bu yardımın da dahil olduğu diğer bazı yardım çeşitleri 2008 yılında yapılan bir reform ile RSA çatısı altında birleştirilmiştir. Gelire bağı olarak yapılan RSA yardım miktarı değişmekte olup, tek ebeveynler için yaş şartı aranmamakta, gelir hesabı yapılırken özel durumları dikkate alınmaktadır.

Tablo 2.12: Tek ebeveynlere yönelik politikalar

Ülkeler	Politika	Ödeme İçin Çocuğun Yaş Sınırı	Şartlar
Fransa	RSA (Aktif dayanışma yardımı)	16 (20)	Tek ebeveynler için yaş şartı aranmaz, gelirin belli bir miktarın altında olması gerekir
Hollanda	Sosyal Yardım Desteği	5 yaştan itibaren	İş arama zorunluluğu
İsveç	Gelişmiş nafaka ödemesi	-	-
İngiltere	Gelir Desteği	5 yaş altı	-

Hollanda ise tek ebeveynlere yönelik gelir desteği sağlamaktadır. Ancak 1996 yılında yapılan değişiklikle 5 yaşın üstünde çocuğu olan tek ebeveynlere iş arama zorunluluğu getirilmiştir.

İsveç'te ise tek ebeveynli ailelere yönelik özel bir yardım programı mevcut değildir ancak boşanmış ya da eşinden ayrılmış kadınlar için gelişmiş nafaka ödemesi bulunmaktadır. Diğer taraftan İsveç'te tüm tek ebeveynler, çift ebeveynli ailelerde olduğu gibi sosyal yardımlara başvurabilmek için çalışmak ya da iş aramak zorundadır.

İngiltere'de ise Gelir Desteği kapsamında sağlanan yardıma tek ebeveynler, tek ebeveyn olma statülerinden dolayı başvurabilmektedirler. Ancak bunun için en küçük çocuğun beş yaşın altında olması gerekmektedir.

- **Değerlendirme**

Giriş kısmında belirtildiği gibi Misra ve arkadaşları (2007: 804-827) ülkelerin uyguladığı dört strateji belirlemiştir. Bu stratejilerin tek ebeveynli aileleri nasıl etkilediğine bakacak olursak, bakıcı-kazanan stratejisini uygulayan ülkelerin tek ebeveyn anneler dahil çocuklu kadınların yoksulluğunu azaltmada en etkili strateji olduğu değerlendirilmektedir. İsveç'te uygulandığı görülen bu strateji hem bakımı

destekleyen izinlerle, hem de yüksek kaliteli, devlet tarafından sübvans edilen çocuk bakım hizmetleriyle kadın istihdamını desteklemektedir (Misra et al. 2007: 804-827). Bu stratejinin, Fransa gibi seçim stratejisini uygulayan ülkelerden yoksulluğu azaltmada daha başarılı olduğu iddia edilmektedir. İngiltere gibi para kazanan stratejisini benimseyen ülkelerde ise tek ebeveyn annelerin yoksulluk oranı daha fazladır. Bu ülkelerde çocuklu ailelere yapılan destek ve çocuk bakım hizmetlerinin sunumu sınırlıdır. Hollanda'nın uyguladığı bakıcı stratejisi ise çift ebeveynli aileler için anlamlıyken tek ebeveyn anneler için yoksulluğa sebep olmaktadır çünkü bu strateji çoğunlukla kadınların erkekler tarafından destekleneceğini varsaymaktadır (Misra et al. 2007: 804-827).

Dolayısıyla, tek ebeveynlerin yoksulluğunu azaltmada ücretli doğum izni ve özellikle 0-3 yaş çocukları da kapsayan kamu destekli kaliteli bakım hizmetinin önemi büyüktür. Ancak İsveç özelinde görülen çifte bakıcılı/çifte kazananlı aile temelinde uygulanan politikaların tek ebeveynleri göz ardı etmesi söz konusudur. Tek ebeveynler, çocuklarının bakımından yalnızca kendilerinin sorumlu olmalarından ötürü ilave desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu kapsamda tek ebeveyn annelerin ücretli bir işte çalışmaya teşvik eden politikalar gerekli ancak yeterli değildir. Eğitim seviyesi düşük ve işgücü tecrübesi yetersiz olan tek ebeveyn anneler, kendilerini ve çocuklarını geçindirmeye yetecek kadar kazanamamaktadırlar. Bu durumda gerek işsiz, gerekse çalışan annelere nakdi yardım sağlandığında en iyi sonuca ulaşılacağı değerlendirilmektedir.

Öte yandan Avrupa ülkelerinde 1990'lardan başlayarak sosyal politika reformlarının yapıldığı, bu kapsamda tek ebeveyn annelerin toplum içindeki rollerine ilişkin anlayışta değişim yaşandığı gözlemlenmektedir (Zabel, 2011). Bu reformların uygulanmasından önce, küçük çocuğu olan tek ebeveyn annelerden gelir desteğine başvuru için çalışmayla ilgili herhangi bir şart aranmıyordu. Daha önceleri "eve ekmek getirenin" erkek olduğu varsayımı üzerine inşa edilen sosyal politika anlayışında eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrılmış kadınları devlet, nakit transferleri ile destekliyordu. Lewis ve Hobson (1997) tarafından "Ebeveyn/İşçi Modeli" olarak adlandırılan yeni anlayışta ise tek ebeveynler dahil tüm ebeveynlerden, iş gücünün

aktif katılımcıları olmaları beklenmektedir (Kröger, 2010:390-401). Lewis (2006) tarafından daha sonra yapılan kavramsallaştırmaya göre bazı ülkeler çalışan ebeveynleri kamusal çocuk bakım hizmetiyle ve ücretli ebeveyn izni ile “desteklerken” bazı ülkeler çocuk bakım hizmeti sunumu ve ücretli ebeveyn izni açısından onlara “destek olmayan” bir politika benimsemişlerdir (Zabel, 2011).

İncelenen ülkelerde görülüyor ki yıllar içinde çeşitli reformlarla tek ebeveynlere yapılan yardım miktarları azaltılmış ve yardım alabilmek için çalışma ya da iş arama şartı getirilmiştir. Örneğin İngiltere’de Gelir Desteği uygulamasına tek ebeveynler, 1998 yılından önce, çocukları 16 yaşına gelene kadar sadece tek ebeveyn oldukları için başvurabiliyorken 2012 yılından beri çocukları 5 yaşın altında ise başvurabilmektedirler. Bu reformların en önemli nedeni tek ebeveynlere sağlanan yardımların sosyal güvenlik bütçesindeki maliyet yükünün artmasıdır. İstihdamın sosyal içerme sağlayacağı, dolayısıyla tek ebeveynlerin sosyal dışlanmalarını azaltacağı görüşü de bazı taraflarca benimsenmiştir. Diğer taraftan özellikle İngiltere’de tek ebeveynlerin istihdam edilmesiyle çocuk yoksulluğunun azaltılacağı inancı reform yapılmasını gerektirmiştir (Zabel, 2011).

Ancak şu da bir gerçektir ki, tek ebeveyn anneleri çalışmaya teşvik eden politikalar, işgücü piyasasında tek ebeveyn anneleri yoksul kalmaktan kurtaracak kadar yeterli iş imkanının olduğunu varsaymaktadırlar. Halbuki, eğitim seviyesi düşük ve iş tecrübesi az olan tek ebeveyn anneler için kendilerini ve çocuklarını geçindirebilecek kadar kazanacak bir iş bulmak çok kolay değildir. Diğer taraftan yetersiz ve erişilebilir çocuk bakım hizmetinin sınırlı olduğu durumlarda tek ebeveynler için çare kısmi zamanlı bir işte çalışmaktır. Ancak kısmi zamanlı işlerin uzun vadede kariyer, emeklilik ve diğer olanakları sınırlı olmakla birlikte bu işler yeterli bir gelir sağlamamaktadır. Bu nedenle bu politikalar tek başına kadınları çalışmaya teşvik etmeye ve sosyal yardıma olan bağımlılıklarını azaltmaya yetmeyebilir.

Ülkelerdeki bu politika değişimlerinin tek ebeveynler ve çocukları için ne sonuç doğuracağı ancak ileriki yıllarda anlaşılacaktır. Halihazırda uygulanan

politikalar arasında hangisinin tek ebeveynlerin lehine olduğunun tespit edilmesi ise o ÷lkede yaşayan tek ebeveynlerin demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik koşullarına bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle bir sonraki bölümde Türkiye’de tek ebeveynlere yönelik uygulanan politikaların yanında bakım izinleri, çocuk bakım hizmetleri ve nakit transferleri incelenerek hangi uygulamaların ÷lkemiz için en iyi sonucu vereceği tartişılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE TEK EBEVEYN ANNELERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi, ülkelerin ailelere yönelik uyguladıkları politikalar, temel olarak kadının ve erkeğinin toplumsal cinsiyet rolleri üzerine varsayımlarına dayanmaktadır. Erkeği ücretli bir işte çalışan, kadını ise evde bakımdan sorumlu olarak kurgulayan devletlerle kadının ve erkeğin hem çalışmada hem de bakımda ortak sorumlulukları olduğunu varsayan devletlerin uyguladıkları politikalar birbirinden farklılık göstermektedir. Yine de pek çok devlette bugün aile ile ilgili sosyal politikaların yoksulluk, istihdam ve sosyal içerme odaklı olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bölümde ülkemizin ailelere yönelik uyguladığı politikalar, tek ebeveyn anneler özelinde incelenecektir. Türkiye'de uygulanan politikalara geçmeden önce tek ebeveyn annelere ilişkin mevzuat açıklanacaktır. Bu kapsamda, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerin, ulusal hukukumuzdan üstün olmaları nedeniyle ve bu alanda verdiğimiz taahhütlerin ortaya konulması amacıyla öncelikle ülkemizin taraf olduğu uluslararası belgelerde tek ebeveyn anneleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen hükümlere yer verilecektir. Bu hükümler ayrıca bu konuda alınacak önlemlerin uluslararası dayanağını da oluşturmaktadır. Daha sonra ulusal mevzuatımızda eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınları ilgilendiren hükümler incelenecektir. Ardından bir önceki bölümde olduğu gibi, önce ülkemizde bakım izinleri, çocuk bakım hizmetleri ve nakit transferlerine ilişkin uygulamalara yer verilecek, sonrasında tek ebeveyn annelere yönelik sosyal politika uygulamaları tartışılacaktır.

3.1 Türkiye’de Tek Ebeveyn Annelere İlişkin Mevzuat

Bu bölümde ülkemizde eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınlara yönelik ulusal mevzuata geçmeden önce ülkemizin taraf olduğu ve uluslararası bağlayıcılığı olan politika belgeleri incelenecektir.

3.1.1 Uluslararası Politika Belgelerinde Tek Ebeveyn Anneler

3.1.1.1 Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Kısaca CEDAW olarak bilinen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1979 yılında kabul edilmiş ve 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye söz konusu sözleşmeyi 1985 yılında imzalamış ve sözleşme 1986’da ülkemizde yürürlüğe girmiştir.

CEDAW Sözleşmesinin temel hedefi, toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda, sözleşme ile sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek için gerekli tüm geçici ve özel önlemlerin alınması hükme bağlanmaktadır. Sözleşme kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek için var olan tek yasal ve bağlayıcı dokümandır.

2004 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 90’ıncı maddesinde yapılan değişiklik ile usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınmasının önü açılmıştır. Bu kapsamda CEDAW Sözleşmesinin maddeleri ile kanunlarımız arasında çıkabilecek uyuşmazlıklarda CEDAW hükümleri esas alınmaktadır.

CEDAW Sözleşmesinin ilk maddesinde “kadınlara karşı ayrımcılık” teriminin tanımı yapılmıştır. Buna göre siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama kadınlara karşı ayrımcılık olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda ayrımcılık yapılmaması konusunda ülkeler sorumlu kılınmıştır.

Sözleşme aynı zamanda kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği fiilen gerçekleştirmeyi hızlandırmak için geçici tedbirlerin alınmasını mümkün kılmıştır. Bu kapsamda 3. maddede “*Anneliği korumak amacıyla bu sözleşmedeki tedbirler de dahil Taraf Devletler tarafından alınan bütün özel tedbirler ayrımcılık şeklinde görülemez*” ifadesi yer almıştır. Böylece kadın erkek eşitliğini sağlamak adına pozitif ayrımcılık uygulamaları herhangi bir şekilde eşitsizlik anlamına gelmeyecektir. Fırsat eşitliği sağlandığı takdirde bu önlemlere son verilecektir (Bakırcı, 2010).

Öte yandan sözleşme evlilik veya annelik sebepleriyle kadına karşı ayrımcılık yapılmasını engellenmek ve çalışma hakkını etkili bir biçimde korumak için;

- Hamilelik veya annelik izni sebebiyle işe son verilmesini ve medeni duruma dayanılarak işten çıkarma şeklinde ayrımcılık yapılmasını cezaya tabi tutarak yasaklanması,

- İş, işte kıdemi veya sosyal hakları kaybetmeden ücretli olarak veya buna benzer menfaatler sağlanarak annelik izni verilmesine dair düzenleme yapılması,

- Anne ve babanın aile içi yükümlülüklerini, çalışma yaşamındaki sorumlulukları ve toplumsal yaşama katılmalarıyla uyumlaştırabilmeleri için, özellikle çocuk bakım kurumlarının kurulmasını ve geliştirilmesini istemek suretiyle, gerekli destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik edilmesi gibi tedbirlerin alınmasından taraf devletleri yükümlü kılmıştır.

CEDAW Sözleşmesinin 16. maddesi ile evlenme ve aile ilişkileri alanındaki haklar düzenlenmiştir. Bu kapsamda evlilik döneminde ve boşanma sırasında aynı haklara ve yükümlülüklerle sahip olma; medeni durumları ne olursa olsun, anne ve baba olarak çocuklarla ilgili konularda aynı haklara ve yükümlülüklerle sahip olma; eşlerin mallarına sahip olma, kazanma, işletme, idare etme, kullanma ve mallarını bir bedel karşılığında veya bedelsiz olarak elden çıkarma konusunda aynı haklara sahip olma gibi hükümlere yer verilmiştir. Böylece kadınların eşleriyle olan birlikteliklerinde ve ilişkileri bittiğinde ayrımcılık yaşamamaları ve haklardan erkeklerle eşit bir şekilde yararlanmaları hedeflenmiştir.

Bu maddeyle bağlantılı olarak CEDAW Komitesinin 2013 yılında vermiş olduğu “Evlilik ve aile ilişkileri ile bunların bozulmasının ekonomik sonuçları” başlıklı 29. Genel Tavsiye Kararından da söz edilmesi gerekmektedir. Bu tavsiye kararı ile kadınların aile içinde ekonomik açıdan dezavantajlı durumlarına dikkat çekilmiş; ailenin dağılması durumunda kadınların genellikle gelir kaybı yaşadıkları ve yoksullukla karşı karşıya kaldıkları gerçeği vurgulanmıştır. Diğer taraftan ekonomik statüyü iyileştirmesi gereken sosyal güvenlik sistemlerinin de kimi zaman kadınlara karşı ayrımcılık yapabildiklerinin altı çizilmiştir. Bu kapsamda Komite Taraf Devletlerden, evlilik ve boşanma hukukunda kadınlara yönelik ayrımcılık teşkil eden unsurları ortadan kaldırmaları, boşanma veya ayrılık sonrası mal paylaşımında taraflar arasında eşitliğin sağlanması, evlilik süresince sahip olunan mülklerin edinilmesinde mali olmayan katkılar dâhil doğrudan yapılmayan katkıların değerinin tanınması ve geride kalan eş yardımı uygulamalarında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gibi tavsiyelerde bulunmuştur.

Görüldüğü gibi CEDAW Sözleşmesi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ayrımcılık yapılamayacağını ve ayrılık sonrası erkeklerle eşit haklara sahip olmalarının gerekliliğini vurguladığı için tek ebeveynleri de kapsamaktadır. Ayrıca anneliğe ilişkin uygulanacak doğum izni gibi uygulamalarla tek ebeveyn annelerin de bu haklardan yararlanması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer taraftan çocuğun bakımında ebeveynlerin ortak sorumluluğu olduğunu belirten Sözleşme, boşanma ya da ayrılma sonrasında da her iki ebeveyne sorumluluk

yüklemektedir. Ayrıca Komitenin evliliğin bitiminde kadınların karşı karşıya kaldıkları ekonomik güçlüklerle dikkat çeken bir tavsiye kararı yayınlaması ve böylece tek ebeveyn annelerin yaşadıkları sorunlar konusunda devletleri önlem almaya çağırmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

3.1.1.2 Pekin Eylem Platformu

Birleşmiş Milletler IV. Dünya Kadın Konferansı 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Çin'in başkenti Pekin'de gerçekleştirilmiştir. Konferansın sonucunda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu isimli iki belge kabul edilmiştir. Türkiye, her iki belgeyi de hiçbir çekince koymadan kabul etmiştir.

Pekin Deklarasyonu, hükümetleri kadının güçlendirilmesi ve ilerlemesi, kadın-erkek eşitliğinin artırılması ve toplumsal cinsiyet perspektifinin politika ve programlara yerleştirilmesi konularında yükümlü kılmakta ve Eylem Platformunun hayata geçirilmesini öngörmektedir. Pekin Deklarasyonunda kadın erkek eşitsizliğine dikkat çekilmiş, yoksullukla beraber bu durumun daha da şiddetlendiği belirtilmiştir. Bu nedenle kadın yoksulluğunun azaltılması için kadınların ekonomik bağımsızlığa erişimlerinin yaygınlaştırılmasının altı çizilmiştir.

Eylem Platformu ise kadının güçlendirilmesinin gündemi olarak tanımlanmaktadır. Eylem Platformu, kadınların özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımı önündeki engellerin, kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve politik karar alma pozisyonlarında ve mekanizmalarında yer almaları yoluyla ortadan kaldırılabileceğini ifade etmektedir. Bu kapsamda Eylem Platformunda 12 kritik alan belirlenmiştir.

Bu 12 kritik alandan biri olan “kadınlar ve yoksulluk” başlıklı sorun alanında kadın yoksulluğunun artış gösterdiğine dikkat çekilmiş, özellikle kadın başlı ailelerin ücret ayrımı, çalışma hayatındaki mesleki ayrımlar ve diğer cinsiyete dayalı engeller nedeniyle en yoksul kesimde yer aldıkları belirtilmiştir. Bu kapsamda Eylem

Platformunda yer alan stratejilerden biri “*Yoksulluk içindeki kadınların ihtiyaçlarına ve çabalarına cevap veren makroekonomik politikaları ve kalkınma stratejilerini gözden geçirmek, benimsemek ve uygulamak*”tır. Bu kapsamda hükümetler tarafından yapılacak eylemler arasında hane reisinin kadın olduğu aileleri destekleyecek belirli ekonomik, sosyal, tarımsal ve ilgili politikaları düzenlenmesi ve uygulanması bulunmaktadır. Aynı başlık altında ayrıca “*Özellikle yoksulluk içinde yaşayan kadınların ve ailelerin kadın reislerinin ihtiyaçlarına özel bir önem vererek, diğer şeylerin yanı sıra, ulaşılabilirlik önündeki bütün engelleri kaldırarak bütçelerinin yeteceği barınmayı sağlamalarını ve arazi edinmeye ulaşılabilirliklerini mümkün kılmak*” ifadesi yer almıştır. Dolayısıyla, Pekin Eylem Platformu ile yoksulluk riskini fazlasıyla taşıyan tek ebeveyn annelerin desteklenmesinden hükümetler sorumlu kılınmıştır.

3.1.1.3 Avrupa Birliği

Başlangıçta ekonomik hedefleri öncelikli olan Avrupa Birliği (AB), bugün kadın-erkek eşitliğinin sağlanması amacıyla çalışmalar yürütmekte, mevzuatında bu amacın sağlanmasına ilişkin hükümlere yer vermektedir. Bu kapsamda, AB öncelikle anlaşmalarında kadın-erkek eşitliği ilkesine yer vermiştir. Örneğin Roma Antlaşması’nda (1957) ücretlerde cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaması hükmü yer almaktadır. Maastricht Anlaşmasında (1993) ise ilk kez kadın-erkek eşitliğini sağlama ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı önleme hedeflerine ve işgücü piyasasında eşitlik koşullarının sağlanması ile eşit ücreti de kapsayan eşit muamele ilkelerine yer verilmiştir. Bu antlaşmaya eklenen Sosyal Politika Protokolü ise üye ülkelere kadınların çalışma yaşamına girmelerini kolaylaştırıcı özel olanaklar sağlama ve mesleki kariyerlerini engelleyecek olumsuzlukları ortadan kaldırmaları konusunda yükümlülükler getirmiştir (Bakırcı, 2010). Amsterdam Antlaşması’nda (1999) ise istihdam politikasının Birlik düzeyinde ortak bir görev olduğu belirtilmiş, böylece daha etkili politikaların hayata geçirilmesi imkanı sağlanmıştır.

AB bu anlaşmaların haricinde kadınlar ve erkekler arasında eşitliğin sağlanabilmesi adına özellikle çalışma yaşamı ile ilgili bazı direktifler yayınlamıştır.

Bu direktifler eşit işe eşit ücret ödenmesi, çalışan kadınların korunması, kadın istihdamının artırılması, annelik ve babalık izinleri gibi konularda düzenlenmiştir. 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi ile Türkiye AB'ye aday ülke statüsünü elde etmiş, dolayısıyla ülkemiz de söz konusu direktiflerin gereklerini yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. AB adaylığı süresince bu direktiflerin ulusal mevzuata geçirilerek uyum sağlanması gerekmektedir. Ancak direktiflerin nasıl uygulanması gerektiği ulusal düzenlemelere bırakılmıştır. Bu açıdan bağlayıcılık konusunda bu direktiflerin CEDAW Sözleşmesi ve Pekin Eylem Platformundan farklı olduğunu söylemek mümkündür.

92/85/EEC sayılı Konsey direktifi; hamile, yeni doğum yapmış veya emzikli kadın çalışanların iş güvenliği ve sağlığı ile ilgili düzenlemelere ilişkin olarak hazırlanmıştır. Madde 8 uyarınca üye ülkeler, kadın çalışanlara doğumdan önce ve/ya sonra en az 14 hafta kesintisiz analık izni verilmesi konusunda önlem almalıdır. Bu süre boyunca kadınların ücret dışında çalışmayla ilgili hakları da korunmalıdır. Ancak 2010 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından verilen tavsiye kararıyla ücretli doğum izni asgari standardı 20 haftaya çıkarılmıştır (Bakırcı, 2010).

Gözden Geçirilmiş AB Ebeveyn İzni Çerçeve Sözleşmesini Uygulama ve 96/34/EC sayılı Direktifi Yürürlükten Kaldırma Hakkında 2010/18/EU sayılı direktif ile kadın ve erkek çalışanlara doğum ya da evlat edinme nedeniyle bakım için çocuk sekiz yaşına gelene kadar her ebeveyn için en az dört ay olmak üzere ebeveyn izni düzenlenmesi öngörülmüştür. Bu iznin ebeveynler arası devredilmesi söz konusu değildir (Bakırcı, 2010).

79/7/EEC sayılı Konsey direktifi sosyal güvenlik uygulamalarında kadın ve erkeğe eşit muamele edilmesini; ayrıca sosyal güvenlik sisteminin kapsamı, yararlanma koşulları ve primlerin hesaplanmasında "cinsiyete dayalı doğrudan veya özellikle medeni durum ya da aile durumu nedeniyle dolaylı ayrımcılığın bulunmamasını" sağlamayı amaçlamaktadır (Bolcan, 2010: 253-276).

Diğer taraftan 92/241/EEC sayılı Konsey Kararına göre, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılabilmesi için çocuk bakım hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik önlemler alınması, çalışan ebeveynlere özel izinler verilmesi, işin çocuk sahibi işçilerin ihtiyaçları çerçevesinde düzenlenmesi tavsiye edilmektedir. Ayrıca çocuk bakım hizmetinin karşılanabilir nitelikte olması, tek ebeveynli ailelerin dikkate alınması ve hizmete erişimin kolay olması belirtilmiştir (Bakırcı, 2010). Ancak AB tavsiye kararları uygulama konusunda devletleri kendi inisiyatiflerine bıraktığı için bağlayıcı değildir.

Söz konusu mevzuatın dışında 2000 yılında gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi, 2010 yılına kadar kadın istihdamının %60'a çıkarılması hedefinin belirlenmesi açısından önemlidir. Buna ek olarak iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması da Lizbon Hedefleri arasında yer almıştır.

Öte yandan 2002 yılında gerçekleştirilen Barselona Zirvesi, çocuk bakım hizmetlerine ilişkin Avrupa Standartlarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda, 2010 yılına dek 3 yaşın altındaki çocukların en az %33'üne bakım hizmeti sunulması, 3 yaşın üstünde ancak zorunlu eğitim yaşının altındaki çocukların %90'ına bakım hizmeti sunulması hedeflenmiştir (Bütün, 2010). Söz konusu Zirvede ayrıca 2003-2006 yıllarını kapsayan Yeni İstihdam Stratejisi belirlenmiş ve hedefleri arasında özellikle dezavantajlı kişilerin işgücü piyasasına entegrasyonunu teşvik etmek ve ayrımcılıkla mücadele etmek yer almıştır.

3.1.1.4 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1919 yılında sosyal adalet ve uluslararası insan ve çalışma haklarının iyileştirilmesi adına kurulmuş BM ihtisas kuruluşudur. ILO çalışma hayatına ilişkin temel haklar, örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık, zorla çalıştırmanın engellenmesi, fırsat ve muamele eşitliği gibi konularda sözleşmeler ve tavsiye kararları aracılığıyla uluslararası standartların belirlenmesi için çalışmalar yürütmektedir. Bir çalışma örgütü olmasına karşın ILO yoksulluğun önlenmesi için de düzenlemeler yapmıştır. ILO'nun özellikle kadın yoksulluğunu

önlemek adına iş yaşamında kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması, kadınların maddi kaynaklara erişimlerinin sağlanması, kadın istihdamının artırılması, sosyal koruma ve çalışma standartlarının sağlanması gibi önerileri bulunmaktadır (Uçar, 2010).

Öte yandan ILO'nun temel insan hakları ve kadın istihdamını doğrudan veya dolaylı etkileyen sözleşmeleri ve tavsiye kararları bulunmaktadır. Türkiye ILO'nun birçok sözleşmesine taraf olsa da aile sorumluluklarında kadın ve erkeğin yükümlülüklerinin eşit kabul edilmesine ilişkin 1981 tarih ve 156 sayılı Ailevi Sorumlulukları Olan Çalışanlar Hakkında Sözleşme ile analık izni ve analık izninde yapılacak nakit yardımını düzenleyen 2000 tarih ve 183 sayılı Analığın Korunması Hakkında Sözleşmeye taraf değildir.

3.1.1.5 Avrupa Sosyal Şartı

1961 yılında imzaya açılan ve bireylerin temel sosyal ve ekonomik haklarını korumayı amaçlayan Avrupa Sosyal Şartı, 1996 yılında yeniden değerlendirilmiştir. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, 1961 tarihli sözleşmede var olan eksiklikleri gidermek ve sosyal hakların kapsamını genişletmek amacıyla hazırlanmıştır. Ülkemizin 2007 tarihinde onayladığı söz konusu sözleşme yoksulluk, sosyal dışlanma ve kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına ilişkin önemli hükümler içermektedir.

Avrupa Sosyal Şartı'nın 4. maddesinin 3. fıkrasında "*Akit taraflar çalışan erkekler ile kadınların eşit işe eşit ücret hakkına sahip olduklarını tanımayı taahhüt ederler*" ifadesi yer almaktadır. 16. madde ise "*ailenin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkını*" düzenlemektedir. Bu kapsamda "*Akit Taraflar, toplumun temel birimi olan ailenin tam gelişmesi için gerekli koşulları sağlamak amacıyla; sosyal yardımlar ve aile yardımları, mali düzenlemeler, konut sağlama, yeni evlilere yardım ve diğer uygun araçlarla aile yaşamının ekonomik, yasal ve sosyal bakımdan korunmasını teşvik etmeyi taahhüt ederler*" ifadesi söz konusu maddede yer almaktadır.

Çalışan kadınların annelik durumunda korunma hakkını düzenleyen 8. maddede ise analık izninin süresinin en az on dört haftaya çıkarılması, hamile kadınlara işten çıkarma bildiriminin yapılamayacağı dönemin uzatılması, hamile emzikli ve yeni doğum yapan kadınların gece postalarında ve yeraltı madenlerde ve kendi ve çocuğuna karşı bir tehdit içeren unsurların bulunduğu ortamlarda çalıştırılmasının yasaklanması gibi konular yer almaktadır.

Öte yandan sözleşmenin 30. maddesi toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı ile ilgilidir. Bu kapsamda taraf devletler toplumsal dışlanma ve yoksulluk durumunda yaşayan ya da bu duruma düşme tehlikesinde olan kişilerin ve ailelerinin, özellikle istihdam, konut, eğitim, öğrenim, kültür ile sosyal ve tıbbi yardım olanaklarına fiilen ulaşmalarını teşvik edecek genel ve eşgüdümlü bir yaklaşım çerçevesinde önlemler almayı taahhüt ederler.

Sözleşmede kadın yoksulluğu ve özellikle tek ebeveynlerin yoksulluk riskine ilişkin özel bir madde yer almasa da kadınların çalışma yaşamına katılımı, annelik durumunda korunma hakkı, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması, istihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaması gibi konularda düzenlemeler getirilmiştir.

Uluslararası mevzuatta görüldüğü gibi eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrılmış kadınlara özellikle kadın yoksulluğuna ilişkin hükümlerde dikkat çekilmiştir zira kadın yoksulluğu tek ebeveyn hanelerde daha şiddetli yaşanmaktadır. Öte yandan medeni duruma bakılmaksızın ayrımcılık yapılamayacağı, annelik süresince kadınların korunması, çocuk bakımından her iki ebeveynin de sorumlu olması, sosyal dışlanmanın önlenmesi vb. konulara uluslararası alanda dikkat çekilmiş, ülkemiz de bu hususlarda taahhütlerde bulunmuştur. Bir sonraki bölümde ise ulusal mevzuatımızda eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınları ilgilendiren hükümler incelenecektir.

3.1.2 Ulusal Mevzuatta ve Politika Belgelerinde Tek Ebeveyn Anneler

Bu bölümde doğrudan ya da dolaylı olarak tek ebeveynlere ilişkin başta Anayasa olmak üzere ulusal mevzuatımızdan bahsedilecektir. Ayrıca ülkemizde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda gerçekleştirilecek uygulamaları belirleyen ve oluşturulacak politikalarda etkili olan Kalkınma Planı ile kamu politikalarına temel teşkil eden ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı incelenecektir.

3.1.2.1 Anayasa

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kadın erkek eşitliği ilkesini kabul etmektedir. Anayasanın 10. maddesine göre kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir ve devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür. 2010 yılında yapılan Referandum sonrası eklenen yeni madde ile Devlet'in bu konudaki yükümlülükleri gerçekleştirmek üzere alacağı tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağı belirtilmiştir. Böylece geçici özel önlem uygulamaları için anayasal dayanak sağlanmıştır. Bu kapsamda, eşini kaybetmiş ya da eşinden ayrılmış ihtiyaç sahibi kadınlara uygulanacak özel önlemlerin eşitlik ilkesine aykırı yorumlanamayacağı değerlendirilmektedir.

Öte yandan Anayasanın 41. maddesinde eşler arası eşitliğe dayalı bir aile modelinden bahsedilmekte, ayrıca devletin anne ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alacağı hükmüne yer verilmektedir. Bu düzenleme daha çok evliliğe dayalı birlikteliklere ilişkin bir koruma öngörmektedir ancak evlilik dışı birliktelikler ve tek ebeveynlerin de bu koruma kapsamında yer alacağı düşünülmektedir (Bakırcı, 2010).

Bunlara ek olarak Anayasanın 49. maddesine göre “Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır”. Yine 17.

maddesinde herkesin yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir.

Anayasa'nın 5. maddesinde kişilerin refah, huzur ve mutluluğunu sağlamanın; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmanın; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamanın devletin temel amaç ve görevleri arasında olduğu belirtilmiştir.

60. maddeye göre herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Sosyal güvenlik hakkı, insan haklarına saygılı sosyal hukuk devleti olmanın bir gereğidir. Anayasanın 61. maddesinde ise sosyal güvenlik bakımından özel olarak kimlerin korunması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri, sakatları, yaşlıları, korunmaya muhtaç çocukları korumakla ve bu amacı gerçekleştirmek için gerekli tesis ve teşkilatı korumak ve kurdurmakla görevlidir.

Böylece devlet, kadınların, özellikle bu şekilde belirtilmiş olmasa bile tek ebeveyn annelerin korunması, çalışmaya teşvik edilmesi, iş ve aile yaşamını uyumlaştırılması ve sosyal güvenlik hakkından yararlanmaları konularında önlemler alınması konusunda sorumludur.

3.1.2.2 İkincil Mevzuat

Eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınlarla ilgili hukuki düzenlemeler boşanma, nafaka, sosyal yardımlar, doğum izni, kreş hizmetleri vb. konuları içermektedir. Bu kapsamda, başta Medeni Kanun, İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu olmak üzere birçok kanun, genelge ve yönetmelikten bahsedilebilir. Ancak ilgili hukuki düzenlemeler, tek ebeveyn

annelere yönelik uygulanan politikalar incelenirken daha detaylı olarak incelenecektir.

Öte yandan bu bölümde kurumlararası işbirliğinde önemli rol oynayan protokollerden biri olan ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı arasında 17 Şubat 2012 tarihinde imzalanan protokolden bahsetmekte yarar vardır. Söz konusu protokolün amaçlarından biri olan kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi ve istihdamının artırılması kapsamında, kocası ölmüş, kocası tarafından terk edilmiş, kocası cezaevinde olan veya boşanmış kadınların sosyal yaşama katılımlarının sağlanması amacıyla çalışabilir durumda olanların Türkiye İş Kurum Genel Müdürlüğü'ne (İŞKUR) erişiminin sağlanması hedeflenmiştir.

Diğer taraftan, ülkemizde tek ebeveynlere yönelik doğrudan bir mevzuatın bulunmadığı fakat dolaylı olarak iş yaşamı, sosyal sigorta ve sosyal yardım konularında tek ebeveynleri ilgilendiren hükümlerin yer aldığını söylemek mümkündür.

3.1.2.3 Onuncu Kalkınma Planı

2014–2018 dönemini kapsayan “Onuncu Kalkınma Planı” Temmuz 2013 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilmiştir. Kalkınma planında toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi amacıyla birtakım hedeflere yer verilmiştir. Bu hedefler:

- Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, kadın istihdamının artırılması, eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesinin sağlanması;

- Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik güvenceli esnek çalışma, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir kılınması ile ebeveyn izni gibi alternatif modeller uygulanması;
- Kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi amacıyla özellikle erken çocukluktan başlayarak örgün ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal bilinç düzeyinin yükseltilmesi;
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulup örnek uygulamalar geliştirilmesi sağlanmasıdır.

Öte yandan Onuncu Kalkınma Planı'nın Aile ve Kadın başlığı altında ülkemizde artan boşanma sayılarına dikkat çekilmiştir. Planda boşanmaların artması, göç ve kentleşme, kültürel değerlerdeki aşınma, bireyselleşmenin artması, aile eğitimindeki eksiklikler, yeni iletişim teknolojileri gibi nedenlerle aile üyeleri arasındaki iletişim azalmasına dikkat çekilmiştir. Boşanma sonucunda oluşan tek ebeveynli ailelerin sorunlarının çözümüne yönelik, izleme ve rehberlik ihtiyacı bulunduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda boşanmaların azaltılması amacıyla aile danışmanlığı ve uzlaştırma mekanizmaları geliştirilmesi, tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik izleme ve rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

Diğer taraftan Planda "Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı"nın yürütülecek olmasından bahsedilmiştir. Programın amacı Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesini desteklemek üzere dinamik nüfus yapısının korunması, aile kurumunun güçlendirilmesi ve böylece sosyal refah ve sosyal sermayenin artırılmasıdır. Programın hedefleri ise aile refahının korunması ve aile kurumunun güçlendirilmesi, kuşaklar arası dayanışmanın güçlendirilmesi, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması, toplam doğurganlık hızının artırılması, nüfusa ilişkin kayıt sistemlerinin geliştirilmesidir. Sorumlu kuruluşu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olan programın üç bileşeni vardır. Bunlar; aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesi, aile refahının ve nesiller arası dayanışmanın artırılması ve dinamik nüfus yapısının korunmasıdır. "Aileye Yönelik Hizmetlerin Geliştirilmesi" bileşenini

oluşturan maddelerden biri ise tek ebeveynli ailelerin sorunlarının çözümüne yönelik mekanizmaların geliştirilmesidir.

Uygulama dönemi içerisinde bulunan Onuncu Kalkınma Planında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve tek ebeveynlere yönelik destek uygulamalarının yaygınlaştırılması hedeflerinin yanı sıra aile yardımlarının geliştirilmesi, aile danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi, evlilik öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelli sunulması hedeflenmektedir. Planda ayrıca erken dönem çocuk gelişimine dikkat çekilmiş, yoksullukla mücadele, sosyal güvenlik ve sosyal koruma gibi alanlarda da önemli hedefler belirlenmiştir. Dolayısıyla bu hedefler de eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınları ve çocuklarını ilgilendirmektedir.

Tek ebeveynli ailelerin önemli bir politika dokümanı olan Onuncu Kalkınma Planında yer alması oldukça önemlidir. Planın incelenmesinden görüleceği üzere boşanmalar aile çözülmesi olarak yer almakta ve boşanmaların azaltılması hedeflenmektedir. Boşanmaların aile danışmanlığı ve uzlaştırma mekanizmaları ile çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Diğer taraftan tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik izleme ve rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması politikası yürütüleceği belirtilmiştir. Ancak özellikle eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınların yoksulluk riski ve onlara yönelik uygulanacak somut politikalara ve kullanılacak politika araçlarına planda yer verilmemiş olması dikkat çekmektedir.

3.1.2.4 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı

Kadın erkek eşitliği konusunda yürürlükte olan mevzuatın uygulamaya etkin bir şekilde yansıtılmasını sağlamak, sorumlu kurum ve kuruluşları kadın erkek eşitliği konusundaki görevleri konusunda harekete geçirmek amacıyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013 yılları arasında uygulamaya konmuştur. Söz konusu eylem planının ekonomi başlığı altında kadın istihdamının desteklenmesi, bu kapsamda okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması; çocuk, hasta,

özürlü ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir hale getirilmesi stratejisi belirlenmiştir.

Öte yandan yoksulluk başlığı altında sosyal güvenlik sistemi dışında kalan ve çalışamayacak durumdaki kadınlara yönelik uygulanan sosyal yardım (ayni/nakdi yardım) ve hizmetlerin (sosyal konut tahsisi, kira desteği vb.) geliştirilmesi, ulaşılabilir kılınması, eşit dağılımının ve sürdürülebilirliğin sağlanması; sosyal koruma anlayışına uygun olarak düzenli geliri güvence altına alacak çalışmalar yapılması stratejileri belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi Toplumsal Cinsiyet Ulusal Eylem Planı ile kadın istihdamının ve kadın yoksulluğunun azaltılması amacıyla kurumlara çeşitli sorumluluklar yüklenmiş olsa da eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınlar özelinde bir önlem alınmasını öngörülmemiştir.

3.2 Türkiye’de Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları

Bu kısımda, ikinci bölümde dört AB üyesi ülkelerin incelenmesinde olduğu gibi, öncelikle ülkemizde tek ebeveynli ailelere yönelik sosyal politikaların incelenmesinde eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınların da faydalandığı bakım izinleri, çocuk bakım hizmetleri ve nakit transferlerinden bahsedilecek, daha sonra tek ebeveynlere yönelik olan politika uygulamalarına yer verilecektir.

3.2.1 Bakım İzinleri

Daha önce belirtildiği gibi, doğuma bağlı olarak verilen analık izni, babalık izni ve ebeveyn izni uygulamaları, sosyal politikaların kadın ve erkeğin aile içindeki rollerine ilişkin varsayımı üzerine şekillenmektedir. Ayrıca iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasında önemli bir rolü olan doğum izni, tek ebeveyn anneleri doğrudan etkileyen politikalardan biridir.

Ülkemizde doğuma bağlı izinler İş Kanunu ve Devlet Memurları Kanunu ile düzenlenmiştir. 2003 yılında İş Kanunu ve 2004 yılında Devlet Memurları Kanununda yapılan değişikliklere göre, kadın işçilerin ve memurların doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı hafta ücretli doğum izni hakları vardır. Çoğul gebelik durumlarında doğumdan önceki sekiz haftalık süreye iki hafta eklenmesi söz konusudur. Doktorun onay vermesi halinde kadın işçi veya memur doğumdan önceki üç haftaya kadar işyerinde çalışabilir, böylece doğumdan önceki üç hafta doğum sonrasına aktarılabilir. Bu süreler, kadının sağlık durumuna ve işin özelliklerine göre doğumdan önce ve sonra gerektiğinde artırılabilir.

Söz konusu kanunlarda 2011 yılında yapılan değişiklikle, kadın işçinin ve memurun erken doğum yapması halinde doğumdan önce kullanamadığı çalıştırılmayacak sürelerin doğum sonrası sürelerle eklenmek suretiyle kullandırılması hükmü eklenmiştir.

Analık iznine ek olarak anılan kanunlarla süt izninin kullanımı da belirlenmiştir. Buna göre, kadın işçilere bir yaşından küçük çocuklarını emzirmeleri için günde 1,5 saat izin verilmektedir. Kadın memurlara ise doğum sonrası analık izni süresinin bitim tarihinden itibaren ilk altı ayda günde 3 saat, ikinci altı ayda günde 1,5 saat süt izni verilmektedir. Diğer taraftan doğum yapan kadın işçilere istekleri halinde ücretli analık izni süresi bitiminden itibaren 6 ay, kadın memurlara ise 24 ay ücretsiz izin hakkı verilmiştir.

Babalık izni süresi ise eşi doğum yapmış erkek memurlar için ücretli olarak 10 gün iken işçiler için böyle bir izin hakkı mevcut değildir. Bu anlamda tek ebeveyn olan babalar için de bir düzenleme bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, çocuğun belli bir yaşa gelene kadar bakımı için her iki ebeveyne belirli bir süre için verilen ebeveyn izni uygulaması ülkemizde kamuda çalışan ebeveynler için tanınmıştır. Bu kapsamda kadınlara analık izni süresinin

bitiminden itibaren, erkeklere doğumdan itibaren aylıksız olarak 24 aya kadar ebeveyn izni verilmektedir.

Tablo 3.1: Türkiye’de bakım izinleri

Analık İzni	Süt İzni	Ebeveyn İzni	Babalık İzni
Kamuda ve özel sektörde doğumdan önce 8 hafta, doğumdan sonra 8 hafta (çoğul gebelikte + 2 hafta)	Kamuda doğum sonrası analık izni süresinin bitim tarihinden itibaren ilk alt ay günde 3 saat, ikinci 6 ay 1,5 saat	Kamuda kadınlara, analık izni süresinin bitiminden itibaren, erkeklere ise doğumdan itibaren aylıksız olarak 24 aya kadar.	Kamuda doğumdan sonra 10 gün Özel sektörde yok
Kamuda ücretin yüzde 100’ü Özel sektörde son bir yıl içinde en az 90 gün analık sigortası primi ödenmiş kadınların günlük ücretlerinin 2/3’ü üzerinden geçici iş göremezlik ödeneği	Özel sektörde kadın işçilere bir yaşından küçük çocuklarını emzirmeleri için 1,5 saat	Özel sektörde yok	

Tablo 3.1’den görülebileceği gibi ikinci bölümde incelenen dört Avrupa ülkesinden farklı olarak, ülkemizde bakım izinleri işçi ve memur olma statüsüne göre farklılık göstermektedir. Analık izni süreleri kadın memur ve işçilerde eşitlense de, ücretlerde eşitsizlik mevcuttur. Kamuda çalışan kadınlara analık izni süresince ücretlerinin tamamı ödenirken özel sektörde çalışan kadınlar günlük kazancın en fazla üçte ikisi kadar geçici iş göremezlik ödeneği almaktadırlar. Diğer taraftan emzirme izninde de işçi ve memur olma durumuna göre farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca babalık izni de özel sektörde mevcut değildir.

Bakım izinlerinde özel ve kamu sektöründe çalışanlara yönelik farklı uygulamalara ek olarak analık izni süresi de eleştiri konusu olmaktadır. Daha önce bahsedilen Avrupa Parlamentosu tarafından 2010’da kabul edilen tavsiye kararına göre kadın işçilere, ücretlerinde herhangi bir azalma olmaksızın en az 20 hafta analık izni verilmesi onaylanmıştır. Ülkemizde uygulanan 16 haftalık analık izni OECD ülkeleri ortalaması olan 19 hafta ücretli doğum izninden de düşüktür (OECD, 2011).

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki ülkemizde bu konuyla ilgili yasal değişiklikler yapılması hususunda mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Bu kapsamda, analık izni boyunca ödemelerde ve süt izninde işçi-memur ayrımının ortadan kaldırılması, doğum izninin süresinin artırılması gibi düzenlemelerin getirilmesi öngörülmektedir.

3.2.2 Çocuk Bakım Hizmetleri

Ülkemizde kurumsal çocuk bakım hizmeti sunumu başta Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı anaokulları ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na (ASPB) bağlı kreşler ve gündüz bakım evleri olmak üzere belediyeler, üniversiteler, kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve özel kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır.

• Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Olan Kurumlar

MEB'e bağlı olan eğitim kurumları okul öncesi eğitim vermekte olup, zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş 3-5 yaş (36-72 ay) grubundaki çocukların eğitimini kapsamaktadır. Okul öncesi eğitim kurumları bağımsız anaokulları olarak ya da ilköğretim okullarına bağlı ana sınıfları veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak açılabilir (MEB, 2013). Bu kapsamda MEB'e bağlı olarak hizmet sunan kurumlar aşağıda yer almaktadır:

Özel ya da Resmi Anaokulları: 3-5,5 (36-66 ay) yaş grubu çocuklara hizmet vermektedir ve çoğunlukla tam gündür.

Özel ya da Resmi Ana Sınıfları: 5-5,5 (60-66 ay) yaş grubu çocuklara hizmet vermektedir. Yaygın olarak devlet okulları bünyesinde olmak üzere, özel okullar bünyesinde de açılabilmektedir.

Uygulama Sınıfı: 3-5,5 (36-66 ay) yaş grubu çocukların eğitimi amacıyla açılan MEB'e bağlı okul öncesi eğitimle ilgili program uygulayan ortaöğretim

bünyesinde açılan sınıftır. Çoğunlukla Kız Meslek Liselerindeki öğrencilerin öğretmenler denetiminde uygulama yaptığı birimlerdir.

Yaz Okulu: Okul öncesi eğitimi yaygınlaştırmak ve geliştirmek, çalışan anne-babanın taleplerini karşılamak amacıyla okul öncesi eğitim programı doğrultusunda çocuklar için önem ve öncelik arz eden konuları kapsayan, okul öncesi eğitimden yararlanamayan 5-5,5 yaş (60-66 ay) grubu çocuklara öncelik tanınarak, yaz aylarında uygulanan eğitimidir.

Gezici Sınıf: Okul öncesi eğitimi yaygınlaştırmak ve geliştirmek amacıyla, maddi imkanları yetersiz ailelerin okul öncesi eğitim kurumlarına devam edemeyen 36-66 aylık çocukları için kuruma dayalı okul öncesi eğitim uygulamasıdır. Gezici sınıf projesi, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlükleri, Belediyeler ve Üniversiteler arasında imzalanan protokolle sürdürülmektedir (MEB, 2013).

Ülkemizde anaokulu ve ana sınıfı sayıları yıllar içinde artış göstermiştir. 2004-2005 eğitim yılında anaokulu sayısı (resmi ve özel) toplam 865, ana sınıfı sayısı (resmi ve özel) toplam 13.546 iken, 2012-2013 yılında anaokulu sayısı 3.287'ye, ana sınıfı sayısı ise 22.179'a ulaşmıştır.

• Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Olan Kurumlar

Çocuk Yuvaları: 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Gerekli durumlarda 12 yaşını bitirmiş korunmaya muhtaç kız çocukları da yuvalarda bakılabilmektedir. 2013 Aralık ayı itibarıyla 21 çocuk yuvası 1.706 kapasiteyle hizmet vermektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü [ÇHGM], 2013).

Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evleri: Özel ve tüzel kişilerce açılması istenen Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ve Özel Çocuk Kulüplerinin açılış, işleyiş ve denetim işlemleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü) tarafından gerçekleştirilmektedir. 2013 Aralık ayı itibariyle 1.673 özel kreş ve gündüz bakımevi 109.674 kapasite ile hizmet vermektedir (ÇHGM, 2013).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) tarafından ekonomik güçlük içinde bulunan ailelerin çocuklarına Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri Yönetmeliğinin 27.maddesi gereği ücretsiz bakım ve eğitim hizmeti verilmektedir. Söz konusu Yönetmelik hükümleri doğrultusunda, Özel Kreş ve Gündüz Bakımevlerinde en az 2 çocuk olmak üzere %5'lik bir kontenjan ayrılarak "ücretsiz bakım hizmeti" verilmektedir. Bu bakım türünden;

- Ekonomik gücü yeterli olmayan ailelerin çocukları,
- Ekonomik gücü yeterli olmayan, anne ve babası ölü olup, bir yakını tarafından bakılan çocuklar,
- Ekonomik gücü yeterli olmayan tek ebeveyni ile yaşayan çocuklar,
- Kadın Konukevlerinde bulunan kadınların çocukları,
- Korunma altında bulunan çocuklar,
- Şehit ve malûl gazi çocukları,
- Ekonomik gücü yeterli olmayan engelli ebeveyni olan çocuklar faydalanabilmektedirler.

"Ücretsiz bakım hizmeti" ile ekonomik yetersizlik içinde olan ailelerin çocuklarının korunma altına alınmadan, aile yanında desteklenerek gündüzlü olarak kreş hizmetinden yararlanmaları sağlanmaktadır.

- **Kamu Kuruluşları Bünyesinde Sunulan Hizmetler**

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 191. maddesine göre, devlet memurları için ihtiyaç görülen yerlerde çocuk bakımevi ve sosyal tesisler

kurulabilmektedir. Bu kapsamda çıkartılan Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Çocuk Bakım Evleri Hakkında Yönetmeliğe göre kamu kurumlarında istihdam edilen memurların çalıştıkları kurumlarda 0-6 yaş grubuna dahi olan 50 ve daha fazla sayıda çocuk için kreş açılabilir. Ancak kreş açma tamamen idarenin takdirine bırakılmış olup, bunun için ayrıca kurumun bağlı olduğu bakanın onayının alınması şartı getirilmiştir. Diğer taraftan en az 50 çocuk şartı da eleştiriye açıktır (Bakırcı, 2010).

Söz konusu yönetmeliğin 13. maddesine göre çocuk bakımevi hizmeti ücretlidir. Her çocuk için alınacak ücret Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü görüşü alınarak her mali yıl başında Maliye Bakanlığı'na belirlenir. Belirlenen ücret gerektiğine yıl içinde değiştirilebilir. Kamu Sosyal Tesislerine İlişkin Tebliğ ile 2014 yılı için belirlenen asgari ücret aylık 132,00 TL'dir. Ancak belirlenen asgari aylık ücretin kreş ve çocuk bakımevi hizmetlerinin karşılanmasında yeterli olmadığı durumlarda, kurum ve kuruluşlar belirlenen ücretin üzerinde bedel tespit etmeye yetkilidir.

Yönetmeliğin 11. maddesine göre bakımevine yazılı müracaatı bulunan kurum memurlarının çocukları kabul edilir. Ancak aynı kurumda çalışan anne ve babanın çocuğuna öncelik tanınır. Anne ve babanın ayrı kurumlarda çalışmaları halinde ise, çocuk annenin çalıştığı kuruma bağlı bakımevine kabul edilir. Annenin çalıştığı kurumda bakımevi açılmamışsa çocuk babanın çalıştığı kuruma kabul edilir. Bu madde, çocuk bakım sorumluluğunu sadece kadına yükleyen anlayışı pekiştirmektedir. Ebeveynlerin farklı kurumda çalışmaları halinde hangi kurumun bakımevinin seçileceğinin eşlere bırakılması gerektiği söylenmektedir (Bakırcı, 2010).

Ülkemizde kamu kurumları tarafından açılan söz konusu kreş sayısının yıllar içinde azaldığı görülmektedir. 2004-2005 eğitim yılında kamu kuruluşlarınca açılan kreş ve gündüz bakımevi sayısı 419 iken 2012-2013 eğitim yılında bu sayı 121'e düşmüştür.

- **İş Kanununa tabi İşveren kuruluşlarınca açılan Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtları**

4857 sayılı İş Kanununa tabi olan işyerlerinde uygulanacak olan “Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik”in 15. maddesine göre, yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun, 100-150 kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde 0-1 yaş arası çocuklar için emzirme odaları, 150’den fazla kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde ise 0-6 yaş arasındaki çocukların bakılması için kreş/yurt açma zorunluluğu vardır. İşverenler, söz konusu hizmeti piyasadan da alabilirler. Ancak bu yönetmelik birçok açıdan tartışmalara neden olmaktadır. Küçük işletmeler için 100-150 kadın işçi çalıştırmak oldukça büyük bir sayıdır. Ayrıca işverenin oda veya yurt açma yükümlülüğünden kurtulabilmek için kadın işçi sayısını yönetmelikte belirtilen sayının altında tutması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Öte yandan oda veya kreş açma yükümlülüğünde yalnızca kadın işçi sayısına bakılması, çocuk bakım sorumluluğunun sadece kadının üzerinde olduğu anlayışını göstermektedir (Bütün, 2010).

Söz konusu Yönetmeliğin Oda ve Yurtlardan Faydalanacaklar başlıklı 16. maddesinde “Oda ve yurtlardan kadın işçilerin çocukları ile erkek işçilerin annesi ölmüş veya velayeti babaya verilmiş çocukları faydalanırlar” hükmü yer almaktadır. Tek ebeveyn babalara destek olmak amacıyla yer aldığı düşünülen bu madde, kadının bakımdan sorumlu olduğu geleneksel cinsiyet rolleri anlayışının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu maddenin kadının ve erkeğin çocuk bakımında eşit rolleri olması anlayışına aykırı olduğu değerlendirilmektedir (Bütün, 2010). Bakırcı (2010)’ya göre anne ve babanın ayrı iş yerlerinde çalışmaları durumunda çocuğun hangi işyerindeki olanaklardan faydalanacağı kararı ebeveynlere bırakılmalı, bu hak erkek ve kadına eşit olarak sağlanmalıdır.

- **Diğer Kurumlar**

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak bazı belediyeler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından da çocuk bakım hizmetleri verilmektedir. Ancak bunların sayıları oldukça sınırlıdır.

Bazı belediyeler, 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nun 14. maddesini temel olarak kendi personellerine ve hizmet verdikleri bölgelerdeki halka yönelik düşük ücretli ya da ücretsiz çocuk bakım merkezleri açmaktadırlar. Ayrıca, erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetleri konusunda Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Kadın Merkezi (KAMER) ve Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) gibi sivil toplum kuruluşları çeşitli çalışmalar yürütmektedirler.

Görüldüğü gibi ülkemizde okul öncesi eğitime kurumsal anlamda bakıldığında temel olarak MEB ve ASPB karşımıza çıkmaktadır. Tablo 3.2'den anlaşıldığı üzere okul öncesi eğitim hizmetlerinin büyük çoğunluğu (yüzde 90'ından fazlası) Millî Eğitim Bakanlığı'nca, geri kalanı ise ASPB ve diğer kamu ve özel kurum ve kuruluşlarca verilmektedir.

Tablo 3.2: 2012/13 Öğretim yılı okul öncesi eğitim kurumları, çocuk ve öğretmen sayıları (MEB, 2013)

	Kurum sayısı	Öğrenci sayısı			
		Toplam	Erkek	Kadın	
MEB	ANAOKULLARI	3.287	275.777	144.526	131.251
	Resmi anaokulu	1.884	219.536	114.702	104.834
	Özel anaokulu	1.403	56.241	29.824	26.417
	ANA SINIFLARI	22.179	750.343	390.574	359.769
	Resmi anasınıfları	21.551	725.816	377.670	348.146
	Yaz anaokulları ve anasınıfları	-	1.205	558	647
	Mobil anaokulları	-	849	428	421
	Özel anasınıfları	628	24.527	12.904	11.623
Diğer Kurumlar	657 SK. 191. Md.ye göre açılan kurumlar	121	7.857	4.113	3.744
	ASPB (özel)	1.610	43.956	22.966	20.990
GENEL TOPLAM		27.197	1.077.933	562.179	515.754

Okul öncesi kurumlar MEB ve ASPB'ye bağlı olarak iki farklı standarda göre açılmakta ve denetimleri de kendi bağlı oldukları kurumlarca yapılmaktadır. Yine aynı tablodan görüldüğü gibi, okul öncesi verilen hizmet sunumunda hem düzenlemelerde hem de yönetimde çok başlılık bulunmaktadır (Bütün, 2010). Bu kurumların isimlerinin bile farklı olması (kreş, gündüz bakımevi, oda, yurt, çocuk

bakımevi gibi) mevzuatta bir kavram birliği olmadığını göstermektedir (Bakırcı, 2010).

2012/2013 öğretim yılı rakamlarına göre, okul öncesi eğitimde 3-5 yaş grubunda okullaşma oranı toplamda % 30,93 olup, kız çocukları için % 30,41; erkek çocukları için ise % 31,42'dir. 4-5 yaş grubuna bakıldığında ise söz konusu oranın toplamda % 44,04; kız çocukları için % 43,18; erkek çocukları için ise % 44,86 olduğu görülmektedir. 5 yaş grubunda okullaşma oranına bakıldığında ise toplamda oran %55,35 iken kız çocukları için %53,24, erkek çocukları için ise %57,34'tür (MEB, 2013). Görüldüğü gibi çocuğun yaşı arttıkça okullaşma oranı artmaktadır. 0-3 yaş grubu çocuklar içinse veri bulunmamaktadır. Ülkemizde küçük yaşlardaki, başka bir deyişle 0-3 yaş grubundaki çocuklara yönelik sunulan hizmetin oldukça sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Sunulan hizmet daha çok 3-5 yaş arası çocukları kapsamaktadır (Ecevit, 2010).

0-5 yaş arası çocukların yaşadığı hanelerde çocuk bakımının kim tarafından yapıldığı sorusu üzerine oluşturulan Tablo 3.3'te görüldüğü gibi çocuğun bakımı neredeyse %90 anne tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu bakımın kreş tarafından sağlanma oranı 2006 ve 2011 yılları karşılaştırmasında artmış olsa da halen oldukça düşüktür. 2011 yılında bakımın kreş tarafından sağlanma oranı kentte yüzde 2,8 iken kırdaki yüzde 1,4'tür.

Tablo 3.3: Hanedeki 0-5 yaş grubu çocukların bakımı (%) 2006 ve 2011 (TÜİK, 2012b)

	2006			2011		
	Toplam	Kent	Kır	Toplam	Kent	Kır
Anne	92,3	91,3	94,1	89,6	88,0	94,3
Baba	0,6	0,5	0,8	1,5	1,4	1,8
Abla	0,3	0,1	0,8	0,9	0,7	1,3
Anneanne	1,5	1,9	0,8	3,5	4,2	1,5
Babaanne	1,7	2,1	1,2	4,8	4,8	4,7
Yakın akrabalar	0,5	0,6	0,3	0,5	0,6	0,4
Bakıcı	1,2	1,4	0,8	1,2	1,4	0,4
Kreş veya anaokulu	0,7	1,1	0,2	2,4	2,8	1,4
Diğer	1,1	1,0	1,2	0,7	0,9	0,3
TOPLAM	100	100	100	100	100	100

Sonuç olarak ülkemizde farklı kurumlar tarafından sunulan okul öncesi bakım ve eğitim hizmetlerinin yetersiz olduğu ve bu hizmetlerden sınırlı sayıda çocuğun yararlandığı görülmektedir (BÜ Sosyal Politika Forumu, 2009). Her ne kadar MEB'e bağlı kurumların sayılarında yıllar içinde artış olsa da, halen okul öncesi okullaşma oranı yeterli düzeyde değildir. Ayrıca okul öncesi hizmetler sadece 3-5 yaş arası çocukları kapsamaktadır. 0-3 yaş arası çocuklar için kamu tarafından sunulan hizmetler ise oldukça sınırlıdır. Çocuk bakım hizmetleri sayılarındaki bu yetersizlik onların erken çocukluk eğitimi almaları ve zihinsel ve kişisel gelişimlerini etkilemekte, ayrıca kadınların iş gücüne katılmalarının önünde engel oluşturmaktadır. Ülkemizde halen çocuk bakımının evde çözüldüğü ve çoğunlukla anne tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Diğer taraftan okul dışı saatlerde de hizmet veren çocuk bakım hizmetlerinin bulunmaması, vardiyalı işlerde çalışan tek ebeveynleri etkilemektedir. Tüm bunlar, bakım sorumluluğunu tek başına üstlenen tek ebeveynler için çocuklarını emanet edebilecekleri biri olmadan ya da bakım masrafları için nakit transferleri olmadan ev dışında ücretli çalışmayı neredeyse imkansız hale getirmektedir.

3.2.3 Nakit Transferleri

Ülkemizde doğuma bağlı ve çocuk bakımına ilişkin aile desteği farklı mevzuatlar ile belirlenmiştir. Bakım izinlerinde olduğu gibi burada da işçi ve memur ayrımı söz konusudur. Bu kapsamda öncelikle özel sektörde çalışan kadınlar için analık sigortası ve emzirme ödeneğinden bahsedilecek, daha sonra kamuda çalışan memurlar için uygulanan bakım yardımlarında değinilecektir. Bu yardımların dışında gelir durumuna bağlı olarak Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından sağlanan aile ve eğitim yardımlarından bahsedilecektir.

- **Analık Sigortası**

Daha önce bahsedildiği gibi, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na göre analık sigortası, özel sektörde çalışan sigortalı kadınlara doğum sebebiyle verilen geçici iş göremezlik ödeneğidir. Geçici iş göremezlik

ödeneği, 183 sayılı ILO Sözleşmesinin öngördüğü asgari limiti sağlayacak şekilde, sigortalı kadının kazancının üçte ikisi (yani %66'sı) olarak düzenlenmiştir.

Geçici iş göremezlik ödeneği doktorun vereceği istirahata bağlı olarak doğumdan önceki ve sonraki sekiz haftalık sürede, çalışılmayan her gün için ödenmektedir. Çoğul gebelik halinde doğumdan önceki sekiz haftalık süreye iki haftalık süre ilave edilmektedir. Sigortalı kadının isteği ve doktorun onayı ile doğuma üç hafta kalıncaya kadar çalışılması halinde, doğum sonrası istirahat süresine çalışılan süre eklenmektedir.

Geçici iş göremezlik ödeneği ödenebilmesi için, kadın işçinin izne ayrıldığı tarihte sigortasının devam ediyor olması, doğumdan önceki bir yıl içinde en az 90 gün sigorta priminin yatırılmış olması, izin süresi içinde işyerinde çalışılmamış olunması ve doğumun gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

Doğum yapan kadının geçici iş göremezlik ödeneği hakkına sahip olabilmesi sadece kendi sigortalılığı neticesinde gerçekleşebilmektedir. Başka bir deyişle eşinden dolayı sigortalı olması halinde geçici iş göremezlik ödeneği alma imkânı yoktur. Öte yandan doğum sebebiyle sağlanan sağlık yardımlarından hem sigortalı hem de sigortalının (sigortalı olsun olmasın) bakmakla yükümlü olduğu eşi yararlanabilmektedir.

- **Emzirme Ödeneği**

5510 sayılı Kanun kapsamında tanınan haklardan diğeri emzirme ödeneğidir. Emzirme ödeneği, sigortalı olan ya da kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan doğum yapan kadına, sigortalı olan ya da kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan erkeğin sigortalı olmayan eşine bir defaya mahsus olmak üzere verilmektedir¹¹. 2014 yılı için 103,0 TL olarak belirlenen emzirme ödeneği alabilmek

¹¹ Sigortalı kadına veya sigortalı olmayan eşinin doğum yapması nedeniyle sigortalı erkeğe emzirme ödeneği verilebilmesi için, Kanunun 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında olanlar için doğumdan önceki bir yıl içinde en az 120 gün kısa vadeli sigorta kolları primi bildirilmiş

için dilekçe ve doğum raporu ile Sosyal Güvenlik Kurumuna başvurulması gerekmektedir. Bu ödenek kamu çalışanlarını kapsamamaktadır.

- **Bakım Yardımları**

Ülkemizde aylık aile yardımlarından sadece memurlar belirli koşullar ve sürelerle çocukları için faydalanabilmektedirler (Bakırcı, 2010). 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre evli olan devlet memurlarına aile yardımı ödeneği her ay aylıklarıyla beraber ödenir. Eşlerden ikisi de memursa bu ödenek sadece *kocaya*¹² ödenir. Bu yardım sadece iki çocuk için yapılır, üçüncü ve sonraki çocuklar için ödenek verilmez. Ayrıca 25 yaşını dolduran, kendi hesabına ticaret yapan veya gerçek veya tüzel kişiler yanında her ne şekilde olursa olsun menfaat karşılığı çalışan çocuklar ile burs alan veya devletçe okutulan çocuklar için de aile yardımı sağlanmaz. Ancak 25 yaşını bitirdiği halde evlenmemiş kız çocukları ile çalışmayacak derecede malullükleri resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilenler için süresiz olarak ödeneğin verilmesine devam edilir.

Doğum yardım ödeneği ise devlet memurlarından çocuğu dünyaya gelenlere bir defaya mahsus olmak üzere yapılan ödemeye denmektedir.

- **Gelir Durumuna Göre Verilen Yardımlar**

Ülkemizde ihtiyaç sahiplerine yönelik aile yardımları başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından verilmekte olup gıda yardımları, yakacak yardımları, barınma yardımları, sosyal destekli nakdi yardımlar ve diğer yardımları kapsamaktadır.

olması, (b) bendi kapsamında olanlar için doğumdan önceki bir yıl içinde en az 120 gün kısa vadeli sigorta kolları primi yatırılmış ve genel sağlık sigortası primi dahil prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması şarttır.

¹² Medeni Kanun'da yer almasa da koca sözcüğü halen Devlet Memurları Kanununda yer almakta, bu da erkeğin evin reisi olduğu anlayışını pekiştirmektedir (Bakırcı, 2010).

Gıda Yardımları: İhtiyaç sahibi ailelerin gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesinde yılda iki kez Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına (SYD) kaynak aktarılmaktadır.

Yakacak Yardımları: 2003 yılından itibaren Türkiye Kömür İşletmelerinden sağlanan kömür SYD Vakıfları aracılığı ile ihtiyaç sahibi ailelerimizin kışlık yakacak ihtiyacının karşılanması amacıyla hane başına en az 500 kg olmak üzere dağıtılmaktadır.

Barınma Yardımları: Oturulamayacak derecede eski bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin bakım ve onarımı için aynı veya nakdi olarak yapılan yardımlardır. Bu yardım programı ile evlerinin bakımını yapamayacak durumda olan ve kötü şartlarda hayatını idame ettiren bireylerin sağlıklı ve sıcak bir yaşam ortamına kavuşması amaçlanmaktadır.

Bunların dışında, eğitim yardımları içerisinde öğrenci ihtiyaç yardımları, taşınmalı eğitim, yükseköğrenim bursu ve Şartlı Eğitim yardımı kapsamında yapılan karşılıksız eğitim yardımları yer almaktadır. Şartlı Eğitim Yardımı, nüfusun en yoksul %6'lık kesiminde yer alan ve maddi güçlükler nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, ilk ve ortaöğretim okullarındaki çocuklar için, okula devam etmeleri ve sınıfı başarı ile geçmeleri koşuluyla karşılıksız olarak verilmektedir. Ödemeler doğrudan annelere yapılmaktadır. Kız çocuklarının okullulaşma oranlarını artırmak amacıyla, kız çocuklarına ve ortaöğretimde devam eden öğrencilere verilen yardım miktarları daha yüksek tutulmuştur. Bu kapsamda yapılan aylık ödeme miktarı aşağıda yer almaktadır:

İlköğretime devam eden erkek öğrenci için/aylık 30 TL
İlköğretime devam eden kız öğrenci için/aylık 35 TL
Ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için/aylık 45 TL
Ortaöğretime devam eden kız öğrenci için/aylık 55 TL

SYGM tarafından verilen yardımlardan yararlananların büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların yardım alma oranı %70'tir (SYGM, 2013). 2007 yılında gerçekleştirilen sosyal yardım faaliyetlerinin etki analizi çalışmasına göre özellikle boşanmış, dul ve ücretli bir işte çalışmayan ev kadınları nakdi yardımlar yoluyla yaşadıkları güçlüklerle başa çıkmalarında yardımcı olduğunu belirtmişlerdir (Dinçoflaz, 2009).

3.2.4 Tek Ebeveynlere Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları

Ülkemizde eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınlara yönelik yürütülen bütünsel ve kapsamlı bir politikanın henüz var olmadığını söylemek mümkündür (ASAGEM, 2011). Aslında “tek ebeveyn” teriminin bile ülkemizde yeni kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Öte yandan tüm tek ebeveynleri kapsamasa da eşi vefat etmiş kadınlara yönelik nakit desteği uygulaması, önemli bir adım olarak nitelendirilebilir.

Eşi vefat etmiş kadınların hem çocuklarına bakmak hem de çalışmak zorunda olmalarının yoksulluk riskini arttıran nedenlerden biri olması ve ülkemizde eşini kaybetmiş, sosyal güvenceden yoksun olan kadınlara yönelik olarak uygulanan bir sosyal yardım programı bulunmaması bu konuda bir araştırma projesinin yürütülmesinde etkili olmuştur. SYGM tarafından Boğaziçi Üniversitesi ile işbirliği içerisinde “Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi” kadınların yoksulluktan daha fazla etkilenmelerinden hareketle yürütülmüş ve 2010 yılı Aralık ayı itibarıyla proje tamamlanmıştır. Proje çerçevesinde, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu kapsamındaki eşi vefat etmiş kadınların tahmini sayısı ortaya çıkarılmış, bu kapsamdaki kadınların sosyo-ekonomik durumları tespit edilmiş ve yoksunluk durumu, gelir durumu, yaş grupları gibi değişkenler çerçevesinde muhtaçlık durumlarına göre gruplandırılması yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda eşi vefat etmiş kadınlara düzenli nakdi sosyal yardım programı oluşturulmasını da içerecek şekilde çeşitli sosyal politika önerileri sunulmuştur.

Bu kapsamda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kararı ile 2012 yılında Eşi Vefat Etmiş Kadınlara yönelik düzenli nakdi sosyal yardım programı başlatılmıştır. SYGM tarafından yürütülen bu programın hedef kitlesi yoksulluk sınırı altında geliri olan ve sosyal güvencesi olmayan resmi nikahlı eşini kaybetmiş kadınlar olarak belirlenmiştir.

Hedef kitledeki eşi vefat etmiş kadınların kayıtlı oldukları il/ilçe sınırları içinde bulunan SYD Vakfına başvuru yapması ile süreç başlamaktadır. Mütevelli Heyeti tarafından yardım programından yararlanmasına yönelik karar verilen eşi vefat etmiş kadınlara muhtaçlıkları devam ettiği süre içerisinde aylık 250 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 500 TL düzenli yardım verilmektedir. 2012 yılı Şubat ayı itibarıyla SYD Vakıfları tarafından başvurular alınmaya başlanmıştır.

Tablo 3.4: Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik düzenli nakdi sosyal yardım programı kapsamında fayda sahibi sayısı ve aktarılan kaynak (SYGM, 2013)

YIL	FAYDA SAHİBİ SAYISI	AKTARILAN KAYNAK (MİLYON TL)
2012	239.376	371,5
2013	281.141	752,8

Yukarıda yer alan tabloda görüldüğü gibi 2013 yılında Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Sosyal Yardım Programı kapsamında 281.141 kadın için 752,8 Milyon TL kaynak aktarılmıştır.

Söz konusu yardım programının dışında medeni durum ayrımı yapılmadan şiddet mağduru kadınların korunması ve desteklenmesine yönelik mekanizmaların başında gelen kadın konukevlerinden de bahsedilebilir. Bu bağlamda konukevleri resmen eşinden ayrılan ama şiddet görmeye devam eden kadınlar kadar, resmen olmasa da fiilen tek ebeveyn statüsünde olan kadınlara da hizmet vermektedir.

Kadın konukevleri fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik ve sözlü istismara ve ya şiddete uğrayan kadınların, şiddetten korunması, psiko-sosyal ve ekonomik

sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve bu dönemde kadınların varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanmak suretiyle geçici süreyle kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Kadınların durumlarının, aileleri ya da eşleri ile olan anlaşmazlıklarının incelenmesi ve sorunlarının giderilmesine yönelik mesleki çalışmalar ile birlikte kadın ve çocuklara doğrudan ya da ilgili kuruluşlara yönlendirmek suretiyle güvenlik, danışmanlık, tıbbi destek, geçici maddi yardım, kreş, mesleki eğitim kursu, çocuklar için burs, sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler vb. alanlarda destek sunulmaktadır.

Yukarıda belirtilen geçici maddi yardım yapılması yetkisi 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile mülki idari amire verilmiştir. Geçici maddi yardımlar için yapılan ödemeler şiddet uygulayandan rücu edilmektedir. Bu kapsamda ASPB tarafından geçici maddi yardım yapılması için 2013 yılında 31.400.000 TL ödenek ayrılmıştır.

Geçici maddi yardımın yanında, hakkında barınma tedbiri verilen kadınlardan on iki yaşından büyük erkek çocuğu olan kadınlar ile engelli çocuğu bulunan kadınlara, can güvenliği riski olmamak kaydıyla, kira ve iaşesi karşılanmak üzere bağımsız bir ev kiralanmak suretiyle barındırılması yoluna gidilmektedir.

Diğer yandan, kadın konukevi hizmetinden faydalanan kadınlara yönelik sunulan harçlık hizmeti Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2014) tarafından sunulmakta olup, yıllar itibariyle verilen harçlık miktarları:

- 2012 yılında: 566.967,83 TL
- 2013 yılında: 1.557.089,89 TL
- 2014 Şubat ayı itibariyle: 208.436,52 TL

Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yapılan nakit transferi ve kadın konukevlerinde sunulan hizmetin dışında, çocuk bakım hizmetleri kapsamında da

bahsedilen “ücretsiz bakım hizmeti” ile ekonomik durumu yeterli olmayan tek ebeveyni ile yaşayan çocukların kreş hizmetinden faydalanması sağlanmaktadır.

• Nafaka

Eski eşten yeterli ve düzenli bir biçimde nafaka alabilmenin, özellikle işgücüne katılmayan boşanmış kadınların yoksul kalma risklerinin önlenmesinde ve çocukların gelişiminde payı büyüktür.

Ülkemizde nafakaya ilişkin uygulama Türk Medeni Kanununun 175. maddesi ile düzenlenmiştir. Buna göre boşanma nedeniyle yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Ancak kanun maddesinde nafakaya hangi hallerde hükmedileceği, davacı ve davalının ekonomik durumlarının ne şekilde dikkate alınacağı ayrıntılı olarak açıklanmamıştır.

Türk Medeni Kanunu’nun 176. maddenin üçüncü fıkrası uyarınca, yoksulluk nafakası, nafaka alacaklısının evlenmesi ya da taraflardan birisinin ölümü halinde kendiliğinden, alacaklının evlenmeden fiilen evli gibi yaşaması, yoksulluğun ortadan kalkması ya da haysiyetsiz hayat sürmesi, nafaka yükümlüsünün ödeme gücünün tamamen yitirilmesi durumlarında ise mahkeme kararıyla ortadan kalkmaktadır.

İcra ve İflas Kanunu’nun ‘Nafakaya İlişkin Kararlara Uymayanların Cezası’ başlıklı 344. maddesinin 1. fıkrasında ‘Nafakaya ilişkin kararların gereğini yerine getirmeyen borçlunun, alacaklının şikâyeti üzerine, üç aya kadar tazyik hapsine karar verilir. Hapsin tatbikine başlandıktan sonra kararın gereği yerine getirilirse, borçlu tahliye edilir’ denilmekte olup, bu hükme göre nafaka ödemeyen yükümlüler hapis cezası ile cezalandırılmakta, kişilerin nafaka borçlarını pek çok durumda yakınları ödemektedir.

Medeni Kanununun 329. maddesi ise çocuk için nafaka talebinde bulunmakla ilgilidir. Bilindiği gibi çocuğun bakımı ile ilgili anne ve babanın ortak sorumluluğu bulunmaktadır. Boşanma ya da ayrılık sonrası çocuğun bakım sorumluluğu, sadece çocuğun velayetini alan ebeveyne yüklenemez. Bu nedenle diğer ebeveyn ekonomik gücü oranında ve hakimin belirlediği miktarda çocuğun ihtiyaçları için katkıda bulunmalıdır. İştirak nafakası olarak da bilinen bu nafaka çocuğun reşit olduğu tarihe kadar devam eder. 330. maddeye göre nafaka miktarı, çocuğun ihtiyaçları ile anne ve babanın hayat koşulları ve ödeme güçleri dikkate alınarak belirlenir ve her ay peşin olarak ödenir. Durumun değişmesinde hakim, istem üzerine nafaka miktarını yeniden belirler veya nafakayı kaldırır (ATHGM, 2011)

ASAGEM'in 2011 yılında tek ebeveynler üzerine yaptığı araştırmada görüşülen anneler arasında eşinden nafaka almayan annelerin sayısı eşinden nafaka alanların yaklaşık iki katıdır. Kentte yaşayan anneler, kırdaki annelere göre daha fazla oranda eşlerinden düzenli nafaka alabilmektedirler. Yine daha düşük gelir grubunda olan annelerin daha yüksek gelir grubundaki annelere göre nafaka alma oranı daha düşüktür (ASAGEM, 2011). Dolayısıyla ülkemizde boşananlar kadınların genellikle nafaka almadığı, nafaka almaya hak kazansalar bile erkekler tarafından ödemenin düzensiz yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca nafaka miktarının düşük olması da bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Özar ve Yakut-Çakar, 2012).

Ülkemizde İsveç'teki uygulamaya benzer şekilde gelişmiş bir nafaka ödeme sisteminin bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle nafaka alamayan ebeveynin mağduriyetinin giderilmesi için nafaka alınamayan sürede devletin ödeme yapması ülkemiz için söz konusu değildir.

3.3 Değerlendirme

Türkiye'de ailelere yönelik uygulanan politikalar ve işgücü politikaları dikkate alındığında henüz çifte kazananlı/çifte bakıcı aile modeline geçişin sağlanamadığı görülmektedir. Erkeğin evi geçindirdiği, kadının bakım yükünü

üstlendiği aile kabulünden hareketle bakım rejimi, bakım izinleri ve aile yardımları politikaları oluşturulmuştur. Bu kapsamda Türkiye'nin Misra ve arkadaşlarının (2007: 804-827) belirlediği dört stratejiden biri olan bakıcı stratejisine daha yakın olduğunu söylemek mümkündür. Ülkelerin uyguladığı bu stratejide kadınların çocuk/yaşlı bakımı konusundaki rolleri ön planda tutulurken, ücretli bir işte çalışmaları ikincil planda kabul edilmektedir.

Ancak ülkemizde tam olarak bu stratejinin uygulandığını söylemek zordur. Bakıcı stratejisinde kadınların bakımdan sorumlu olmaları için nakit desteği uygulanmaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi ülkemizde bakım için nakit desteği sadece kamuda çalışanlara çok düşük bir ödeme yapılarak sağlanmaktadır. Diğer taraftan bu stratejiyi uygulayan ülkelerde esnek çalışma biçimi teşvik edilmekte, böylece kadının iş ve aile yaşamını uzlaştırması amaçlanmaktadır. Oysa Türkiye'de esnek çalışmaya ilişkin düzenlemeler bu amacı taşımamakta, devlete ve işverene doğrudan yükümlülükler getirmemekte, bu yükümlülüğü ebeveynlere bırakmaktadır (Bakırcı, 2010).

Türkiye'de (özellikle 0-3 yaş arası çocuklar için) kurumsal bakım hizmeti sunumunun ihtiyacı karşılayamaması, kadınların işgücüne katılmaları önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Var olan kurumların esnek çalışma saatlerinin olmaması da, vardiyalı ya da esnek çalışan ebeveynleri zorlamaktadır. Bu nedenle kadınlar, çocukları en azından okul çağına gelene kadar evde kalmak zorunda, ya da çocuklarının bakımı için yakınlarından destek almaktadırlar. İş gücü piyasasında yer alan üniversite mezunu az sayıda kadın ise yüksek ücretli işlerde çalışmaları nedeniyle bakım hizmetini piyasadan satın almaktadırlar (İlkkaracan, 2010).

Öte yandan sosyal güvenlik ve doğuma bağlı izinlere ilişkin düzenlemelerde memur/işçi ayrımı yapılması ve bu düzenlemelerde AB standartlarının gerisinde kalınması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu bahsedilen koşullar ve çalışan erkek-bakıcı kadın kurgusu, eşi vefat etmiş ve eşinden ayrılmış kadınları da doğrudan etkilemektedir. Evli oldukları süre

boyunca bakım yükünü üstlenen kadınlar, çalışma hayatına katılamamakta ve sosyal güvence haklarına eşleri vasıtasıyla hak kazanmaktadırlar. Ancak çalışma deneyiminden ve yeterli eğitimden yoksun olan kadınlar evlilikleri bittiğinde kendilerini ve ailelerini geçindirmeye yetecek kadar kazanabilecekleri bir iş bulamamaktadırlar. Öte yandan eşlerinden ayrılan kadınlar boşanma sonucu sosyal güvencelerini de kaybetmektedirler. Yapılan çalışmalara göre, aile reisi kadın olan tek ebeveynli aileler, çift ebeveynli ailelere göre daha düşük gelire sahip oldukları için yoksulluk sınırı altında yaşama oranları daha yüksektir. Tek ebeveynli ailelerde yaşanan ekonomik zorlukların “düşük miktarda maaş alma, yetersiz iş olanakları ve sınırlı sayıdaki yardımlardan” kaynaklandığı görülmektedir (Aydiner Boylu ve Öztop, 2013: 208-220).

Ülkemizde tek ebeveynlere uygulanan politikalara baktığımızda, diğer ülkelerden farklı olarak eşi vefat etmiş ve eşinden ayrılmış kadınlar arasında ayırım yapıldığı görülmekte, evlenmeden çocuk sahibi olan kadınlar ise neredeyse yok sayılmaktadır. Eşi vefat etmiş ihtiyaç sahibi kadınlara iki ayda bir 500 TL ödenmesi, özellikle kadın yoksulluğu yazınında belirtilen düzenli ve güvenilir bir gelir ihtiyacını karşılama açısından önemlidir. Diğer taraftan, eşi vefat etmiş kadınlarla aynı koşulları taşıyan ve boşandığı eşinden nafaka alamayan kadınlar için böyle bir desteğin sağlanmaması eleştiri konusu olmaktadır (Özar ve Yakut-Çakar, 2012: 1-12). Boşanmış ve ihtiyaç sahibi kadınlara sağlanacak böyle bir desteğin, kamu tarafından boşanmaları artıracak endişesi taşıdığı görüşü bulunmaktadır (Özar ve Yakut-Çakar, 2012:1-12). Aslında Onuncu Kalkınma Planında da boşanmaların azaltılması yönünde öngörülen hedefler, böyle bir endişenin var olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak Türkiye’de tek ebeveynlere yönelik kapsamlı bir sosyal politikadan bahsetmek henüz mümkün değildir. Boşanma oranlarının ve evlilik dışı çocuk sahibi olma oranlarının gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük olması, tek ebeveynli ailelerin bir sorun alanı olarak görülmemesinde etkili olmuş olabilir. Ancak daha önce birçok defa belirtildiği gibi, tek ebeveynli ailelerin taşıdığı yoksulluk riski, onları sosyal politikanın hedef gruplarından biri olarak kabul etmeyi

gerektirmektedir. Bu nedenle sonuç kısmında genel bir analiz yapılacak, sonrasında ülkemizde uygulanabilecek politika önerilerine yer verilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bugün dünyanın birçok ülkesinde tek ebeveynli ailelerin çoğunluğunu geçim sorumluluğunun kadının üzerinde olduğu haneler oluşturmaktadır. Ancak bu haneler, dünya genelinde yoksulluk eğiliminin en yüksek olduğu hanelerdir. Aile içinde kadınların erkeklere olan ekonomik bağımlılığı, erkeğin aile yaşamından çıktığı durumda kadınları ve çocuklarını geçim sorunuyla baş başa bırakmaktadır. Bu durumun temelinde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz ilişkiler nedeniyle kadınların eğitime, ekonomik fırsatlara ve üretken girdilere erkeklerle aynı düzeyde erişimlerinin kısıtlı olması yatmaktadır. Kadınlar, aile içinde toplumsal cinsiyet temelli rol dağılımı nedeniyle iş yaşamına girmek için yeterli donanımı elde edememekte, iş yaşamına girseler bile bu roller nedeniyle evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra işlerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrılmış kadınlar, hem büyük bir gelir kaybı yaşamakta, hem de çocuklarının bakımını tek başlarına üstlendikleri için sosyal yardımlara bağımlı hale gelmektedirler.

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri varsayımından hareketle üretilen politikalar, refahın sunumunda istihdamı temel almakta, dolayısıyla emek piyasasında yer almayan kadınları bir erkek vasıtasıyla korumayı hedeflemektedir. Ancak kadınlar, eşlerinin vefatı ya da boşanma sonrası büyük bir gelir kaybına uğramakta ve güvencelerini yitirmektedirler. Dolayısıyla erkeğin evi geçindirdiği, kadının ise bakımdan sorumlu olduğu kabulünden hareketle üretilen politikalar, farklı aile formları için başarısız olmaktadır.

Bugün pek çok ülkede; aile yapısında, yaşam biçimlerinde, ekonomik ve sosyal yapıda yaşanan değişim sonucu gerek tek ebeveynlere uygulanan politikalarda, gerekse tüm ailelere refah sunumunda bir dönüşüm yaşandığı kabul edilmektedir. Özellikle neoliberal politikalar, küreselleşme, ekonomik krizler ve işsizlik sonucu sosyal güvenlik bütçelerindeki baskı, bu değişimde etkili olmakta ve refah devletini daraltmaktadır. Bu sebeple özellikle evrensel yardımların yerini en

çok ihtiyacı olanlara yapılan yardımlar almaktadır. Diğer taraftan yoksulluğun, işgücüne katılım ile çözülebileceği inancıyla aktif istihdam politikalarının uygulanması yaygınlaşmıştır. Bu kapsamda emek piyasası içerisinde yer alıp düşük gelirlilerin desteklenmesi söz konusudur. Tek ebeveynli ailelerden de yardım alabilmek için çalışma şartı istenmeye başlandığı görülmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde tek ebeveynli ailelere yönelik uygulanan politikaların nasıl bir değişim geçirdiğinin incelenmesi amacıyla, bu tez çalışmasında Avrupa Birliğine üye dört ülke seçilmiştir. Uyguladıkları politikalar, tek ebeveynli ailelerin demografik özellikleri ve istihdam durumlarına göre farklılık gösteren bu dört ülke, tek ebeveyn olan annelere diğer (yoksul) ebeveynlerden farklı yaklaşım izleyip izlemedikleri konusunda ayrılmaktadırlar.

İsveç'te çifte bakımcılı-çifte kazananlı aile modeli temel alınmış, bu kapsamda ücretli ebeveyn izni, kaliteli, yaygın ve devlet destekli bakım hizmeti gibi ebeveyn ve çocuk yanlısı politikalar oluşturulmuştur. Diğer taraftan bu sistemde tek ebeveynli aileler diğer ailelerden farklı olarak görülmemekte, gelişmiş nafaka ödemesi dışında tek ebeveynlere yönelik özel bir politika yürütülmemektedir. Ancak özellikle eğitim seviyesi düşük ve işgücü deneyimi yetersiz olan tek ebeveyn anneler, bu sistem içerisinde bile kendilerini ve çocuklarını geçindirmekte zorlanmaktadırlar.

Fransa'da ise tek ebeveyn annelerin iş gücüne katılım oranları yüksek olsa da 1970'lerden itibaren tek ebeveynli ailelere nakit desteği uygulanmaktadır. Ancak son dönemde yapılan reformlar ile bu yardımı alabilmek için çalışma şartı getirilmiştir. Politikadaki bu değişimin etkisi henüz değerlendirilememektedir.

Hollanda'da ise kurumsal çocuk bakım hizmetleri sayısındaki yetersizlik nedeniyle kadınlar, kısmi zamanlı çalışmaya yönelmektedirler. Ancak "bir buçuk kazananlı" aile modeli çift ebeveynli aileler için anlamlı olsa da tek ebeveynlerin kısmi zamanlı çalışarak ailelerini geçindirmeleri oldukça zordur. Diğer taraftan Hollanda'da Fransa'da olduğu gibi nakdi yardım başvurularında iş arama şartı getirilmiştir.

İngiltere’de ise tek ebeveyn annelerin oranı diğer ülkelere göre fazladır. Ayrıca yaş ortalamaları daha düşük olduğundan çocuklarının yaşları da küçüktür. Bu da kreş imkanının kısıtlı olmasından ötürü istihdama katılmalarını etkilemektedir. Dolayısıyla İngiltere’de tek ebeveyn anneler sosyal politika desteğine ihtiyaç duyan bir grup olarak kabul edilmiştir. İngiltere’de yoksulluğun azaltılması için bireylerin işgücü piyasasına girmeleri, düşük gelirli olan çalışan vergi kredileriyle desteklenmesi söz konusudur. Fransa ve Hollanda’ya benzer şekilde tek ebeveynlerden nakit desteği için çalışma şartı istenmektedir.

Görüldüğü gibi incelenen bu dört ülkede, tek ebeveynlere yönelik uygulanan politikalarda bir değişim söz konusudur. Sayıları artış eğiliminde olan tek ebeveynlerin sosyal güvenlik bütçesine olan yükünün azaltılması için verilen yardımlara kısıtlama getirildiği ve kadınların ücretli bir işte çalışmasını ön plana alan istihdam temelli bir yaklaşımın hakim olduğu görülmektedir. Farklı olarak sadece İsveç’te tek ebeveynlere yönelik özel bir politika yürütülmemiş, fakat ebeveyn ve çocuk odaklı politikalar ile tek ebeveynlerin de korunması hedeflenmiştir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu uygulamalar iş bulmak için yeterli donanımı olmayan tek ebeveynleri korumaya yetmemektedir. Sonuç olarak, yeterli, kaliteli ve devlet destekli çocuk bakım hizmeti, ücretli ebeveyn izni ve düşük gelirlilere yönelik yapılan nakdi yardımlar, aktif istihdam politikalar ile birleştiğinde en iyi sonucu vermekte, eşi vefat etmiş/eşinden ayrılmış kadınların özerk bir hane kurmalarına yardımcı olmaktadır.

Türkiye’de ise halen geleneksel cinsiyet rollerini devam ettiren bir sosyal politika anlayışının hakim olduğunu söylemek mümkündür. Çocuk bakım hizmetlerinin yetersiz olması, baba izninin işçiler için bulunmaması, eşler arası devredilemez ebeveyn izninin bulunmaması gibi hususlar, bakım işinden kadınların sorumlu olduğu inancının sürdüğünü göstermektedir. Diğer taraftan tek ebeveynli ailelere yönelik kapsamlı bir politika olmadığı da göze çarpmaktadır. Politika belgelerinde özellikle boşanmaların azaltılmasına yapılan vurgu, sadece önleyici politikaların varlığını göstermektedir.

Öte yandan var olan uygulamalara bakıldığında, öncelikle Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yapılan nakit desteğinin ihtiyaç sahibi kadınlara ve çocuklarına düzenli bir gelir sağlaması açısından önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ancak bu uygulama, incelenen dört ülkeden farklı olarak eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınlar arasında bir ayrım yapıldığını göstermektedir. Söz konusu gelire eşinden boşanmış, ayrılmış, eşi terk etmiş ya da çocuğunu yalnız büyüten annelerin de ihtiyacı bulunmaktadır. Diğer taraftan kadın konukevlerinde şiddete maruz kalmış kadınlara medeni durumlarına bakılmadan barınma, psikolojik ve maddi yardım, iş bulma desteği gibi hizmetlerin sağlanmasının kadınlar ve çocukları üzerinde olumlu etkileri olduğu değerlendirilmektedir. Ancak bu hizmetin sadece şiddet mağdurlarına sağlanması yeterli değildir. Son olarak Özel Kreş ve Gündüz Bakımevlerinde ayrılan, en az iki çocuk olmak üzere %5'lik bir kontenjandan ekonomik gücü yetersiz tek ebeveyn çocuklarının da ücretsiz yararlanması iyi bir uygulama olarak nitelendirilse de ayrılan kontenjanın yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'de tek ebeveynli ailelere verilen kurumsal desteğin yetersiz olduğunu söylemek mümkündür.

Tek ebeveynli ailelere yönelik politika oluştururken gözden kaçırılmaması gereken nokta, tek ebeveyn olmanın insanların yaşam döngüsünde bir süreç olduğu gerçeğidir. Bireyler evlenip çocuk sahibi olabilirler ancak bir gün boşanabilir ya da eşlerini kaybedebilirler. Bu nedenle ebeveynlerin, özellikle de annelerin bir gün tek ebeveyn olma ihtimali göz önünde bulundurulmalı ve buna göre kadınların beşeri sermayelerini geliştirmelerine yardımcı olunmalıdır. Böylece hayatlarının bir döneminde tek ebeveyn olan anneler, işgücü piyasasında sağlam bir yer edinmiş olup ailelerinin geçimini sağlayabilirler. Bu kapsamda aşağıda yer alan politika önerileri bir taraftan ev içindeki iş bölümünün ve bakımın daha eşitlikçi ilişkiler çerçevesinde düzenlenmesini sağlayacak, kadın istihdamını artıracak, çocukların gelişimini destekleyecek önlemleri içermekte, diğer taraftan eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınların desteklenmesi için gerekli araçları sunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise tek ebeveyn annelerin homojen bir kategori olmadığı, bu politikalar oluşturulurken annenin yaşı, nasıl tek ebeveyn olduğu, eğitim düzeyi ve

çalışma geçmişi, çocuk sayısı ve çocukların yaşlarının önemli olmasıdır; çünkü tüm bu etmenler iş gücüne katılımında rol oynamaktadır.

Bu çerçevede, öncelikle toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının ana plan ve politikalara yerleştirilmesi olmak üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaşamın her alanında sağlanması gereklidir. Bu bakış açısı, tüm kurumların politika üretimi ve hizmet sunumunda temel alınmalıdır. Bu kapsamda tek ebeveyn annelerin diğer ailelere göre yoksulluk risklerinin fazla olmasına dikkat çekilmeli, oluşturulacak uygulamaların eşi vefat etmiş ve eşinden ayrılmış kadınları nasıl etkileyeceği değerlendirilmelidir.

Diğer taraftan, toplumda var olan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yok edilmesi için öncelikle kadınların eğitime ulaşmalarının önündeki engeller ortadan kaldırılmalı, kadınların örgün ve yaygın eğitimden erkeklerle eşit bir şekilde faydalanmaları sağlanmalıdır. Ayrıca beşeri sermayelerini artıracak her türlü mesleki eğitim olanağından yararlanmalarına imkan verilmelidir. Bu eğitimler kadınların iş bulma kapasitelerini artırma amacı taşımalı, piyasanın ihtiyaç duyduğu güncel gereksinimleri karşılamalıdır. Söz konusu eğitimlerde tek ebeveyn annelere öncelik tanınması ya onlara özel programlar yürütülmesi gereklidir.

Öte yandan ülkemizde kadın istihdamını destekleyen çok yönlü bir politikaya ihtiyaç bulunmaktadır (Ecevit, 2008). Bu çerçevede, iş gücü piyasasında cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmeli, iş ve aile yaşamını uzlaştırıcı politikalar yürütülmelidir. Bu kapsamda, mevcut uygulamalar göz önünde bulundurularak aşağıda yer alan öneriler dikkate alınmalıdır:

- Kadın istihdamının artırılması amacıyla aktif iş gücü politikaları uygulanmalıdır. İş arama ve işe yerleşme becerilerinin geliştirilmesi, mesleki eğitim sağlanması, girişimcilik teşvikleri ile kadın girişimciliğinin artırılmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca esnek çalışma biçimi, sosyal güvence, işsizlik sigortası, yeniden işe yerleştirme programları ile desteklenmelidir.

Öte yandan çalışamayacak durumda olan kişilere de (engelli ya da sağlık sorunları olan) maddi destek sağlanmalıdır.

- İş ve aile yaşamını uzlaştırmaya ilişkin mevzuatlarda yer alan memur ve işçi ayrımı ortadan kaldırılmalıdır.
- Doğum izni ücretli olarak Avrupa Parlamentosunun tavsiye ettiği üzere en az 20 hafta olarak düzenlenmelidir.
- Ebeveyn izni 2010/18/EU sayılı AB Direktifi ile uyumlu olacak şekilde çocuk sekiz yaşına gelinceye kadar her ebeveyn için en az dört ay ücretli ve ebeveynler arası devredilemez olmalıdır. Ayrıca ebeveynlere İsveç'teki gibi bu izni kullanırken çalışma saatlerini düzenleme konusunda esneklik sağlanmalıdır.
- Ebeveynlere hasta çocukları ile ilgilenebilmeleri için yılda belirli zamanlar için geçici izin kullanma hakkı tanınmalıdır.
- Kadınların aile içinde bakımın ücretsiz sunucuları olmaları işgücüne katılmalarının önünde engel oluşturmaktadır. Bu kapsamda çocuk bakım hizmetleri yeterli, güvenilir, erişilebilir, ücretsiz ya da düşük ücretli olmalıdır. Özellikle 0-3 yaş arası çocuklar için kreş sayısı artırılmalıdır. Vardiyalı çalışan ebeveynler için esnek çalışma saatleri olan kreşler ve okul sonrası etüt merkezlerinin sayıları artırılmalıdır. İhtiyaç sahibi tek ebeveynlerin ücretsiz faydalanabileceği özel kreş kontenjanı artırılmalıdır. Öte yandan, engelli, yaşlı, hasta bakımı için de kurumsal sosyal bakım hizmetlerinin sayısı artırılmalı, denetimleri sık yapılmalıdır.

Kadın istihdamının artırılmasının yanı sıra özellikle çocukların eğitimi ile ilgili destek sunulması da önemlidir. Bu kapsamda ihtiyaç sahibi tek ebeveynli ailelere çocukların eğitim masrafları için destek sunulmalı, servis giderleri karşılanmalıdır. Öte yandan çocuk sayısıyla bağlantılı olarak verilecek nakit transferlerine ihtiyaç olsa da bu miktar kadınların iş yaşamına girmelerine engel olacak kadar yüksek miktarda olmamalıdır.

Diğer taraftan boşanmış kadınlar için nafakanın yetersiz kalması ya da alınmadığı durumlarda annenin ve çocuğunun mağdur olmaması için gelişmiş nafaka sistemi uygulamasına ihtiyaç vardır. Böylece ihtiyaç duyulan miktar devlet tarafından ödenmelidir. Ancak burada belirtilmesi gereken nokta, boşanmış kadınlara sağlanacak parasal desteğin boşanmaları artıracacağı ya da sahte boşanmalara neden olacağı tartışmasıdır. Belirtmek gerekir ki, odak noktası kadının güçlendirilmesi olan ve toplumsal cinsiyet bakış açısıyla tasarlanan politikalar, kadının mağdur olduğu ve kötü giden bir evlilikte kadına boşanıp boşanmamayı seçme şansı tanınmalıdır. Diğer taraftan böyle bir politikayı kötüye kullanmak isteyen kişiler, bu politika uygulanmadığında mağdur olacak ve yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalacak kadınlar ve çocuklarının sayısı düşünüldüğünde önemsiz kalmaktadır. Kaldı ki anlaşmalı boşanmaları denetimler ve caydırıcı cezaları ile önlemek mümkündür. Öte yandan, tek ebeveynleri destekleyen politikaların boşanmayı artıracacağı görüşünü savunanlar, bu politikaların uygulandığı ülkelerdeki boşanma sayılarına dikkat çekmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki, bahsedilen ülkelerde tek ebeveyn sayısının fazla olması, onların yoksulluğunu önleme amacıyla politikalar üretilmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla ülkelerde tek ebeveynlere yönelik nakit destekleri uygulamaları ile o ülkelerde tek ebeveyn sayısının fazla olması arasında bir korelasyon olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Son olarak bu çalışmada incelenen ülkelerdeki gibi istihdam koşullu nakit destekleri politikası, Türkiye’de henüz uygulanabilir görünmemektedir. Özellikle kadın istihdam arzının düşük olması ve çocuk bakım hizmetlerinin yeterince kurumsallaşmamış olması, diğer bir deyişle tek ebeveynlerin işgücüne katılımlarının önündeki engellerin aşılmamış olması, böyle bir uygulamanın başarısız olacağı ve tek ebeveyn annelerin mağduriyetini devam ettireceği anlamına gelmektedir.

Eşi vefat etmiş ya da eşinden boşanmış kadınlara yönelik uygulanacak sosyal politikalar, kadınların tek başlarına ailelerinin geçimini sağlayabilmelerine olanak tanınmalı, ayrıca kadınlar arasındaki farklı ihtiyaçlara cevap verebilmelidir. Burada unutulmaması gereken nokta, bu politikaların sadece tek ebeveyn annelerin değil, bakmakla yükümlü oldukları çocuklarının da refahını sağlayacak olmasıdır.

Öte yandan bu tez çalışması kapsamında incelenmemiş olan tek ebeveyn babaların durumuna ilişkin önümüzdeki dönemde araştırma gerçekleştirilmesi ve bunun sonucunda politika önerileri sunulmasında yarar olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼ (ASAGEM) (2009). *Boşanma nedenleri araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼ Yayınları.
- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel M¼d¼rl¼ę¼ (ATHGM) (2011). *T¼rkiye’de aile yapısı araştırması*. Ankara: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel M¼d¼rl¼ę¼ Yayınları.
- Amilon, A. (2010). The temporary leave dilemma: Lone and partnered mothers in Sweden. *Feminist Economics*, 16 (4), 33-52.
- ASAGEM (2011). *Tek ebeveynli aileler*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼ Yayınları.
- Aydıner, B. A. Öztop, H. (2013). Tek ebeveynli aileler: Sorunlar ve ç¼z¼m önerileri. *Sosyoekonomi*, 1, 208-220.
- Bakırcı, K. (2010). Türk hukukunda iş ve aile sorumluluklarının uzlaştırılması. İ.İlkkaracan (derl.) *İş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları-emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru* içinde. İstanbul: Kadının İnsan Hakları Yeni Ç¼z¼mler Derneği.
- Balseven, H. (2009). İngiltere’de refah reformlarının ekonomi politiği. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak¼ltesi Dergisi* 9 (18), 337-349.
- Bettio, F. Plantenga, J. (2004). Comparing care regimes in Europe. *Feminist Economics*, 10 (1): 85-113.
- Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu (2009). *T¼rkiye’de bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına y¼nelik bir öneri: mahalle kreşleri* Aralık 2013, <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/MAHALLE%20KRESLERI%20-%20ARASTIRMA%20RAPORU.pdf>
- Bolcan, A.E. (2010). Avrupa Birliği direktifleri işığında Türk çalışma mevzuatında kadın. *Çalışma ve Toplum*, 24, 253-276.
- Brewer, M. Browne, J. Chowdry et al. (2012). *The impact of a time-limited, targeted in-work benefit in the medium-term: an evaluation of in work credit*. Insitute for Social and Economic Research.
- Brodolini, F. G. (2007). *Study on poverty and social exclusion among lone parent households*. European Commission. Directorate General Employment. Social Affairs and Equal Opportunities.
- Brodsky, G.M. Buckley, S. and Day, M. (2005). *Human rights denied single mothers on social assistance in British Columbia*. Canada: Poverty and Human Rights Center.
- Burns, A. Scott, C. (1994). *Mother-headed families and why they have increased*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- B¼t¼n, M. (2010). *Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden çocuk bakım hizmetleri: Farklı ¼lke uygulamaları*. Ankara: KSGM Uzmanlık Tezi.

Caf (2013). *Your Family Benefits*. Your Family Benefits Fund January, 10 2014 <http://www.caf.fr/sites/default/files/cnaf/Documents/international/pdf/GUIDE%20PF%202013%20ANGLAIS%20brochure%20A5%20agraf%20A9e%20coupe%20de%20chasse%20avec%20compensation%20%20C3%A9paysseur%20.pdf>

Cavan, R.S. (1964). Subcultural variations and mobility. In H.T. Christensen (ed.) *Handbook of marriage and the family* Chicago: Rand McNally.

Chambaz, C. Martin,C. (2001). Lone parents, employment and social policy in France: lessons from a family-friendly policy. In J.Millar, K.Rowlingson (eds.), *Lone parents, employment and social policy-cross national comparison*. Bristol: The Policy Press.

CLEISS (2013). *Statistics about single parent families*. Centre des Liaisons Européennes et Internationales de Sécurité Sociale, January 15, 2014 http://www.cleiss.fr/index_en.html

Commission of the European Communities (EC) (1992) *Lone parent families in the European Community*. Commission of the European Communities Equal Opportunities Unit: London V/1175/92-EN

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) (2013) 2013 yılı istatistikleri. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 13 Şubat 2014

Deacon, A. (2011). İstihdam. P. Alcock, M. May K. Rowlingson (eds.) *Sosyal politika:kuramlar ve uygulamalar* içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Dinçoflaz, N. J. (2009). *Kentteki kadınların yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. Ankara.

Dulk, den L. (2001). *Work-family arrangements in organizations – a cross-national study in the Netherlands, Italy, the United Kingdom and Sweden*. Amsterdam: Rozenberg.

Ecevit, Y. (2008). İşgücüne katılım ve istihdam. *Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliği: sorunlar, öncelikler ve çözüm önerileri*, içinde (115-213). İstanbul: (TÜSİAD-T/2008-07/468, KAGİDER-001).

European Union (2013). *EU Employment and Social Situation quarterly review-Special supplement on demographic trends*. Luxemburg: EU Publication.

EUROSTAT (2013). *Household composition, poverty and hardship across Europe*, Luxemburg: Publications Office of the European Union.

Francesconi, M. van der Klaauw, W. (2007). The socioeconomic consequences of “in-work” benefit reform for British Lone Mothers, *the Journal of Human Resources*, 42(1), 1-31.

Georgas, J. (2006). Introduction. In J. Georgas, (et al.) *Families across cultures-a 30 nation psychological study*. Cambridge: Cambridge University Press.

Goode, W. J. (1948). *After divorce*. Glencoe:The Free Press.

Government of Netherlands (2011). The State of Affairs of Dutch Social Security-Review. February 12, 2014 <http://www.government.nl/files/documents-and->

publications/leaflets/2013/01/30/state-of-affairs-of-social-security-jan-2013/def-stand-van-zaken-januari-2013-engels.pdf

Government of Netherlands (2013). Social policy issues February 7, 2014 <http://www.government.nl/issues/social-policy/>

Gökbayrak, Ş. (2011). Giriş. P. Alcock, M. May ve K. Rowlingson (eds.) *Sosyal politika: kuramlar ve uygulamalar* içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi.

<http://www.cocuk hizmetleri.gov.tr/tr/10542/Istatistikler>

Iacovou, M. Skew, A.J. (2011). Household composition across the new Europe: Where do the new Member States fit in? *Demographic Research*, 25, 465-490.

İlkkaracan, İ. (2010). Uzlaştırma politikalarının yokluğunda Türkiye emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri. İ. İlkkaracan (derl.) *İş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları - emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru* içinde. İstanbul: Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) (2014) *Kadın Konukevleri Bilgi Notu*. Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Kammerman, S.B. Kahn, A.J. (1988). *Mothers alone-Strategies for a time of change*. Massachusess: Auburn House Publishing Company.

Kavas, S. Gündüz- Hoşgör, A.(2010). Divorce and family change revisited: professional women's divorce experience in Turkey. *Demográfia*, 53(5), 102–126.

Kiernan, K. (2004). Changing European families: Trends and issues. In J.Scott, J. Trees and M. Richards. *The Blackwell Companion to the sociology of families*. Blackwell Publishing.

Knijn, T. van Wel, F. (2001). Does it work? Employment policies for lone parents in the Netherlands. In J.Millar, K.Rowlingson (eds.) *Lone parents, employment and social policy-cross national comparison*. Bristol:The Policy Press.

Koray, M. (2005). *Sosyal politika* (4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Koren, C. (2004). Who cares? In S. Himmelweit (et al.) *Lone mothers: What is to be done?* *Feminist Economics* 10(2), 237-264.

Kröger, T. (2010). Lone mothers and the puzzles of daily life: Do care regimes really matter? *International Journal of Social Welfare*, 19, 390-401

Lane,P. Casebourne, J. Lanceley, L. et al. (2011). *Lone parent obligations: work, childcare and the Jobseeker's Allowance regime*. Department for Work and Pensions Research Report, No:782.

Lewis, J. (2001). Orientations to work and the issue of care. In J.Millar, K.Rowlingson (eds.), *Lone parents, employment and social policy-cross national comparison*. Bristol: The Policy Press.

Lewis, J. (2011). Feminist yaklaşım. Alcock,P. May, M. And Rowlingson,K. (derl.) içinde *Sosyal politika: kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Lewis,J. Knijn, T.,Martin, C. et al. (2010). Patterns of development in work-family balance policies for parents in France, Germany, the Netherlands and the UK during

the 2000s. In J.Lewis (ed.) *Work-family balance, gender and policy*. Glos: Edward Elgar Publishing.

Millar, J. (1996) Mothers, workers, wives- Comparing policy approaches to supporting lone mothers. In E.B.Silva (ed.) *Good enough mothering?-feminist perspectives on lone motherhood*. Psychology Press.

Millar, J. (2001). Work-related activity requirements and labour market programmes for lone parents In J.Millar, K.Rowlingson (eds.), *Lone Parents, employment and social policy-cross national comparison*. Bristol: The Policy Press.

Millar, J. (2011a). Desperately seeking security: UK family policy, lone mothers and paid work. *Family Matters*, 87 27-36.

Millar, J. (2011b). Sosyal politika ve aile politikası. P. Alcock, M. May ve K. Rowlingson (derl) *Sosyal politika: kuramlar ve uygulamalar* içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2013). *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2012-2013*. Ankara: MEB Yayınları. 20 Şubat 2014 <http://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2013-2014/icerik/95>

Misra, J. Moller, S. and Budig, M.J. (2007). Work-family policies and poverty for partnered and single women in Europe and North America. *Gender and Society*, 21 (6), 804-827.

NOSOSCO (2004). *Single parents in the Nordic countries*. Nordic Social Statistical Committee: Copenhagen.

Nyberg, A. (2010). Çocuk bakımına kamu desteği ve ebeveyn izni İsveç'te ne dereceye kadar etkili oldu? İlkkaracan (derl.) *İş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları - emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru* içinde. İstanbul: Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği.

OECD (1998). *The battle against social exclusion: Social assistance in Australia, Finland, Sweden and the United Kingdom*. Paris: OECD Publications.

OECD (2011). *Doing beter for families*, OECD Publishing. November 12, 2013 <http://www.oecd.org/social/soc/doingbetterforfamilies.htm>

OECD (2012). *The future of families to 2030*, OECD Publishing. December 7, 2013 <http://www.oecd.org/sti/futures/49093502.pdf>

Office for National Statistics (2012) Families and households statistical bulletin. March 10, 2014 www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_284823.pdf

Özar, Ş. Yakut-Çakar, B. (2012). Aile, devlet ve piyasa kısılcığında boşanmış kadınlar. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 16, 1-12.

Page, R.M. (2011). Sosyal demokrasi. P. Alcock, M. May ve K. Rowlingson (derl.) *Sosyal politika: kuramlar ve uygulamalar* içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Phoenix, A. (1996). Social constructions of lone motherhood-A case of competing discourses. In E.B.Silva (ed.) *Good enough mothering?-feminist perspectives on lone motherhood*. Psychology Press.

- Plantenga, J. (2010). Hollanda’da iş ve aile yaşamının uzlaştırılması: Kısmi zamanlı çalışma stratejisinin faydaları ve maliyetleri. İ.İlkkaracan (derl.) *İş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları-emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru* içinde. İstanbul: Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği.
- Rowlingson, K. (2001). The social, economic and demographic profile of lone parents. In J.Millar, K.Rowlingson (eds.), *Lone parents, employment and social policy-cross national comparison*. Bristol:The Policy Press.
- Silvera, R. (2010). Fransa’da iş ve aile yaşamının uzlaştırılması: Toplumsal cinsiyet eşitliği için yeni bir yaklaşım olarak “parentalizm”. İ.İlkkaracan (derl.) *İş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları-emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru*. İstanbul: Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği.
- Skevik, A. (2004). Family economy: workers or caring mothers? Male breadwinning and widows’ pensions in Norway and the UK. *Feminist Economics*, 10 (2), 91-113.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) (2012). *Avrupa Birliği’nde sosyal güvenlik*. Ankara: Sosyal Güvenlik Kurumu Yayınları, 46
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) (2013) *Mart İstatistik Bülten*. Ankara: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) (2010). *Eşi vefat etmiş kadınlar için bir sosyal yardım programı geliştirilmesine yönelik araştırma projesi sonuç raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Genel Müdürlüğü.
- Sucu, İ. (2007) *Boşanmış kadınların boşanma nedenleri ve boşanma sonrası toplumsal kabulleri Sakarya ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Sultan,T. Shoaib, M. Saeed,Y. et al.(2012). Problem of single mothers and state provisions: A case of Sweden and Denmark. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 11(7), 988-991.
- Supermom (2010). *Research report on the situation of lone parent in Supermom partner countries*. EU Lifelong Learning Program. April 15, 2013 <http://www.supermom-kick-off.eu/single-parents-in-europe/index.php>
- TNSAA (2008). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- TÜİK (2012b). *İstatistiklerde çocuk*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayın No: 3916. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=269
- TÜİK (2012c) *Gelir ve yaşam koşulları araştırması*. 12 Aralık 2013 http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=7&KITAP_ID=232
- TÜİK (2013a). *Evllenme ve boşanma istatistikleri haber bülteni* 13469, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13469>
- TÜİK (2013b) *Hanehalkı işgücü istatistikleri*. 12 Kasım 2013 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13455>

TÜİK (2013c). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*, 2013. 20 Mart 2014 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13425>

Uçar, C. (2010). *Kadın yoksulluğu ile mücadelede sosyal politika araçları ve etkinlikleri*. Ankara: KSGM Uzmanlık Tezi

US Census Bureau (2012). *Statistical abstract of the United States: 2012*. November 10, 2013 <https://www.census.gov/compendia/statab/>

van Hooren, F. Becker, U. (2012). One welfare state, two care regimes: Understanding developments in child and elderly care policies in the Netherlands. *Social Policy & Administration*, 46 (1), 83-107.

Walker B. Collins, C. (2004). Families of the poor. In J.Scott, J. Trees and M. Richards (eds.). *The Blackwell companion to the sociology of families*. Blackwell Publishing.

Wennberg, L. (2008). *Social security for solo mothers in Swedish and EU law. On the construction of normality and boundaries of social citizenship*. Doctoral dissertation. Uppsala University.

Wennberg, L. (2012). Constructions of normality and the boundaries of social citizenship – solo mothers in the Swedish welfare model. *Feminist at Law 2 (1)*, 1-32.

Ypeij, J.L. (2009). *Single motherhood and poverty: The case of the Netherlands*. Amsterdam: Aksant.

Zabel C. (2011). Lone mothers' participation in labor market programs for means-tested benefit recipients in Germany, *IAB discussion paper*, 14.